

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 2023

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 2023

Η παρούσα έκθεση αποτελεί προϊόν επεξεργασίας υλικού το οποίο συγκέντρωσε η ομάδα που συγκροτήθηκε με σκοπό την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (αρ. 72 ν. 4488/2017). Στην ομάδα συμμετέχουν οι Ειδικοί επιστήμονες Χρυσούλα Αντωνίου, Κατερίνα Βλάχου, Νίκος Βίττης, Θεοδώρα Βούλγαρη, Δήμητρα Γιαζιτζή, Άρτεμις Καλαβάνου, Ιωάννα Κουβαριτάκη, Κωνσταντίνος Μπαρτζελιώτης, Ευανθία Μπενέκου, Ευαγγελία Σκυλλάκου, Έλενα Σταμπουλή και Αργυρώ Τζώρτζη, υπό την εποπτεία των βοηθών Συνηγόρων Καλλιόπης Λυκοβαρδή και Ευανθίας Σαββίδη.

Επιμέλεια σύνταξης:

Καλλιόπη Λυκοβαρδή

Κεντρική σύνταξη:

Έλενα Σταμπουλή

Κείμενα:

Χρυσούλα Αντωνίου, Κατερίνα Βλάχου, Θεοδώρα Βούλγαρη, Ιωάννα Κουβαριτάκη, Ευαγγελία Σκυλλάκου, Έλενα Σταμπουλή

Συντονισμός έκδοσης:

Δήμητρα Μυτιληναίου

Εκτέλεση/Εποπτεία Υπηρεσιών Έκδοσης **Τμήμα Βιβλιοθήκης, Αρχείου και Εκδόσεων**

Σχεδιασμός, σελιδοποίηση:

ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ, Νικολέττα Μιχελάκη, info@kambili.gr

Επιμέλεια κειμένων:

Χρυσάνθη Γαλάτη, chrysanthigalati@yahoo.gr

Επιτρέπεται η δωρεάν αναπαραγωγή του κειμένου αυτής της έκδοσης σε οποιαδήποτε μορφή ή μέσο, υπό την προϋπόθεση ότι αναπαράγεται με τρόπο ακριβή και μη παραπλανητικό.

Είναι απαραίτητη η αναφορά στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας του Συνηγόρου του Πολίτη και στον τίτλο της έκδοσης. Σε περίπτωση που περιλαμβάνεται υλικό τρίτων, πρέπει να ζητηθεί η άδεια από τον αντίστοιχο κάτοχο των πνευματικών δικαιωμάτων.

Για ερωτήματα σχετικά με την έκδοση, παρακαλούμε όπως επικοινωνήσετε στο **press@synigoros.gr**

Η Ειδική Έκθεση για την αναπηρία 2023 τυπώθηκε το 2024 σε πεντακόσια (500) αντίτυπα στην ελληνική και εκατόν πενήντα (150) αντίτυπα στην αγγλική γλώσσα και είναι διαθέσιμη ηλεκτρονικά στην σελίδα: www.synigoros.gr

Διαστάσεις: 17x24 εκ.

Σελίδες: 92

ISSN: 2732-8368

© **Συνήγορος του Πολίτη**

📍 Χαλκοκονδύλη 17, 104 32 - Αθήνα

☎ Τηλ.: 213 1306 600

🌐 www.synigoros.gr

📘 **Συνήγορος του Πολίτη – THE GREEK OMBUDSMAN**

✂ **@Synigoros**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
A΄ ΜΕΡΟΣ	11
Νέα πεδία και αρμοδιότητα της Αρχής.....	11
Επέκταση της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης.....	11
Δράσεις προαγωγής της ίσης μεταχείρισης για την εφαρμογή της Σύμβασης.....	15
Η διαμεσολάβηση ως εργαλείο επίλυσης ατομικών αναφορών.....	17
B΄ ΜΕΡΟΣ	19
ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΕΡΓΟΥ ΑΝΑ ΑΡΘΡΟ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ	
ΑΡΘΡΟ 5 – ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ	19
Έλλειψη συνεκτικού και ομοιογενούς νομοθετικού πλαισίου για τις παροχές λόγω αναπηρίας – ανισότητες ανά ασθένεια/κλάδο ασφάλισης.....	19
Διοικητικά και θεσμικά εμπόδια και καθυστερήσεις για την άμεση και αποτελεσματική κοινωνική προστασία των ατόμων με αναπηρία.....	23
Ζητήματα λειτουργίας υγειονομικών επιτροπών ΚΕΠΑ – προβλήματα διαδικασίας.....	27
Θετικά μέτρα για την αναπηρία.....	29

ΑΡΘΡΟ 7 – ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	39
Δικαιώματα των παιδιών με αναπηρίες.....	39
ΑΡΘΡΟ 9 – ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	43
Προσβασιμότητα στο δομημένο περιβάλλον.....	43
Προσβασιμότητα στις ψηφιακές υπηρεσίες.....	46
ΑΡΘΡΟ 12 – ΙΣΟΤΗΤΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ	50
Έλλειψη μηχανισμών διασφάλισης της αυτόνομης άσκησης βούλησης των ατόμων με αναπηρίες.....	50
ΑΡΘΡΟ 19 – ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	51
Στέγαση και υποστήριξη ατόμων με αναπηρία με αυξημένη ευαλωτότητα	52
Εμπόδια στη χορήγηση παροχών συντάξεων σε τέκνα με αναπηρία.....	54
Ο θεσμός του Προσωπικού Βοηθού.....	55
ΑΡΘΡΟ 20 – ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ	59
Χορήγηση αποκλειστικής θέσης στάθμευσης Ι.Χ. σε δημότη με αναπηρία	59
ΑΡΘΡΟ 25 – ΥΓΕΙΑ	60
Αντιμετώπιση ασθενών με χρόνιες παθήσεις (καρκινοπαθών) κατά την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες υγείας και φάρμακα	60
Πρόσβαση σε φαρμακευτική αγωγή χρονίως πασχόντων.....	61
Πρόσβαση ατόμων με αναπηρία με αυξημένη ευαλωτότητα (πολίτες τρίτης χώρας) σε υπηρεσίες υγείας.....	62
ΑΡΘΡΟ 27 – ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	67
Διακρίσεις λόγω αναπηρίας στην εργασία – προϋποθέσεις και εξαιρέσεις.....	67
Εύλογες προσαρμογές στην εργασία – Περιεχόμενο, υποχρεώσεις του εργοδότη και γενικές αρχές για την αποτελεσματική εφαρμογή τους.....	71
Αντικίνητρα για εργασιακή απασχόληση ατόμων με αναπηρίες	75

Έλλειψη μεθοδολογίας και επιστημονικής εκτίμησης της ανικανότητας για εργασία.....	77
ΑΡΘΡΟ 28 – ΑΝΕΚΤΟ ΒΙΟΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ	77
Διοικητικά προβλήματα – Εθνική Πύλη Αναπηρίας.....	77
Χορήγηση οφειλόμενων παροχών σε κληρονόμους.....	81
Αποκλεισμός κρατουμένων με αναπηρία από τη χορήγηση προνοιακού επιδόματος.....	83
Διαγραφή προστίμων που είχαν επιβληθεί σε ψυχικά ασθενή	85
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	87

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το 2017, η ελληνική πολιτεία αναγόρευσε τον Συνήγορο του Πολίτη σε εθνικό μηχανισμό για την εξωτερική, ανεξάρτητη παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Πρωτοβουλία αναγκαία και αυτονόητη. Ο Συνήγορος του Πολίτη πληροί τα απαραίτητα θεσμικά εχέγγυα για μία πραγματικά ανεξάρτητη και αμερόληπτη έκθεση συμμόρφωσης της νομοθεσίας, των δημοσίων πολιτικών, της διοικητικής δράσης και πρακτικής, στη βάση τεκμηριωμένων πορισμάτων από την παρακολούθηση όλου του φάσματος δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που προβλέπει η Σύμβαση. Η Αρχή, άλλωστε, διαθέτει την εμπειρία και τεχνογνωσία για την τεκμηριωμένη και εμπεριστατωμένη αξιολόγηση της εφαρμογής του συνόλου της Σύμβασης, έχουσα, από της συστάσεώς της, αναλάβει δράση για την προαγωγή και την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Έχει χειριστεί πλήθος αναφορών, σε σχέση με την παραβίαση δικαιωμάτων τους, έχει υποστηρίξει δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σε θέματα σχετικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, έχει προβεί σε αξιολόγηση δημοσίων πολιτικών και έχει σχολιάσει, αλλά και προτείνει, νομοθετικές ρυθμίσεις. Η ανάθεση του μηχανισμού για την εξωτερική, ανεξάρτητη παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, εξάλλου, συμπλήρωσε και θωράκισε τη λειτουργία του Συνηγόρου του Πολίτη, ως του ανεξάρτητου φορέα για την παρακολούθηση και εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης στη χώρα.

Μάλιστα, με νομοθετική πρωτοβουλία εντός του 2023, το πεδίο εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης, διευρύνεται πλέον, πέραν της εργασίας και της απασχόλησης στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, σε όλα τα πεδία όπου εφαρμόζεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης, ανεξαρτήτως εθνοτικής καταγωγής, παρέχοντας, έτσι, την εξουσία παρέμβασης της Αρχής σε περιπτώσεις παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης στον τομέα της παροχής αγαθών και υπηρεσιών που διατίθε-

νται συναλλακτικά στο κοινό, συμπεριλαμβανομένης της στέγης. Η ενίσχυση του ρόλου του Συνηγόρου του Πολίτη για την προάσπιση, προαγωγή και προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, πλέον και ως καταναλωτών αγαθών και υπηρεσιών, αποτελεί ευπρόσδεκτη πρόκληση για την Αρχή.

Η παρούσα έκθεση είναι η πέμπτη κατά σειρά, από την ανάθεση στον Συνήγορο του Πολίτη της ειδικής αρμοδιότητας για την εξωτερική, ανεξάρτητη παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Όπως και οι προηγούμενες εκθέσεις, εξετάζει πλημμέλειες, ελλείμματα και στρεβλώσεις, στο επίπεδο της κείμενης νομοθεσίας, των δευτερογενών κανονιστικών ρυθμίσεων, της διοικητικής λειτουργίας και πρακτικής. Καταγράφει τα πεδία πολιτικών, όπου έχει υπάρξει πρόοδος ως προς την εναρμόνιση του εθνικού πλαισίου με τις επιταγές της Σύμβασης, προβαίνει σε διαπιστώσεις καθυστερήσεων ή/και αλυσιτελών ρυθμίσεων, διατυπώνει, και συχνά επαναφέρει, προτάσεις για την ουσιαστική μετουσίωση των προνοιών της Σύμβασης σε κανονιστικού περιεχομένου ρυθμίσεις, σταχυολογεί προτάσεις της Αρχής που έγιναν αποδεκτές και διαμόρφωσαν επιμέρους νομοθετικές παρεμβάσεις, αποτιμά την αποτελεσματική εφαρμογή πολιτικών και αναδεικνύει τον βαθμό ετοιμότητας και ανταπόκρισης του διοικητικού μηχανισμού. Παράλληλα, ο Συνήγορος του Πολίτη, υπό τον θεσμικό του ρόλο, αλλά και με την ειδική του αρμοδιότητα ως πλαίσιο προαγωγής της Σύμβασης, αναπτύσσει δράσεις για την προαγωγή της, στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα.

Οι θεματικές ενότητες της έκθεσης, παρακολουθώντας την κατ' άρθρο διάρθρωση της Σύμβασης, εστιάζουν σε παρεμβάσεις της Ανεξάρτητης Αρχής σε πλήθος πολιτικών και τομέων διοικητικής δράσης, στην εργασία και την απασχόληση, την εκπαίδευση, την προσβασιμότητα στο φυσικό και στο ψηφιακό περιβάλλον, τη φορολογική, κοινωνικοασφαλιστική και προνοιακή μεταχείριση των αναπήρων.

Πέρα από την εναρμόνιση του κανονιστικού πλαισίου, αλλά και της διοικητικής πρακτικής, με τις πρόνοιες της διεθνούς σύμβασης του Ο.Η.Ε., ο σεβασμός στα δικαιώματα των συμπολιτών μας με αναπηρία είναι ζήτημα συλλογικής, αλλά και ατομικής κουλτούρας. Υπηρετώντας τη συνταγματική του αποστολή και με διευρυμένο πλέον πεδίο δράσης, ο Συνήγορος του Πολίτη θα παραμείνει, σταθερά και αποφασιστικά, στην πρώτη γραμμή της προάσπισης, προώθησης και προαγωγής των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Για μία κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς.

Ανδρέας Ι. Ποττάκης

Συνήγορος του Πολίτη

Νοέμβριος 2024

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Νέα πεδία και αρμοδιότητα της Αρχής

Επέκταση της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης

Η αναπηρία αποτελεί το πεδίο στο οποίο συναντώνται οι αρμοδιότητες της Αρχής, ως ανεξάρτητου εθνικού φορέα, αφενός για την παρακολούθηση της εφαρμογής της προστατευτικής νομοθεσίας, σε συνέχεια διεθνών και ευρωπαϊκών δεσμεύσεων της χώρας, και αφετέρου για διαμεσολάβηση, όταν συντρέχει παραβίασή της. Εκτός από την αποστολή του, ως πλαίσιο Προαγωγής της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (άρ. 72 του ν. 4488/2017), ο Συνήγορος του Πολίτη είναι και ο αρμόδιος φορέας για την παρακολούθηση και εφαρμογή της αρχής της Ίσης Μεταχείρισης, ανεξαρτήτως αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης.

Η αρμοδιότητα του Συνηγόρου του Πολίτη, ως φορέα παρακολούθησης και προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης, αφορά κυρίως στην απασχόληση και εργασία στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα (άρ. 3 παρ. 1 ν. 4443/2016), ενώ για τους τομείς της κοινωνικής προστασίας, της φορολογίας, της εκπαίδευσης και της παροχής αγαθών και υπηρεσιών που διατίθενται συναλλακτικά στο κοινό, είχε, μέχρι πρόσφατα, αρμοδιότητα παρέμβασης μόνο για ορισμένα πεδία διάκρισης (φυλή, χρώμα, εθνική ή εθνοτική καταγωγή, γενεαλογικές καταβολές). Με το άρθρο 3 του ν. 5023/2023, δυνάμει του οποίου τροποποιήθηκε το άρθρο 3 παρ. 2 του ν. 4443/2016, η αρμοδιότητα αυτή επεκτείνεται και διαμορφώνεται ως εξής:

«2. Με την επιφύλαξη των παρ. 3, 4, 6 του παρόντος, καθώς και του άρθρου 4, η αρχή της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, εθνικής ή

εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης εφαρμόζεται σε όλα τα πρόσωπα, στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, και όσον αφορά:

- α) την κοινωνική προστασία, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής ασφάλισης και της υγειονομικής περίθαλψης,**
- β) τις κοινωνικές παροχές και τις φορολογικές διευκολύνσεις ή πλεονεκτήματα,**
- γ) την εκπαίδευση,**
- δ) την πρόσβαση στη διάθεση και την παροχή αγαθών και υπηρεσιών που διατίθενται (συναλλακτικά) στο κοινό, συμπεριλαμβανομένης της στέγης».**

Με την τροποποίηση, δηλαδή, που επήλθε με το άρθρο 3 του ν. 5023/2023 στο άρθρο 3 § 2 του ν. 4443/2016, το πεδίο εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης επεκτάθηκε, και πλέον δεν περιορίζεται μόνο στο πεδίο της εργασίας και της απασχόλησης στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Από το κείμενο της διάταξης, καθίσταται εμφανές ότι η νέα ρύθμιση αποτελεί αποτέλεσμα επιλογής του εθνικού νομοθέτη, που όμως, όπως προκύπτει από την αιτιολογική έκθεσή της, συσχετίζεται με τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (κυρωθείσα με τον ν. 4074/2012) και εμφανίζεται ως εγγύηση κατά των διακρίσεων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία.

Σε ό,τι αφορά στην αρμοδιότητα της Αρχής, η προστιθέμενη αξία της ρύθμισης του ν. 5023/2023 αφορά κυρίως στη δυνατότητα διερεύνησης παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης στον τομέα της παροχής αγαθών και υπηρεσιών που διατίθενται συναλλακτικά στο κοινό, συμπεριλαμβανομένης της στέγης. Δεδομένου ότι τα πεδία της κοινωνικής προστασίας (συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής ασφάλισης και της υγειονομικής περίθαλψης) και της φορολογίας ανήκουν στον δημόσιο τομέα, αυτά εμπίπτουν στη γενική αρμοδιότητα της Αρχής, υπό την ιδιότητά της ως φορέα ελέγχου της νομιμότητας και διαμεσολάβησης, σύμφωνα με τον ν. 3094/2003. Το ίδιο ισχύει, ως επί το πλείστον, και για το πεδίο της εκπαίδευσης, για το οποίο η παρέμβαση του Συνηγόρου εμπλουτίζεται με τις ειδικότερες νομοθετικές προβλέψεις, υπό την ιδιότητά του ως Συνηγόρου του Παιδιού. Συνεπώς, το νέο πεδίο αφορά κυρίως στην προστασία των ατόμων με αναπηρία από διακρίσεις, ως καταναλωτών αγαθών και υπηρεσιών, και αποτελεί πρόκληση, και για την Αρχή, η προαγωγή και η διαμεσολάβηση

για την ίση μεταχείριση και την αποφυγή διακρίσεων σε βάρος των ατόμων με αναπηρία, σε τομείς του ιδιωτικού δικαίου, πέραν της εργασίας και απασχόλησης.

Οι πρώτες υποθέσεις που έχει δεχθεί η Αρχή, στο πλαίσιο της νέας της αρμοδιότητας, αφορούν καταρχήν στην παροχή υπηρεσιών από τον τραπεζικό τομέα και εστιάζουν σε ζητήματα διευκόλυνσης και εξυπηρέτησης των ατόμων με αναπηρία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν αναφορές, με αντικείμενο το αίτημα προτεραιότητας στην αυτοπρόσωπη εξυπηρέτηση κατά τις τραπεζικές συναλλαγές. Στις υποθέσεις που τέθηκαν υπόψη της (Φ.Υ. 330060, 332896, 333814 και 335714) καταγράφονται διαφορετικές τραπεζικές πρακτικές και παράπονα στη διαχείριση πελατών που επικαλέστηκαν την αναπηρία τους, κατά τη διεκπεραίωση των υποθέσεών τους. Η Αρχή, σε παρέμβασή της, τόσο προς συγκεκριμένο τραπεζικό φορέα όσο και προς την Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, επισήμανε τα εξής:

Στο άρθρο 5 της Σύμβασης με τίτλο «Ισότητα και Μη Διάκριση» προβλέπεται ότι όλα τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν ότι όλα τα άτομα είναι ίσα ενώπιον και σύμφωνα με το νόμο και δικαιούνται, χωρίς οποιαδήποτε διάκριση, ίση προστασία και ίσα οφέλη από τον νόμο, απαγορεύουν όλες τις διακρίσεις βάσει της αναπηρίας, και εγγυώνται στα άτομα με αναπηρίες ίση και αποτελεσματική νομική προστασία κατά των διακρίσεων για οποιονδήποτε λόγο. Προκειμένου να προαγάγουν την ισότητα και να εξαλείψουν τις διακρίσεις, τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, προκειμένου να διασφαλίζουν ότι παρέχεται εύλογη προσαρμογή¹. Τα συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία είναι απαραίτητα, προκειμένου να επιταχυνθεί ή να επιτευχθεί μία πραγματική ισότητα των ατόμων με αναπηρίες, δεν θεωρούνται διακρίσεις, σύμφωνα με τους όρους της Σύμβασης. Οι δεσμεύσεις αυτές που αναλαμβάνουν τα συμβαλλόμενα κράτη δεν αφορούν μόνο στη σφαίρα δράσης του δημοσίου τομέα, αλλά και τον ιδιωτικό τομέα².

Παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 9 της Σύμβασης με τίτλο «**Προσβασιμότητα**», τα συμβαλλόμενα κράτη λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα, προκειμένου να διασφαλίζουν στα άτομα με αναπηρίες την πρόσβαση, σε ίση βάση με τους άλλους, στο φυσικό περιβάλλον, τα μέσα μεταφοράς, την πληροφορία, τις επικοινωνίες και σε άλλες εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό. Με τον ν. 4488/2017, και ειδικότερα τα άρθρα 59 – 74 (Μέρος Δ', Κατευθυντήριες

1. Άρθρο 5 παρ. 3 της Σύμβασης

2. Άρθρο 4 – Γενικές Υποχρεώσεις «1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν να διασφαλίζουν και να προάγουν την πλήρη υλοποίηση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών για όλα τα άτομα με αναπηρίες, χωρίς διακρίσεις οποιουδήποτε είδους βάσει της αναπηρίας. Προς τον σκοπό αυτό, τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν: [...] ε. Να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, προκειμένου να εξαλειφθούν οι διακρίσεις βάσει της αναπηρίας, από οποιοδήποτε πρόσωπο, οργανισμό ή ιδιωτική επιχείρηση [...]».

– οργανωτικές διατάξεις υλοποίησης της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες), θεσπίστηκε ένα γενικό πλαίσιο ρυθμίσεων, κατ' εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης, με σκοπό την άρση των εμποδίων που δυσχεραίνουν την πλήρη και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας.

Το παραπάνω πλαίσιο παρέχει γενικές κατευθύνσεις για τη διαμόρφωση των συνθηκών που θα επιτρέπουν την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία, και η πρόσβασή τους σε αγαθά και υπηρεσίες συνιστά μια εκ των παραμέτρων για τη συμμετοχή αυτή. Προφανώς, υπάρχει ευρεία διακριτική ευχέρεια για την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων και μέτρων που θα συντείνουν προς την επίτευξη αυτού του στόχου, υποχρέωση που απορρέει από τις δεσμεύσεις της Σύμβασης.

Το ζήτημα της εξυπηρέτησης των ατόμων με αναπηρία στις τραπεζικές υπηρεσίες εντάσσεται στη συλλογιστική αυτή, ως μέρος της πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες και της αντίστοιχης υποχρέωσης για **λήψη μέτρων εύλογων προσαρμογών** που θα διευκολύνουν την πρόσβαση αυτή. Συναφείς κανόνες και μέτρα καλής πρακτικής θα έπρεπε, ως εκ τούτου, να αποτυπώνονται στους Κώδικες Δεοντολογίας που υιοθετούν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, στο πλαίσιο της εύρυθμης λειτουργίας των τραπεζικών συναλλαγών και της εξυπηρέτησης των πελατών τους. Πρόβλεψη, όμως, για την εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία δεν φαίνεται να υπάρχει στον Κώδικα Τραπεζικής Δεοντολογίας (έκδοσης 1997) που είναι αναρτημένος στην Ιστοσελίδα της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών. Αντίστοιχα, από την ιστοσελίδα της Τράπεζας κατά της οποίας έγινε η αναφορά και τις πληροφορίες που περιέχει, δεν φαίνεται να λαμβάνεται υπόψη η αναπηρία ως παράμετρος στην ισότιμη παροχή τραπεζικών υπηρεσιών, παρά μόνον ως ειδική συνθήκη για την κατηγορία των δανειοληπτών. Η διαμόρφωση, όμως, ελάχιστων προτύπων για την προσβασιμότητα στις τραπεζικές υπηρεσίες των ατόμων με (οπτική ή άλλη) αναπηρία, έχει κριθεί, από την αρμόδια επιτροπή του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, ως αναγκαίο μέτρο για την πρόληψη διακρίσεων λόγω αναπηρίας. Επιπλέον, με την υπ' αρ. 16966/2023 Κ.Υ.Α., με αντικείμενο το ψηφιακό μητρώο ατόμων με αναπηρία και το υποσύστημα κάρτας αναπηρίας, ορίζεται ρητά ότι μια από τις βασικές λειτουργίες για τους κατόχους της κάρτας αναπηρίας, δηλαδή τα άτομα με αναπηρία, είναι η κατά προτεραιότητα εξυπηρέτησή τους.

Κατόπιν αυτών, η Αρχή ζήτησε ενημέρωση για τις διαδικασίες εξυπηρέτησης πελατών με αναπηρία, καθώς και τυχόν καλές πρακτικές ή μέτρα που έχουν υιοθετηθεί και εφαρμόζονται κατά την αυτοπρόσωπη εξυπηρέτηση και την παροχή ηλεκτρονικών ή εξ αποστάσεως υπηρεσιών στα άτομα με αναπηρία, και πρότεινε την αναθεώρηση – επικαιροποίηση του Κώδικα Τραπεζικής Δεοντολογίας, κατά τρόπο που να συνάδει με το σύγχρονο νομικό πλαίσιο για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και τη διασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στις τραπεζικές υπηρεσίες.

Τόσο η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, όσο και η εν λόγω τράπεζα, ανταποκρίθηκαν στην παρέμβαση της Αρχής και απέστειλαν αναλυτική ενημέρωση ως προς τις τηρούμενες πρακτικές σχετικά με την εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία, δεσμευόμενες για τη συνεχή βελτίωση των παρεχόμενων τραπεζικών υπηρεσιών. Τη δέσμευση αυτή προτίθεται να παρακολουθήσει συστηματικά η Αρχή.

Δράσεις προαγωγής της ίσης μεταχείρισης για την εφαρμογή της Σύμβασης

Συναντήσεις εργασίας με τα σημεία αναφοράς των Ο.Τ.Α. και προτάσεις για τη βελτίωση της λειτουργίας τους

Με το άρθρο 71 του ν. 4488/2017 προβλέφθηκε ο ορισμός Επιμέρους³ Σημείων Αναφοράς για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης. Συγκεκριμένα, ορίστηκε ότι:

«1. Με απόφαση των οικείων Υπουργών, ορίζεται σε κάθε Υπουργείο ο Γενικός ή Διοικητικός Γραμματέας ως Σημείο Αναφοράς, για την παρακολούθηση υλοποίησης των υιοθετούμενων κατ' εφαρμογή της Σύμβασης δημόσιων πολιτικών στα οικεία Υπουργεία και στους εποπτευόμενους από αυτά φορείς, την προώθηση στο Κεντρικό Σημείο Αναφοράς του άρθρου 70, προτάσεων και νομοθετικών ρυθμίσεων βέλτιστης εφαρμογής της Σύμβασης, τη σύνταξη ετήσιων εκθέσεων προόδου και την προώθηση δημόσιας διαβούλευσης για τα ως άνω θέματα [...] 3. Στην έδρα κάθε Περιφέρειας και κάθε Δήμου ορίζεται ως Σημείο Αναφοράς ο Περιφερειάρχης και ο Δήμαρχος αντίστοιχα για την παρακολούθηση εφαρμογής της Σύμβασης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Με απόφαση του Περιφερειάρχη και του Δημάρχου αντίστοιχα οι αρμοδιότητες του Σημείου Αναφοράς μπορεί να μεταβιβασθούν σε οργανική μονάδα επιπέδου Γενικής Διεύθυνσης, Διεύθυνσης ή Τμήματος».

Ενεργώντας ως Πλαίσιο για την Προαγωγή της εφαρμογής της Σύμβασης, ο Συνήγορος πραγματοποιεί, εντός του 2023, συνάντηση με τα Σημεία Αναφοράς για τα Άτομα με Αναπηρία, αφενός των Δήμων της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης (στις 09 Μαΐου 2023) και αφετέρου των Δήμων της Περιφέρειας Αττικής (στις 04 Ιουλίου 2023). Οι συναντήσεις πραγματοποιήθηκαν με τη συμμετοχή με-

3. Δηλαδή, πέραν του Κεντρικού Σημείου Αναφοράς που προβλέπει το άρθρο 70 του ν. 4488/2017, ήτοι της Γενικής Γραμματείας Διαφάνειας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

γάλου αριθμού εκπροσώπων των Δήμων, και γενική ήταν η διαπίστωση ότι όλοι οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες εκπρόσωποι επέδειξαν έντονο ενδιαφέρον για το αντικείμενο, και υπέβαλαν ουσιαστικές παρατηρήσεις και επισημάνσεις.

Στις συζητήσεις αυτές, τέθηκαν υπόψη του Συνηγόρου τα ακόλουθα ζητήματα:

- Όλα τα Σημεία Αναφοράς είναι μεμονωμένοι υπάλληλοι του εκάστοτε Δήμου, ήδη επιφορτισμένοι με πολλά άλλα καθήκοντα. Ορισμένοι έχουν ορισθεί ως Σημεία Αναφοράς με απόφαση του Δημάρχου, ενώ άλλοι ασκούν τα καθήκοντα αυτά ατύπως.
- Δεν υπάρχει καθορισμένο πλαίσιο και αρμοδιότητες του Σημείου Αναφοράς, ούτε βάσει του νόμου, αλλά ούτε εντός του οργανωτικού πλαισίου λειτουργίας των Δήμων. Ούτε τα Σημεία Αναφοράς ούτε οι λοιπές υπηρεσίες των Δήμων γνωρίζουν ποιο είναι το πλαίσιο της μεταξύ τους συνεργασίας. Αυτό επηρεάζει σημαντικά τη [μη] διακίνηση της πληροφορίας.
- Τα Σημεία Αναφοράς, ερωτηθέντα περί των αρμοδιοτήτων τους, απάντησαν ότι κατά κύριο λόγο συγκεντρώνουν, μέσω των διαφόρων δημοτικών υπηρεσιών, στοιχεία που αφορούν στα Άτομα με Αναπηρία που διαβιούν στα εδαφικά όρια του Δήμου, και με βάση αυτά τα στοιχεία συμπληρώνουν ένα συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο και συντάσσουν μια έκθεση απαρίθμησης δράσεων του Δήμου που προορίζονται για Άτομα με Αναπηρία. Πολλά Σημεία Αναφοράς επισήμαναν με έμφαση ότι οι λοιπές υπηρεσίες των Δήμων δεν τους χορηγούν τα στοιχεία που χρειάζονται.
- Οι ετήσιες εκθέσεις των Σημείων Αναφοράς δεν αναρτώνται πουθενά, ούτε κοινοποιούνται στα Σημεία Αναφοράς των υπολοίπων Δήμων. Τα Σημεία Αναφοράς των Δήμων δεν λαμβάνουν κανενός είδους ανατροφοδότηση επί των εκθέσεων αυτών από φορείς της περιφέρειας ή της κεντρικής κυβέρνησης.
- Υφίστανται σημαντικά προβλήματα ως προς την καταγραφή του αριθμού των Ατόμων με Αναπηρία στην επικράτεια εντός Δήμου, τόσο εξαιτίας της απουσίας πρόβλεψης καταγραφής στοιχείων, π.χ. για εκείνα που δεν έχουν συναλλαγές με τα Κέντρα Κοινότητας των Δήμων ζητώντας παροχές, όσο και για λόγους αδυναμίας πρόσβασης σε στοιχεία που τηρούνται σε άλλους φορείς. Ως αποτέλεσμα, κανένας Δήμος δεν έχει πλήρη στοιχεία για τα Άτομα με Αναπηρία που διαβιούν στην επικράτειά του και τις ανάγκες τους, ώστε να μπορεί να γίνει πρόβλεψη πολιτικών, αναγκών, απαιτούμενης χρηματοδότησης, κ.λπ. Επίσης, δεν υπάρχει υποχρέωση συγκέντρωσης και καταγραφής δεδομένων επί πραγματοποιηθεισών δράσεων (λ.χ. κατασκηνώσεις για Άτομα με Αναπηρία), ώστε να υπάρξει εκ των υστέρων αξιολόγησή τους.

Οι βασικές προτάσεις, που προέκυψαν από τις συναντήσεις, μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω:

- Στα Σημεία Αναφοράς **πρέπει να ανατεθούν σαφείς αρμοδιότητες**, τόσο εκ του νόμου όσο και εκ του οργανισμού εσωτερικής υπηρεσίας του κάθε Δήμου. Αυτές οι αρμοδιότητες πρέπει να είναι γνωστές όχι μόνο στο Σημείο Αναφοράς, αλλά και σε όλες τις υπηρεσίες του Δήμου, ώστε αυτές να γνωρίζουν εάν και πώς πρέπει να απευθυνθούν/συνεργαστούν με το Σημείο Αναφοράς, όταν χειρίζονται υποθέσεις Ατόμων με Αναπηρία.
- Ως Σημείο Αναφοράς δεν θα πρέπει να ορίζεται ένα μεμονωμένο άτομο, ήδη επιφορτισμένο και με πολλά άλλα καθήκοντα εντός του Δήμου. **Ορθότερο φαίνεται να είναι ομάδα εργασίας**, αποτελούμενη από επαρκή αριθμό στελεχών από διάφορες υπηρεσίες, και με ικανούς για τον σκοπό αυτό πόρους. Κρίσιμης σημασίας η **συμμετοχή αιρετών στην ομάδα αυτή**, και όχι μόνο υπαλλήλων, άλλως πιθανόν οι προτάσεις της ομάδας να μην εισακούονται.
- Αναγκαία είναι **η καταγραφή των Ατόμων με Αναπηρία κάθε Δήμου** κατά απόλυτο αριθμό, αλλά και κατά κατηγορία αναπηρίας, ώστε να είναι εφικτός ο σχεδιασμός και η αξιολόγηση πολιτικών.
- Απαιτείται η **διασφάλιση της ηλεκτρονικής διακίνησης στοιχείων, και εν γένει της διαλειτουργικότητας** μεταξύ των φορέων που ασχολούνται με τα Άτομα με Αναπηρία.
- Κρίνεται επιβεβλημένη **η θεσμοθέτηση υποχρέωσης ανάρτησης των εκθέσεων των Σημείων Αναφοράς** και η πρόσβαση όλων των λοιπών φορέων σε αυτές.
- Προτείνεται **η θεσμοθέτηση αξιολόγησης των δράσεων και των πολιτικών** που περιγράφονται στις εκθέσεις των Σημείων Αναφοράς, τόσο σε επίπεδο Δήμου όσο και Περιφερειακής και Κεντρικής Διοίκησης, καθώς και **η παρακολούθηση της εξέλιξής τους**.
- Αναγκαία, τέλος, είναι **η θεσμοθέτηση της στενότερης συνεργασίας μεταξύ όλων των φορέων**, μέσω της ψηφιοποίησης και των σχετικών πλατφορμών, αλλά και δια ζώσης.

Ο Συνήγορος πρόκειται, εντός του 2024, να πραγματοποιήσει παρέμβαση για το θέμα προς τους αρμόδιους φορείς.

Η διαμεσολάβηση ως εργαλείο επίλυσης ατομικών αναφορών

Η δημιουργία διαύλων επικοινωνίας και η συνεχής ανατροφοδότησή τους εντάσ-

σονται ανέκαθεν στις καλές πρακτικές του Συνηγόρου. Ως εξωδικαστικός μηχανισμός επίλυσης προβλημάτων, ο Συνήγορος έχει ως θεσμική αποστολή του τη διαμεσολάβηση «με κάθε πρόσφορο μέσο⁴», αποστολή την οποία υπηρετεί με σταθερή προσήλωση και με τα εργαλεία της πειθούς, στη βάση των νομικών επιχειρημάτων και του ορθού λόγου. Η προσέγγιση αυτή έχει ως αποτέλεσμα να μην περιορίζεται η παρέμβασή του στην ανταλλαγή εγγράφων. Μολονότι η έγγραφη αποτύπωση των απόψεων και συστάσεων του αποτελεί ουσιώδες χαρακτηριστικό της λειτουργίας του στο πλαίσιο των αρχών της χρηστής διοίκησης και της διαφάνειας, ο Συνήγορος επιδιώκει να επικοινωνεί, να συγκεντρώνει στοιχεία και να συνδιαλέγεται με τους πολίτες που ζητούν τη βοήθειά του και τους φορείς στους οποίους απευθύνεται. Ειδικά σε ό,τι αφορά στα αιτήματα των Ατόμων με Αναπηρία, όπου ενδέχεται να υπάρχουν αυξημένες δυσκολίες επικοινωνίας ή τυχόν άλλες δυσχέρειες, εντείνει με κάθε τρόπο τις προσπάθειές του για την επίτευξη του στόχου του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας παρέμβασης είναι η περίπτωση ενήλικου ατόμου με αναπηρία (ήπια νοητική υστέρηση και μεικτή διαταραχή της συμπεριφοράς και του συναισθήματος, σχετιζόμενα με αρνητικά γεγονότα ζωής κατά την παιδική ηλικία). Από την παιδική ηλικία φιλοξενούταν σε προνοιακή δομή, λόγω απουσίας της κατάλληλης γονικής μέριμνας. Τα τελευταία χρόνια φιλοξενείται σε Μονάδα προστασίας στην Αττική. Με αναφορά που υποβλήθηκε στο Συνήγορο από εθελόντρια, η οποία τη γνωρίζει από παιδί κι έχει στενή σύνδεση μαζί της, ζητήθηκε η διαμεσολάβηση της Αρχής για τη μετάβασή της από το ιδρυματικό πλαίσιο σε συνθήκες υποστηριζόμενης διαβίωσης και σε ενεργότερη συμμετοχή στον κοινωνικό και οικονομικό βίο (Φ.Υ. 329129). Από πλευράς Συνηγόρου, θεωρήθηκε καταρχάς κρίσιμη η δια ζώσης επικοινωνία από εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό με την άμεσα ενδιαφερόμενη σε ουδέτερο χώρο και χρόνο επιλογής της, ώστε να διαπιστωθεί τόσο η βούλησή της, όσο και οι δεξιότητές της για μια πιο αυτόνομη διαβίωση. Στη συνέχεια, ήλθε σε επαφή με τη Διοίκηση και τις κοινωνικές υπηρεσίες του ιδρύματος, καταλήγοντας στον κοινό στόχο μετάβασής της σε κατάλληλη, για τις ανάγκες της, στέγη υποστηριζόμενης διαβίωσης και στα βήματα που έπρεπε να γίνουν για την ενδυνάμωση και την υποστήριξή της. Με στενή συνεργασία με τις υπηρεσίες του ιδρύματος και παρέμβαση του Συνηγόρου προς τις υπηρεσίες του e-ΕΦΚΑ και της Δ.ΥΠ.Α., η ενδιαφερόμενη εγγράφηκε στα μητρώα ανεργίας του Ο.Α.Ε.Δ., απέκτησε δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και εντάχθηκε σε επιδοτούμενο πρόγραμμα μερικής απασχόλησης. Παράλληλα, έγινε δεκτή σε στέγη υποστηριζόμενης διαβίωσης, η οποία αρχικώς την είχε απορρίψει.

4. Άρθρο 4 παρ. 6 του ν. 3094/2003.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΕΡΓΟΥ ΑΝΑ ΑΡΘΡΟ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

ΑΡΘΡΟ 5 – ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ

Έλλειψη συνεκτικού και ομοιογενούς νομοθετικού πλαισίου για τις παροχές λόγω αναπηρίας – ανισότητες ανά ασθένεια/ κλάδο ασφάλισης

Η επιδίωξη εισαγωγής ενιαίου Κανονισμού Παροχών στον e-ΕΦΚΑ και οι επιπτώσεις της ομογενοποίησης των παροχών για ορισμένες κατηγορίες ασφαλισμένων/δικαιούχων

Ο Συνήγορος του Πολίτη λαμβάνει συχνά αναφορές, στις οποίες χαρτογραφείται η έλλειψη συνοχής στο θεσμικό πλαίσιο των αναπηρικών παροχών, με αποτέλεσμα αφενός να υφίστανται ανισότητες στο επίπεδο της παρεχόμενης φροντίδας, αφετέρου σε κάποιες περιπτώσεις να εκλείπει εντελώς η δυνατότητα επιδίωξης προστασίας βάσει των ειδικών θεσμικών προβλέψεων για την αναπηρία.

Ειδικότερα, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει διαχρονικά αναδείξει τον προβληματικό χαρακτήρα της χορήγησης προσαύξησης λόγω απολύτου αναπηρίας μόνο σε όσους λαμβάνουν σύνταξη λόγω αναπηρίας, και όχι σε όσους λαμβάνουν σύνταξη λόγω γήρατος, με την εξαίρεση των συνταξιούχων γήρατος με αναπηρία όρασης (παρ. 3 του άρθρου 42 του ν. 1140/1981).

Ο αρχικός σχεδιασμός των εν λόγω διατάξεων πραγματοποιήθηκε όταν οι συντάξεις γήρατος ήταν σαφώς μεγαλύτερες και οι προϋποθέσεις συνταξιοδότησης λόγω γήρατος πιο ευνοϊκές. Σταδιακά, η γήρανση του πληθυσμού και η ανάγκη εξασφάλισης της μελλοντικής βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος επέ-

βαλε τον περιορισμό του ύψους των ασφαλιστικών παροχών λόγω γήρατος και την αυστηροποίηση των προϋποθέσεων συνταξιοδότησης, ιδίως με την αύξηση των ορίων ηλικίας. Η αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης και η μείωση των παροχών έφερε πιο συχνά συνταξιούχους μεγάλης ηλικίας, με σοβαρά προβλήματα υγείας, να επιδιώκουν τη χορήγηση παροχών αναπηρίας ως συμπλήρωμα του εισοδήματός τους από τις συνταξιοδοτικές παροχές για την αντιμετώπιση των αυξημένων δαπανών υγείας, χωρίς ωστόσο να καθίσταται δυνατή η χορήγηση, στις περιπτώσεις αυτές, προσαύξησης λόγω αναπηρίας. Επιπλέον, συνταξιούχοι λόγω θανάτου, οι οποίοι λαμβάνουν ταυτόχρονα μικρή σε ποσό σύνταξη γήρατος από δική τους απασχόληση, αποκλείονται επίσης από τη χορήγηση, λόγω αναπηρίας, προσαύξησης στη σύνταξή τους (Φ.Υ. 349124).

Η μόνη περίπτωση, για την οποία δικαιολογείται από το οικείο θεσμικό πλαίσιο η χορήγηση παροχών, λόγω αναπηρίας, σε συνταξιούχους γήρατος είναι η παραπληγία, για την οποία χορηγείται το προβλεπόμενο, από ειδικό θεσμικό πλαίσιο, επίδομα. Η επέκταση, με ειδική νομοθετική ρύθμιση και σε συμμόρφωση με τη διαμορφωθείσα επί του θέματος νομολογία, των προϋποθέσεων χορήγησης παραπληγικού επιδόματος σε κάθε περίπτωση που υφίσταται ίδιας μορφής αναπηρία, και ιδίως στις περιπτώσεις ανοϊκών ασθενών και ασθενών με αλτσχάιμερ, οδηγεί ανθρώπους μεγάλης ηλικίας στην ταλαιπωρία της διοικητικής διαδικασίας εξέτασής τους από υγειονομικές επιτροπές για τη διαπίστωση παραπληγίας, προκειμένου να τύχουν επιπλέον προστασίας λόγω της αναπηρίας τους.

Ιδιαιτερότητες παρουσιάζονται σε ορισμένες επαγγελματικές ομάδες, για τις οποίες η ασφάλιση διέπεται από ειδικό θεσμικό πλαίσιο, όπως για παράδειγμα τους αγρότες ή τους απασχολούμενους στο Δημόσιο (Κώδικας Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων (Π.Δ. 169/2007). Στις περιπτώσεις αυτές, η χορήγηση προσαύξησης στη σύνταξη αναπηρίας, σε περιπτώσεις απολύτου αναπηρίας, δηλαδή στις περιπτώσεις που, λόγω του μεγάλου ποσοστού αναπηρίας, απαιτείται για τη διαβίωση του αναπήρου η συνεχής επίβλεψη/συμπαράσταση άλλου προσώπου, είτε δίνεται υπό ειδικές προϋποθέσεις, είτε δεν προβλέπεται καθόλου, όπως στην περίπτωση των συνταξιούχων του δημοσίου τομέα. Ο σχεδιασμός αυτός ανταποκρίνεται σε παλαιότερο νομοθετικό πλαίσιο συνταξιοδοτικών παροχών, κατά το οποίο υπήρχαν σοβαρές ανισότητες στο ύψος των χορηγούμενων συντάξεων ανά επαγγελματική κατηγορία.

Σημειώνεται, ωστόσο, ότι οι παρατηρούμενες ανισότητες σταδιακά μειώνονται, με την υιοθέτηση ενιαίων συνταξιοδοτικών προϋποθέσεων αναφορικά με τα όρια ηλικίας και τη βάση και μεθοδολογία υπολογισμού των συντάξεων που συνοδεύει τη συγχώνευση των επιμέρους συνταξιοδοτικών φορέων και κλάδων σε έναν ενιαίο ασφαλιστικό οργανισμό με τη μορφή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, τον e-ΕΦΚΑ (Φ.Υ. 346100).

Συρροή ασφαλιστικής και προνοιακής προστασίας

Η χορήγηση συνταξιοδοτικών παροχών λόγω αναπηρίας δεν αποκλείει πάντα την ταυτόχρονη χορήγηση προνοιακών παροχών λόγω αναπηρίας από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α. Ωστόσο, οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες είναι δυνατή η ταυτόχρονη χορήγηση ασφαλιστικών και προνοιακών παροχών λόγω αναπηρίας δεν είναι ενιαίες για όλα τα άτομα με αναπηρία, αλλά διαφέρουν, είτε ανάλογα με το είδος της αναπηρίας, πρόβλεψη που ενδεχομένως σε κάποιες περιπτώσεις δικαιολογείται λόγω της ετερογένειας που χαρακτηρίζει την αναπηρία, είτε κυρίως ανάλογα με το είδος των ασφαλιστικών παροχών που χορηγούνται (αν, για παράδειγμα, είναι παροχές που βασίζονται σε ίδιο δικαίωμα ασφάλισης των ατόμων με αναπηρία, ή αποτελούν έμμεσο δικαίωμα, εξαρτώμενο από ασφαλισμένο γονέα είτε εν ζωή ή λόγω θανάτου αυτού).

Στις περισσότερες των περιπτώσεων προβλέπονται ανώτατα όρια ασφαλιστικών παροχών, πέραν των οποίων δεν είναι δυνατή η ταυτόχρονη χορήγηση προνοιακής παροχής. Η εφαρμογή περιορισμών στη σωρευτική χορήγηση ασφαλιστικών και προνοιακών παροχών, με την υιοθέτηση συγκεκριμένου ποσού ως ορίου, οδηγεί σε δυσμενή αποτελέσματα στις περιπτώσεις που, λόγω της χορήγησης πενιχρής αύξησης στις ασφαλιστικές παροχές, χάνεται το σύνολο της πολύ μεγαλύτερης προνοιακής παροχής (Φ.Υ. 332321).

Για παράδειγμα, πολίτης που λαμβάνει ασφαλιστική παροχή λόγω αναπηρίας ή λόγω θανάτου, ή ως έμμεσο μέλος ασφαλισμένου, δικαιούται παράλληλα να λάβει την ειδική προνοιακή παροχή λόγω βαριάς νοητικής υστέρησης από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α., εφόσον η συνταξιοδοτική παροχή δεν υπερβαίνει ορισμένο ύψος (Φ.Υ. 335258). Ειδικότερα, η προνοιακή παροχή χορηγείται εφόσον οι δικαιούχοι δεν λαμβάνουν για την ίδια αιτία, άμεσα ή έμμεσα, καμία οικονομική ενίσχυση με οποιαδήποτε μορφή (σύνταξη, οικονομική ενίσχυση ή άλλου είδους παροχή) από ασφαλιστικό φορέα ή άλλο φορέα της ημεδαπής ή της αλλοδαπής, μεγαλύτερη της κατώτερης αναπηρικής (βασικής) σύνταξης του Ο.Γ.Α., ήτοι 360€ μηνιαίως, σύμφωνα με ΤΟ υπ' αρ. Π3α/Φ.32/Γ.Π.94359/17-08-2010 έγγραφο της Γενικής Δ/νσης Πρόνοιας, του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Για τη θεμελίωση και διατήρηση του δικαιώματος απόληψης της οικονομικής ενίσχυσης λόγω νοητικής υστέρησης από 01.01.2024, το καθαρό (προ φόρων) καταβλητέο ποσό της σύνταξης που τυχόν λαμβάνει για την ίδια αιτία (νοητική υστέρηση) ο αιτών ή δικαιούχος της οικονομικής ενίσχυσης, δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το ποσό των 399,54 ευρώ (387,90*1,030), σύμφωνα με τις διατάξεις της υπό στοιχεία Φ11321/οικ.104985 Κ.Υ.Α. (ΦΕΚ Β' 6856/07.12.2023).

Από 21.04.2023 και εφεξής, τα πρόσωπα που λαμβάνουν ορφανική σύνταξη, λόγω θανάτου γονέα, δικαιούνται το προνοιακό επίδομα Σοβαρής και Βαριάς Νοητικής

Υστέρησης, ανεξάρτητα από το ποσό της σύνταξης ή της οικονομικής ενίσχυσης που λαμβάνουν.

Σε ορισμένες περιπτώσεις και δυνάμει ειδικού νομοθετικού πλαισίου, η ταυτόχρονη χορήγηση συνταξιοδοτικών παροχών λόγω θανάτου και προνοιακής οικονομικής ενίσχυσης λόγω αναπηρίας στους ασφαλισμένους Δημοσίου Τομέα και τα τέκνα τους με αναπηρία, οδηγεί στη μείωση της συνολικής παρεχόμενης προστασίας.

Ενδεικτικά, σε περίπτωση που περιήλθε εις γνώση του Συνηγόρου, η χορήγηση αύξησης της συνταξιοδοτικής παροχής, ύψους 37,40 ευρώ, οδήγησε στην απώλεια προνοιακής ενίσχυσης, ύψους 313 ευρώ (Φ.Υ. 343499). Στην πορεία, ωστόσο, προβλέφθηκε αύξηση και του προβλεπόμενου κατωτάτου ορίου, με αποτέλεσμα να είναι δυνατή η ταυτόχρονη καταβολή των δύο παροχών. Ωστόσο, καθώς η αύξηση αυτή των παροχών ακολουθεί τιμαριθμικά κριτήρια, υφίσταται πάντοτε ο κίνδυνος οποιαδήποτε πολύ μικρή αλλαγή στα μεγέθη που επηρεάζουν το ποσό της σύνταξης (αυξήσεις, ύψος παρακρατούμενων φόρων ή εισφορών ασθενείας) να αποκλείει την παράλληλη χορήγηση της προνοιακής προστασίας, μειώνοντας ουσιαστικά τη συνολική προστασία της αναπηρίας.

Τέλος, παρόλο που η προνοιακή προστασία, η οποία δεν στηρίζεται στη χρηματοδοτική συμβολή του ίδιου του δικαιούχου μέσω της καταβολής εισφορών στο κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα, αλλά χρηματοδοτείται από τον γενικό κρατικό προϋπολογισμό, είναι επικουρική της κοινωνικοασφαλιστικής προστασίας, σημειώνονται ορισμένες περιπτώσεις συντάξεων αναπηρίας, όπου η ασφαλιστική παροχή υπολείπεται σε ύψος έναντι της προνοιακής. Για παράδειγμα, συνταξιούχος λόγω αναπηρίας με ποσοστό 50%, με 13 χρόνια ασφάλισης και καταβολής εισφορών, λόγω της μείωσης του τμήματος της εθνικής σύνταξης αναλόγως του ποσοστού αναπηρίας, λαμβάνει, σε σύνολο κύριας και επικουρικής σύνταξης, ποσό μικρότερο του αντίστοιχου προβλεπόμενου, κατά την ημερομηνία υποβολής της αναφοράς, προνοιακού επιδόματος για τη συγκεκριμένη κατηγορία αναπηρίας (επίδομα βαριάς αναπηρίας) (Φ.Υ. 329885).

Από όλες τις ανωτέρω αναφερόμενες ενδεικτικές περιπτώσεις, καθίσταται σαφές η ανάγκη σχεδιασμού ενός ενιαίου και συνεκτικού θεσμικού πλαισίου παροχών αναπηρίας σε χρήμα, με στόχο την εξασφάλιση της αναγκαίας προστασίας, λαμβάνοντας υπόψη την ανομοιογένεια της αναπηρίας και τις εξειδικευμένες ανάγκες που πρέπει, κατά περίπτωση, να καλυφθούν.

Διοικητικά και θεσμικά εμπόδια και καθυστερήσεις για την άμεση και αποτελεσματική κοινωνική προστασία των ατόμων με αναπηρία

Με τη συγχώνευση όλων των επιμέρους ταμείων και κλάδων ασφάλισης και τη δημιουργία ενιαίου ασφαλιστικού οργανισμού με τη μορφή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, με τον ν. 4387/2016 αφενός, και λόγω του εξαιρετικά δύσκολου έργου της ενοποίησης των διοικητικών υπηρεσιών των επιμέρους φορέων αφετέρου, άρχισε να διογκώνεται ένας ήδη αυξημένος αριθμός εκκρεμών αιτήσεων συνταξιοδότησης. Έχει καταβληθεί μεγάλη προσπάθεια για την αποσυμφόρηση του όγκου των εκκρεμοτήτων, με τη χρήση ηλεκτρονικών εργαλείων που διευκολύνουν τη διεκπεραίωση μεγάλων κατηγοριών συνταξιοδοτήσεων.

Ωστόσο, συνεχίζονται να αναφέρονται από τους πολίτες προβλήματα καθυστερήσεων, π.χ. καθυστέρηση πέντε μηνών για την παράταση χορήγησης αναπηρικής σύνταξης από τον e-ΕΦΚΑ μετά την υποβολή νέας γνωμάτευσης σε περιοχή της Αθήνας (Φ.Υ. 336759, 337930 και 338360).

Στις περιπτώσεις των ατόμων με αναπηρίες ή χρόνιες παθήσεις, δίνεται προτεραιότητα στη διεκπεραίωση των συνταξιοδοτικών αιτημάτων τους. Ωστόσο, στις συντάξεις αναπηρίας, όπου υπάρχουν ιδιαίτερες αναφορικά με την εφαρμοστέα νομοθεσία, αλλά και με τα ασφαλιστικά στοιχεία που τηρούνται, δεν είναι πάντα δυνατή η αυτοματοποίηση της διαδικασίας διεκπεραίωσης του συνταξιοδοτικού αιτήματος.

- (α) Μια μεγάλη κατηγορία καθυστερήσεων αφορά σε περιπτώσεις ασφαλισμένων που κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου είχαν ασφαλιστεί σε περισσότερους του ενός, συγχωνευόμενους στον e-ΕΦΚΑ, φορείς ή κλάδους ασφάλισης (διαδοχική ασφάλιση). Στις περιπτώσεις αυτές, για να ληφθεί υπόψη ο συνολικός χρόνος ασφάλισης στους διαφορετικούς πρώην ασφαλιστικούς φορείς ή κλάδους ήταν, σε πολλές περιπτώσεις, αναγκαίο να προσέρχεται ο ασφαλισμένος στις τοπικές διευθύνσεις του e-ΕΦΚΑ και να προσκομίζει ο ίδιος ασφαλιστικά στοιχεία, που κανονικά θα έπρεπε να είναι σε γνώση των αρμοδίων υπηρεσιών. Η προπεριγραφείσα διαδικασία σημειώνεται ότι είναι ιδιαίτερα επαχθής για τα άτομα με αναπηρία. Μεγαλύτερες καθυστερήσεις διαπιστώνονται σε περιπτώσεις χρόνου ασφάλισης σε αλλοδαπό φορέα (Φ.Υ. 331616, 337921 και 339937) ή τ. ειδικό ταμείο που έχει συγχωνευθεί (για παράδειγμα τέως Τ.Σ.Ε.Α.Π.Γ.Σ.Ο.), λόγω της ελλιπούς στελέχωσης και της απαιτούμενης διοικητικής διαδικασίας ελέγχου εκτός μηχανογραφικού συστήματος σε μη ψηφιοποιημένα αρχεία των στοιχείων του χρόνου ασφάλισης και της καταβολής εισφορών (Φ.Υ. 341329). Σε κάποιες περιπτώσεις, οι πολίτες αναγκάζονται να μεταβαίνουν σε περισσότερες τοπικές διευθύνσεις e-ΕΦΚΑ,

αναζητώντας την αρμόδια για τη διεκπεραίωση του αιτήματός τους υπηρεσία, λαμβάνοντας αντιφατικές πληροφορίες (Φ.Υ. 347920).

- (β) Τα άτομα με αναπηρίες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην πρόσβαση στις προβλεπόμενες, λόγω της αναπηρίας τους, παροχές σε χρήμα, εξαιτίας της πολυπλοκότητας της ακολουθούμενης διοικητικής διαδικασίας. Για παράδειγμα, προκειμένου άτομα με αναπηρίες, που είχαν στο παρελθόν χρόνο ασφάλισης λόγω εργασίας τους, να λάβουν οικονομική ενίσχυση λόγω αναπηρίας από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α., θα πρέπει να γίνει αλληλογραφία μεταξύ των δύο φορέων (Ο.Π.Ε.Κ.Α. – e-ΕΦΚΑ), ώστε να διευκρινιστεί από τα αρμόδια συνταξιοδοτικά όργανα εάν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση ασφαλιστικής παροχής/σύνταξης λόγω αναπηρίας. Η απάντηση των υπηρεσιών του e-ΕΦΚΑ πολλές φορές καθυστερεί, επειδή απαιτείται να πραγματοποιηθούν ουσιαστικά όλες οι ενέργειες επιμέτρησης ενσήμων – υπολογισμού χρόνου ασφάλισης από τις τοπικές διευθύνσεις, όπως απαιτείται και για την έκδοση συνταξιοδοτικής απόφασης (χωρίς όμως να είναι δυνατή η απλούστευση της διοικητικής διαδικασίας με τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων, καθώς δεν έχει προβλεφθεί η δυνατότητα έκδοσης απορριπτικών αποφάσεων μέσω αυτοματοποιημένης διαδικασίας). Οι καθυστερήσεις φαίνεται να είναι μεγαλύτερες στις περιπτώσεις των ελευθέρων επαγγελματιών, λόγω των ειδικών προβλέψεων για τη διακοπή του ασφαλιστέου επαγγέλματος, καθώς και σε μισθωτούς με περισσότερους εργοδότες που υπάγονται σε περισσότερες τοπικές διευθύνσεις ή για την καταβολή επικουρικής σύνταξης. Από τις αναφορές που έχει λάβει ο Συνήγορος του Πολίτη, διαπιστώνονται καθυστερήσεις πολλών μηνών (σε ορισμένες περιπτώσεις, πλέον των 7 – 8) (Φ.Υ. 331642, 335310 και 343076).
- (γ) Περαιτέρω καθυστερήσεις διαπιστώθηκαν και σε ορισμένες περιπτώσεις που τέθηκαν υπόψη της Αρχής, όπου καταβλήθηκε -με καθυστέρηση- το ποσό της συνταξιοδοτικής παροχής του τρέχοντος μηνός, αλλά καθυστερεί η χορήγηση αναδρομικών ποσών συνταξιοδοτικής παροχής που οφείλονται, με αδιευκρίνιστη τη διοικητική διαδικασία και την αρμοδιότητα των επιμέρους εμπλεκομένων διευθύνσεων (Φ.Υ. 335703 και 332142).
- (δ) Κατά το σχετικό θεσμικό πλαίσιο για τον υπολογισμό του ποσού των συντάξεων λόγω αναπηρίας από τον ασφαλιστικό φορέα e-ΕΦΚΑ (άρθρο 7 παρ. 4 ν. 4387/2016), προβλέπεται η μείωση της εθνικής σύνταξης, δηλαδή του τμήματος της σύνταξης που χορηγείται σε όλους τους συνταξιούχους, ανεξάρτητα από τον χρόνο ασφάλισής τους, και κατά το ποσοστό της αναπηρίας. Με τον τρόπο αυτό, τίθεται περιορισμός του δικαιώματος που, ως ελάχιστο δίκτυο προστασίας, παρέχεται μέσω του ασφαλιστικού συστήματος και βασίζεται στην αρχή της αλληλεγγύης, με μόνο κριτήριο το ποσοστό αναπηρίας. Η μείωση αυτή εμφανίζεται στην πράξη να δημιουργεί και προβλήματα διαδικα-

σίας, καθώς παρατηρούνται καθυστερήσεις στην καθορισμό του ποσού της εθνικής σύνταξης που πρέπει να καταβληθεί αναλόγως του ποσοστού αναπηρίας, και ακόμη και σε περιπτώσεις με υψηλό ποσοστό αναπηρίας, στις οποίες πρέπει να καταβάλλεται το πλήρες ποσό εθνικής σύνταξης (Φ.Υ. 334819 και 336450).

- (ε) Η αναγκαιότητα αυτοπρόσωπης παρουσίας των ατόμων με αναπηρία στα κατά τόπους κέντρα κοινότητας, τις περιφερειακές διευθύνσεις Ο.Π.Ε.Κ.Α. και στις τοπικές διευθύνσεις e-ΕΦΚΑ, ώστε να λάβουν την απαραίτητη πληροφόρηση και να καταθέσουν τις αναγκαίες αιτήσεις για να χορηγηθεί οικονομική ενίσχυση λόγω αναπηρίας, δυσχεραίνει και καθυστερεί ακόμη περισσότερο τη χορήγηση των παροχών που δικαιούνται, παρά την προσπάθεια που γίνεται μέσω της Εθνικής Πύλης Αναπηρίας να έχουν πρόσβαση σε διοικητικές διαδικασίες μέσω ηλεκτρονικών μέσων. Παράλληλα, επισημαίνεται η απουσία διευκρινίσεων αναφορικά με τα αρμόδια όργανα, τον απαιτούμενο χρόνο και την πορεία διεκπεραίωσης των διοικητικών ενεργειών (Φ.Υ. 334607).

Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, ο Συνήγορος του Πολίτη οργάνωσε συνάντηση εργασίας με τον Διοικητή και στελέχη της Διοίκησης του Ο.Π.Ε.Κ.Α. (31.10.2023), καθώς και συνάντηση με τον Διοικητή του e-ΕΦΚΑ (06.02.2024). Στις ανωτέρω συναντήσεις, τέθηκε το ζήτημα της πολύμηνης καθυστέρησης στη χορήγηση επιδοτήσεων λόγω αναπηρίας, όταν τα άτομα με αναπηρία έχουν χρόνο ασφάλισης στο παρελθόν, ότε και κρίνεται απαραίτητη η ανταλλαγή αλληλογραφίας με τοπικές διευθύνσεις e-ΕΦΚΑ για να αποκλειστεί ότι υφίσταται σχετικό ασφαλιστικό δικαίωμα. Η απάντηση των τοπικών διευθύνσεων του e-ΕΦΚΑ συνήθως καθυστερεί αρκετούς μήνες, με αποτέλεσμα οι δικαιούχοι να στερούνται για μεγάλο χρονικό διάστημα την επιδότηση που δικαιούνται (Φ.Υ. 345055, 350482, 347221 και 346668).

Ο Συνήγορος παρατήρησε ότι, μετά την παραλαβή της απάντησης του e-ΕΦΚΑ, η διεκπεραίωση των αιτημάτων χορήγησης επιδότησης λόγω αναπηρίας γίνεται άμεσα από τις υπηρεσίες του Ο.Π.Ε.Κ.Α. Δεν έχει διαπιστώσει, ωστόσο, αν αποστέλλονται από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α. υπενθυμιστικές επιστολές, στις περιπτώσεις μεγάλης καθυστέρησης ανταπόκρισης των τοπικών διευθύνσεων e-ΕΦΚΑ.

Σημειώνεται ότι, παρόλο που για την απάντηση στα ερωτήματα του Ο.Π.Ε.Κ.Α. από τις υπηρεσίες του e-ΕΦΚΑ απαιτείται η διενέργεια ελέγχου, παρόμοιου με τον έλεγχο που προϋποθέτει η διεκπεραίωση συνταξιοδοτικού αιτήματος (επιμέτρηση και ανακεφαλαίωση ενσήμων, κ.λπ.), δεν προβλέπεται η διεκπεραίωση των απαντήσεων στα εν λόγω ερωτήματα μέσω κάποιας ηλεκτρονικής διαδικασίας, όπως ακολουθείται για τις συντάξεις με τη διαδικασία fast track, επί τη βάση των διατάξεων του ν. 4921/2022, άρθρα 48 επ.

Τέλος, θετικώς αξιολογείται η οδηγία για προτεραιοποίηση των αιτημάτων για προνοιακές παροχές στο υπ' αριθμ. 96803/23.01.2024 έγγραφο της Γενικής Διεύθυνσης Συντάξεων/Διεύθυνση Συντονισμού και Νομοθεσίας Συντάξεων e-ΕΦΚΑ, όπου αναφέρεται η διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται ως εξής: **«επισημαίνουμε ότι οι αιτήσεις Πρόνοιας θα διεκπεραιώνονται κατά προτεραιότητα είτε από τους υπάλληλους της Γραμματείας των αρμοδίων Διευθύνσεων είτε από υπάλληλο που θα οριστεί από τον Διευθυντή της εκάστοτε μονάδας. Οι συγκεκριμένες αιτήσεις δεν άπτονται της αρμοδιότητας των εισηγητών συντάξεων, δεδομένου ότι δεν αφορούν συνταξιοδοτικά αιτήματα».**

(στ) Προβλήματα δημιουργούνται και από την αναγκαιότητα αναζήτησης βεβαιώσεων από χώρες του εξωτερικού, σχετικά με το ότι οι πολίτες δεν δικαιούνται προνοιακή παροχή λόγω αναπηρίας, ακόμα και σε περιπτώσεις που αυτοί διέμεναν στη χώρα αυτή σε πολύ μικρή ηλικία, χωρίς όμως να έχουν διατηρήσει κάποιο δεσμό οικογενειακό, εργασίας, κ.λπ. που θα δικαιολογούσε την πιθανότητα να δικαιούνται προνοιακή προστασία (Φ.Υ. 332076, 335388 και 350190).

(ζ) Καθυστερήσεις εντοπίζονται επίσης στην ακριβόχρονη χορήγηση των παροχών, στις περιπτώσεις εσφαλμένων αποφάσεων χορήγησης ασφαλιστικών παροχών λόγω αναπηρίας. Όπως φαίνεται, η διόρθωση των λαθών μέσω του πληροφοριακού συστήματος e-ΕΦΚΑ ΟΠΣ (aropomesops), μπορεί να είναι εξαιρετικά χρονοβόρα διαδικασία (Φ.Υ. 341791), όπως σε προβλήματα που αναφύονται κατά τη χορήγηση παράτασης (Φ.Υ. 339231 και 332218), τη μοιμοποίηση της συνταξιοδότησης, λόγω αναπηρίας, σε δικαιούχους που επί πολλά χρόνια λαμβάνουν σύνταξη αναπηρίας (Φ.Υ. 339698 και 334311), τη χορήγηση παροχών αναπηρίας εφ' όρου ζωής (Φ.Υ. 339231), καθώς και την απόδοση αναδρομικών ποσών επιδόματος (Φ.Υ. 328652).

Ενδεικτικά, αναφέρεται περίπτωση πολίτη που, ενώ ήταν εμφανές ότι δεν συντρέχουν οι απαιτούμενες ασφαλιστικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση σύνταξης λόγω αναπηρίας από τον e-ΕΦΚΑ, ακολουθήθηκε μια εξαντλητική έρευνα και διενέργεια αλληλογραφίας που απασχόλησε περισσότερες από μια διευθύνσεις του e-ΕΦΚΑ και επιβάρυνε τη διοικητική λειτουργία, χωρίς να οδηγήσει τελικώς σε παροχή σύνταξης και, κατ' επέκταση, σε ενίσχυση του ατόμου με αναπηρία.

(η) Η αδυναμία γρήγορης διόρθωσης σφαλμάτων διοικητικής διαδικασίας ταλανίζει συχνά τους πολίτες, οι οποίοι αντιμετωπίζουν επιπρόσθετα και τη δυσκολία συνεργασίας των εμπλεκόμενων, στη διεκπεραίωση των αιτημάτων τους, φορέων. Σε χαρακτηριστική αναφορά (Φ.Υ. 351436) έχει διακοπεί η καταβολή οικονομικής ενίσχυσης λόγω βαριάς αναπηρίας από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α., διότι δηλώθηκε εσφαλμένα από το Μετοχικό Ταμείο Στρατού (Μ.Τ.Σ.) η επικουρική σύνταξη/μέρισμα λόγω θανάτου, που καταβλήθηκε για τους μήνες

Φεβρουάριο, Μάρτιο, Απρίλιο 2024, ως σύνταξη γήρατος. Το αξιοσημείωτο στην περίπτωση αυτή είναι ότι οι δικαιούχοι δεν θα μπορούσαν να λαμβάνουν σύνταξη γήρατος, καθώς, σύμφωνα με γνωματεύσεις της αρμόδιας υγειονομικής επιτροπής Α.Σ.Υ.Ε., υφίστατο ήδη ανικανότητα προς εργασία, προ της συμπληρώσεως του 24ου έτους ηλικίας, και, εκ του λόγου αυτού, λάμβαναν παροχές σύνταξης λόγω θανάτου γονέα ως ανάπηρα τέκνα.

- (θ) Όπως ήδη αναδείχθηκε, δυσλειτουργίες ή σφάλματα στο πλαίσιο μιας διοικητικής διαδικασίας συχνά έχουν επιπτώσεις στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και σε άλλα πεδία διοικητικής δράσης. Ενδεικτική είναι η περίπτωση πολίτη με αναπηρία, ο οποίος ζήτησε την παρέμβαση του Συνηγόρου, επειδή το αρμόδιο ΚΕ.Π.Α. δεν είχε αναρτήσει ορθά στη σχετική πλατφόρμα της Α.Α.Δ.Ε. τη γνωστοποίηση αποτελέσματος πιστοποίησης αναπηρίας του, με ισχύ από 01.01.2022 έως 31.12.2023. Συνεπώς, επειδή η αρμόδια για τη φορολογία του εισοδήματός του Δ.Ο.Υ. δεν μπορούσε να αντλήσει τη συγκεκριμένη πιστοποίηση με τα ορθά στοιχεία, δεν ήταν δυνατή η εκκαθάριση της φορολογικής δήλωσης του πολίτη με συνυπολογισμό των φοροαπαλλαγών που δικαιούτο ως άτομο με αναπηρία. Μετά από την παρέμβαση του Συνηγόρου, το ΚΕ.Π.Α. προέβη σε διορθωτικές ενέργειες, εξαντλώντας, από τεχνικής άποψης, τις δυνατότητες επίλυσης του προβλήματος, στις οποίες μπορούσε να προβεί. Δεδομένου ότι, παρά τις ενέργειες αυτές, η Δ.Ο.Υ. εξακολουθούσε να μην έχει πρόσβαση στην πιο πρόσφατη πιστοποίηση αναπηρίας του ενδιαφερόμενου, ο Συνήγορος απευθύνθηκε στο Τμήμα Επιχειρησιακής Υποστήριξης Υγειονομικών Επιτροπών ΚΕ.Π.Α. του e-ΕΦΚΑ, ζητώντας τη συνδρομή του. Τελικά, κατόπιν απευθείας συνεννόησης μεταξύ του Τμήματος Επιχειρησιακής Υποστήριξης και της Δ.Ο.Υ., το πρόβλημα επιλύθηκε, ενώ στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε αυθημερόν και η εκκαθάριση της φορολογικής δήλωσης του πολίτη, με την αναγνώριση των φοροαπαλλαγών που δικαιούτο.

Ζητήματα λειτουργίας υγειονομικών επιτροπών ΚΕΠΑ – προβλήματα διαδικασίας

Διαδικασία αναθεώρησης της γνωστοποίησης ποσοστού αναπηρίας (Γ.Α.ΠΑ) – Αμφισβητήσεις για τη διάρκεια των γνωματεύσεων

Το ζήτημα της εσφαλμένης διάρκειας πιστοποίησης της αναπηρίας σε πολίτες προχωρημένης ηλικίας και με μεγάλο ποσοστό αναπηρίας, που υποχρεούνται στην άσκηση αιτήσεων αναθεώρησης των Γ.Α.Π.Α., απασχόλησε την Αρχή (Φ.Υ. 349414, 332843 και 346175). Σε ενδεικτική περίπτωση, πολίτης με μεγάλο ποσοστό αναπηρίας εξετάστηκε από ΚΕ.Π.Α. έξι (6) φορές, ενώ η πάθησή του βρισκό-

ταν στη λίστα με τις μη αναστρέψιμες παθήσεις ήδη από το 2018, σύμφωνα με την υπό στοιχεία Φ. 80100/οικ. 17630/943 (ΦΕΚΒ' 1560/2018) Υ.Α. και παρέμεινε και στην πιο πρόσφατη, υπό στοιχεία Φ80100/24283(ΦΕΚΒ' 1224/2022) Υ.Α. Η πιο πρόσφατη γνωμάτευση είχε ως ημερομηνία λήξης την 31η Ιανουαρίου 2024, και, για τον λόγο αυτό, η πολίτης υπέβαλε τον Οκτώβριο 2023 αίτηση αναθεώρησης, για να απαλλαγεί από τη βάσανο της επανεξέτασης και να μετατραπεί η πιο πρόσφατη Γ.Α.Π.Α. σε επ' αόριστον. Στο αίτημά της δεν έλαβε ποτέ γραπτή απάντηση, ενώ τον Ιανουάριο 2024 της ζητήθηκε από το τμήμα απονομής συντάξεων της αρμόδιας τοπικής διεύθυνσης e-ΕΦΚΑ να υποβάλει αίτηση παράτασης της σύνταξης, προκειμένου να συνεχιστεί η καταβολή τόσο της σύνταξης, όσο και του επιδόματός της. Καθώς διακόπηκε τελικά η καταβολή παροχών αναπηρίας, της ζητήθηκε να παραιτηθεί από την αίτηση αναθεώρησης, προκειμένου να παραταθεί η χορήγηση παροχών αναπηρίας, παρόλο που, σύμφωνα με το άρθρο 9 ν. 4830/2022, προβλέπεται η δυνατότητα υποβολής αίτησης αναθεώρησης Γ.Α.Π.Α. Μετά την παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη, η υπηρεσία προγραμμάτισε τελικώς την εξέταση της αιτήσεως αναθεώρησης.

Καθυστερήσεις υγειονομικών επιτροπών

Οι μεγαλύτερες καθυστερήσεις διαπιστώνονται όταν είναι αναγκαία η κατ' οίκον εξέταση των ασθενών που δεν μπορούν να μετακινηθούν. Ο χρόνος διεκπεραίωσης των αιτημάτων διαφέρει ανάλογα με την περιοχή αρμοδιότητας. Ενδεικτικά, αιτήματα εκκρεμούν με καθυστέρηση, άνω των πέντε (5) μηνών σε περιοχή της Αρκαδίας (Φ.Υ. 343464), άνω των έξι (6) μηνών σε περιοχή της Σκιάθου (Φ.Υ. 338238), τεσσάρων (4) μηνών σε περιοχή της Ηλείας (Φ.Υ. 334953), άνω των τεσσάρων (4) μηνών σε περιοχές της Αθήνας, ενώ διαπιστώνονται και καθυστερήσεις για τον σχηματισμό του ηλεκτρονικού φακέλου αναπηρίας από τον θεράποντα ιατρό (Φ.Υ. 335501, 345797, 349419 και 342696).

Επιπλέον, καθυστερήσεις διαπιστώνονται στις περιπτώσεις πολύ-αναπηρίας λόγω προβληματικού συντονισμού, ελλείψεων στον ιατρικό φάκελο, κ.ά. (Φ.Υ. 342696), ελλείψεων στη στελέχωση των υγειονομικών επιτροπών με τις απαιτούμενες ειδικότητες ιατρών (Φ.Υ. 333727), αλλά και στις περιπτώσεις νοσηλείας σε Κέντρο Αποκατάστασης, σε άλλη περιοχή από αυτήν της κατοικίας, με αποτέλεσμα να πρέπει να διαβιβαστεί ο φάκελος σε άλλο ΚΕ.Π.Α. λόγω αρμοδιότητας (π.χ. καθυστέρηση πέντε μηνών σε περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, Φ.Υ. 333695).

Πρέπει να επισημανθεί ότι, στις περιπτώσεις καθυστερήσεων της διαδικασίας που προσεγγίζουν το εξάμηνο, οι πολίτες βρίσκονται υπό το συνεχές άγχος της διακοπής της καταβολής της αναπηρικής σύνταξης ή επιδόματος, λόγω της επικείμενης λήξης της εξάμηνης παράτασης που χορηγείται στις περιπτώσεις αναμονής, με αποτέλεσμα να μένουν χωρίς κανένα εισόδημα, ενώ καταγγέλλονται και δυσχέρειες

παράτασης της ασφαλιστικής κάλυψης λόγω ασθένειας, με αποτέλεσμα τον κίνδυνο διακοπής της φαρμακευτικής αγωγής και ιατρικής φροντίδας σε περιπτώσεις πολιτών με σοβαρά προβλήματα υγείας (Φ.Υ. 330819). Τέλος, οι πολίτες αναφέρουν ότι, στην προσπάθειά τους να παραταθεί το διάστημα της καταβολής σύνταξης ή της ασφαλιστικής ικανότητας για παροχές υγείας και φάρμακα, αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες στην επικοινωνία τους με τις αρμόδιες υπηρεσίες (Φ.Υ. 330641).

Παράλληλη αρμοδιότητα περισσότερων υγειονομικών επιτροπών

Το ζήτημα της αρμοδιότητας των υγειονομικών επιτροπών επανέρχεται στις αναφορές των πολιτών. Παρά την εξασφάλιση της εφαρμογής ενιαίου θεσμικού πλαισίου αναφορικά με τον προσδιορισμό του ποσοστού αναπηρίας, με την εφαρμογή του εκάστοτε ισχύοντος Ενιαίου Πίνακα Προσδιορισμού Ποσοστού Αναπηρίας, παραμένουν σε λειτουργία περισσότερες από μία αρμόδιες υγειονομικές επιτροπές, με αποτέλεσμα την ταλαιπωρία των ατόμων με αναπηρία. Συχνά ο Συνήγορος λαμβάνει αναφορές, στις οποίες οι πολίτες επιθυμούν να ληφθεί υπόψη γνωμάτευση άλλης υγειονομικής επιτροπής, πλην του ΚΕ.Π.Α. (για παράδειγμα της Α.Σ.Υ.Ε.) για τη χορήγηση ασφαλιστικών παροχών από τον e-ΕΦΚΑ, παρόλο που, σύμφωνα με τις καταστατικές διατάξεις των πρώην φορέων και κλάδων που συγχωνεύθηκαν στον e-ΕΦΚΑ και που παραμένουν σε ισχύ μέχρι την έκδοση Ενιαίου Κανονισμού Παροχών του φορέα (άρθρου 11 ν. 4387/2016), τέτοια δυνατότητα δεν είναι δυνατή.

Θετικά μέτρα για την αναπηρία

Η περίπτωση των θετικών μέτρων για την αναπηρία στην εργασία και απασχόληση

Τα θετικά μέτρα αποτελούν σημαντικό εργαλείο θεσμικής πολιτικής για την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας για τα άτομα με αναπηρία. Στην έννοια των θετικών μέτρων περιλαμβάνονται όλα εκείνα τα θεσμικά μέτρα που βασίζονται σε προστατευόμενα ταυτοτικά χαρακτηριστικά, όπως η αναπηρία, και τα οποία υιοθετούνται για να ευνοήσουν τα πρόσωπα και τις ομάδες που φέρουν αυτά τα χαρακτηριστικά. Σκοπός των θετικών μέτρων είναι να άρουν τα εμπόδια, τα οποία θέτουν σε μειονεκτική θέση τις διάφορες ομάδες, αποκλείοντας τα μέλη τους από τομείς της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής. Τα θετικά μέτρα χρησιμοποιούνται, επομένως, για να δοθούν ίσες ευκαιρίες σε μειονεκτούσες ομάδες και για να αποκατασταθεί, με τον τρόπο αυτό, η πραγματική ισότητα⁵.

5. Βλ. Το Νέο Εργατικό Δίκαιο, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιωάννη Δ. Κουκιάδη, Εκ-

Η επίκληση θετικών μέτρων βρίσκει έρεισμα στα άρθρα 4 και 5 της Σύμβασης, με βάση τα οποία τα κράτη – μέλη υποχρεούνται να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων και των νομοθετικών, προκειμένου να εξαλείψουν τις διακρίσεις κατά των ατόμων με αναπηρίες και να διασφαλίσουν ότι τους παρέχεται εύλογη προσαρμογή. Τα συγκεκριμένα μέτρα, που είναι απαραίτητα για την επίτευξη της πραγματικής ισότητας, δεν θεωρούνται διακρίσεις, σύμφωνα με τους όρους της Σύμβασης. Αλλά και στο εθνικό δίκαιο, το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος ορίζει ότι το κράτος λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της αναπηρίας και ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.

Δεδομένου ότι, εκτός από τα θετικά μέτρα, η νομοθεσία προβλέπει ρητά και τις εύλογες προσαρμογές στην απασχόληση, ως μέτρο για την εξάλειψη των διακρίσεων, ενδέχεται να δημιουργείται σύγχυση μεταξύ των δύο, τόσο εννοιολογικά όσο και ως προς το δεσμευτικό τους χαρακτήρα. Παραταύτα, πρόκειται για διαφορετικά εργαλεία: Τα θετικά μέτρα έχουν κατά κανόνα γενικό και απρόσωπο χαρακτήρα, και αφορούν σε ένα ευρύτερο σύνολο ατόμων, με κοινό γνώρισμα την αναπηρία, ενώ ο προσδιορισμός του εύρους και του περιεχομένου τους είναι στη διακριτική ευχέρεια του νομοθέτη. Αντίθετα, οι εύλογες προσαρμογές έχουν συγκεκριμένο περιεχόμενο που εξειδικεύεται στο πρόσωπο κάθε εργαζόμενου με αναπηρία, ανάλογα με τις ανάγκες του, και έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα για τον εργοδότη.

Ακριβώς επειδή τα θετικά μέτρα συνδέονται με την άσκηση πολιτικών υπέρ συγκεκριμένων ομάδων, επιφυλάσσοντάς τους ευνοϊκή μεταχείριση, ενδέχεται να θεωρηθούν ότι, εκ πρώτης όψεως, παραβιάζουν την αρχή της ισότητας. Στην πραγματικότητα, όμως, λειτουργούν αποκαταστατικά, εξισορροπώντας τη μειονεκτικότητα που προκύπτει για τα άτομα με αναπηρία από τα πάσης φύσεως εμπόδια στην ισότιμη ένταξη και συμμετοχή τους στον εργασιακό βίο. Για τον λόγο αυτό, γίνεται ρητή αναφορά ότι δεν συνιστούν διάκριση, τόσο στην ίδια τη Σύμβαση (άρθρο 5 παρ. 4), όσο και στην Οδηγία 2000/78/EK (άρθρο 7).

Ο Συνήγορος του Πολίτη, ως πλαίσιο προαγωγής της Σύμβασης, και αξιοποιώντας παράλληλα την αρμοδιότητα και την εμπειρία του ως φορέας διαμεσολάβησης και προαγωγής της αρχής της ίσης μεταχείρισης, εξέτασε και πρότεινε τη λήψη θετικών μέτρων στις ακόλουθες περιπτώσεις που τέθηκαν υπόψιν του:

δόσεις Σάκκουλα, 2014, σελ. 45 – 90 και Το Σύνταγμα 2014, Θετικά μέτρα και αρχή της ισότητας από τη σκοπιά του συγκριτικού δικαίου, Χριστίνας Δεληγιάννη – Δημητράκου, Αν. Καθηγήτριας Νομικής Σχολής Α.Π.Θ., με τις εκεί παραπομπές.

α) *Επέκταση των κοινωνικών κριτηρίων στις προσλήψεις εκπαιδευτικών με βάση την αρχή της ίσης μεταχείρισης.*

Σημαντικός αριθμός εκπαιδευτικών, οι οποίοι είναι φροντιστές ατόμων με αναπηρία (συγγενείς β' βαθμού και δικαστικοί συμπαραστάτες) απευθύνθηκαν στην Αρχή, θέτοντας το ζήτημα της απουσίας πρόβλεψης για τη μοριοδότησή τους στο σύστημα πρόσληψης εκπαιδευτικών (ενδεικτικά Φ.Υ. 346866, 347542 και 346864). Πράγματι στον ν. 4589/2019 (άρ. 56), στα κοινωνικά κριτήρια, η μοριοδότηση της αναπηρίας λαμβάνεται υπόψη μόνον εφόσον πρόκειται για τον ίδιο τον υποψήφιο ή τον/τη σύζυγο ή το τέκνο του. Ως εκ τούτου, εκφεύγουν του θετικού μέτρου της μοριοδότησης οι φροντιστές ενηλίκων ατόμων με αναπηρία, οι οποίοι ωστόσο διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην υποστήριξη και φροντίδα των ατόμων με αναπηρία και αποτελούν εύλογα υποκείμενα των θετικών μέτρων για την αναπηρία. Ο Συνήγορος επισήμανε ότι, η διευκόλυνση των ατόμων που έχουν αναλάβει εξ' ολοκλήρου και αποδεδειγμένα τη φροντίδα ατόμων με αναπηρία, ώστε να μην αποθαρρύνονται στην εκτέλεση αυτού του ρόλου τους, πρέπει να θεωρηθεί θετικό μέτρο, το οποίο τελικά αποσκοπεί στην αποτελεσματικότερη ειδική φροντίδα των ατόμων με αναπηρία. Στο πλαίσιο αυτό, επικαλέστηκε και την αρμόδια Επιτροπή του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, η οποία, σε σχόλιό της για την εφαρμογή του άρθρου 19 της Σύμβασης (Ανεξάρτητη διαβίωση και ένταξη στην κοινωνία), συστήνει τη λήψη μέτρων εκ μέρους των κρατών για την παροχή επαρκούς στήριξης στους φροντιστές – μέλη οικογένειας των ατόμων με αναπηρία, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής στήριξης, λόγω της συχνής δυσκολίας πρόσβασής τους στην αγορά εργασίας.

β) *Προτεραιότητα εν ενεργεία εκπαιδευτικών που πάσχουν από σοβαρές παθήσεις στις μεταθέσεις*

Με το Π.Δ. 50/1996 ρυθμίζονται θέματα μεταθέσεων και τοποθετήσεων των εκπαιδευτικών της δημόσιας Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Στο άρθρο 13 προβλέπονται ειδικές κατηγορίες μεταθέσεως, με βάση κοινωνικά κριτήρια και ορίζεται συγκεκριμένα ότι:

«1. Κατά τις μεταθέσεις και τοποθετήσεις των εκπαιδευτικών λειτουργιών μετατίθενται ή τοποθετούνται, κατά προτεραιότητα, συγκρινόμενοι μόνο μεταξύ τους: α) [...], β) [...], γ) Οι εκπαιδευτικοί που οι ίδιοι ή οι σύζυγοί τους πάσχουν από μεσογειακή αναιμία που χρήζει μεταγγίσεων αίματος, λευχαιμία, αιμορροφιλία, χρόνια νεφρική ανεπάρκεια σε στάδιο αιμοκάθαρσης, AIDS και σκλήρυνση κατά πλάκας τετραπληγικής ή παραπληγικής μορφής, καρκίνο σε μεταστατικό στάδιο και νόσο του Crohn [...]».

Ως εκ τούτου, εκπαιδευτικοί που πάσχουν από σοβαρές παθήσεις, οι οποίες όμως δεν εμπίπτουν στις αναφερόμενες ανωτέρω, δεν έχουν δικαίωμα επίκλησης των

ευνοϊκών ρυθμίσεων για την εξέταση αιτήματος μετάθεσης. Ο Συνήγορος έχει απευθυνθεί στο Υπουργείο Παιδείας από το 2018, γνωστοποιώντας τον προβληματισμό του σχετικά με την έλλειψη προστασίας εκπαιδευτικών που πάσχουν από σοβαρές χρόνιες ασθένειες και δεν περιλαμβάνονται στον περιοριστικό κατάλογο του άρθρου 13 § 1γ του Π.Δ. 50/1996 και ενημερώθηκε ότι οι αποφάσεις του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας (ΚΕ.Σ.Υ.) που πρότειναν την προσθήκη στη διάταξη σειράς παθήσεων, είχαν γνωστοποιηθεί στο Γραφείο Υπουργού. Με νέα παρέμβασή του (Φ.Υ. 332825), ο Συνήγορος τόνισε ότι ο κοινός νομοθέτης δεσμεύεται να νομοθετεί με γενικό και απρόσωπο τρόπο, να μην εισάγει εξαιρέσεις και να μην προβαίνει σε διακρίσεις όταν πρόκειται να ρυθμίσει όμοια, στα ουσιαστικά σημεία τους, πράγματα, σχέσεις, καταστάσεις και κατηγορίες προσώπων, εκτός αν η διαφοροποίηση αυτή επιβάλλεται από λόγους γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος (ΣτΕ 895/2004 και 987/2014). Κατ' εφαρμογή της αρχής της ισότητας (άρ. 4 παρ. 1 του Σ.), εφόσον ένα όργανο με εξειδικευμένες ιατρικές γνώσεις, όπως εν προκειμένω το ΚΕ.Σ.Υ., θεωρεί μια σειρά ρητά αναφερόμενων παθήσεων εξ ίσου σοβαρές και χρήζουσες προστασίας με αυτές του άρθρου 13 § 1 περ. γ' του Π.Δ. 50/1996, η διατήρηση του υφιστάμενου καθεστώτος ως έχει, οδηγεί στη συνέχιση ανόμοιας μεταχείρισης όμοιων περιπτώσεων. Επεσήμανε επίσης ότι η μετάθεση (ή ο μη χαρακτηρισμός ως υπεράριθμου/ης) του/της εκπαιδευτικού με αναπηρία, μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο νόμιμης αξίωσης, ως μέτρο εύλογης προσαρμογής σε εφαρμογή του άρθρου 5 της Οδηγίας ΕΚ 2000/78, όπως μεταφέρθηκε στο ελληνικό δίκαιο, πλέον με το Μέρος Α' του ν. 4443/2016 και το άρθρο 27 § 1 περ. θ' της Σύμβασης. Συνεπώς, η περιοριστική απαρίθμηση, σε κανονιστικό κείμενο, παθήσεων που επιτρέπουν την υπαγωγή στο ειδικό καθεστώς μεταθέσεων εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μπορεί να οδηγήσει σε αποκλεισμό, από το καθεστώς αυτό, εκπαιδευτικών με αναπηρία, των οποίων η πάθηση δεν περιλαμβάνεται στην απαρίθμηση, μολονότι το συγκεκριμένο μέτρο θα ήταν το ενδεδειγμένο, σύμφωνα με τον ορισμό της εύλογης προσαρμογής, κατά την Οδηγία 2000/78 και τη Σύμβαση.

γ) Άρση της αναδρομικής ισχύος των ρυθμίσεων για απόσπαση ή μετάταξη δόκιμων δημοσίων υπαλλήλων για σοβαρούς λόγους υγείας των § 2 – 3 του άρθρου 71 του ν. 5003/2022

Στον Συνήγορο του Πολίτη υποβλήθηκαν αναφορές πολιτών (Φ.Υ. 333254, 334329, 334679 και 335056) που διαμαρτύρονται για την αναδρομική εφαρμογή των πρόσθετων προϋποθέσεων που τέθηκαν με τις παρ. 2 – 3 του άρθρου 71 του ν. 5003/2022, σχετικά με τη δυνατότητα συμμετοχής στην κινητικότητα του ν. 4440/2016 των δόκιμων δημοσίων υπαλλήλων που επικαλούνται ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους υγείας. Συγκεκριμένα, με το Κεφάλαιο Α' του ν. 4440/2016, καθιερώθηκε Ενιαίο Σύστημα Κινητικότητας (Ε.Σ.Κ.) στη Δημόσια Διοίκηση και την Το-

πική Αυτοδιοίκηση για τους πολιτικούς διοικητικούς υπαλλήλους, μόνιμους και με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, από μία δημόσια υπηρεσία σε άλλη, με μετάταξη ή απόσπαση. Σύμφωνα με το άρθρο 1, σκοπός του Ε.Σ.Κ. είναι αφενός η βέλτιστη αξιοποίηση και η ορθολογική κατανομή του ανθρώπινου δυναμικού στις δημόσιες υπηρεσίες, αφετέρου η διευκόλυνση των υπαλλήλων να ενισχύσουν τις επαγγελματικές δεξιότητές τους, να αποκτήσουν εμπειρία σε θέσεις διαφόρων υπηρεσιών και να προωθήσουν την επαγγελματική σταδιοδρομία τους. Οι προϋποθέσεις συμμετοχής των υπαλλήλων στο Ε.Σ.Κ. ορίζονται στην § 2 του άρθρου 4 και σε αυτές περιλαμβάνεται η συμπλήρωση διετίας από τον διορισμό ή, εφόσον ο διορισμός έγινε με μοριοδότηση λόγω εντοπιότητας, η συμπλήρωση του προβλεπόμενου χρόνου παραμονής (εδ. Α'). Με νέο εδάφιο που προστέθηκε με την παρ. 2α του άρθρου 27 του ν. 4807/2021, εξαιρέθηκαν από τα χρονικά αυτά όρια οι υπάλληλοι που παρουσιάζουν ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους υγείας, με την επιφύλαξη ότι ο διορισμός δεν έγινε με μοριοδότηση λόγω εντοπιότητας. Ωστόσο, βάσει των νέων εδαφίων που προστέθηκαν στο τέλος της § 5 του άρθρου 7 του ν. 4440/2016 με την επίμαχη παρ. 2 του άρθρου 71 του ν. 5003/2022, για τους δόκιμους υπαλλήλους, η εξαίρεση από τους χρονικούς αυτούς περιορισμούς ισχύει υπό τις πρόσθετες προϋποθέσεις, αφενός οι λόγοι υγείας να είναι επιγενόμενοι του διορισμού, και αφετέρου να μην έχουν ληφθεί υπόψη για τον διορισμό. Στα συγκεκριμένα εδάφια δόθηκε αναδρομική ισχύς (§ 3 του άρθρου 71 του ν. 5003/2022).

Η Αρχή υποστήριξε ότι η αναδρομική αυτή εφαρμογή προκαλεί προσβολή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης σε απροσδιόριστο, πλην υπαρκτό, αριθμό πολιτών, κατά παράβαση της συνταγματικής αρχής του κράτους δικαίου. Ειδικότερα, επισήμανε ότι ο ν. 5003/2022 δημοσιεύθηκε στις 14.12.2022, ωστόσο η τελευταία μεγάλη προκήρυξη για προσλήψεις ατόμων ειδικών ομάδων του πληθυσμού, μεταξύ των οποίων και ατόμων με αναπηρία, με βάση τον ν. 2643/1998, ξεκίνησε με την υποβολή αιτήσεων συμμετοχής τον Σεπτέμβριο του 2021 και οι πίνακες τοποθετήσεων ανακοινώθηκαν ανάλογα με την Περιφερειακή Διεύθυνση της Δ.Υ.Π.Α. (πρώην Ο.Α.Ε.Δ.) το διάστημα από Ιανουάριο μέχρι και Ιούλιο του 2023⁶, ενώ, για τη σημαντικότερη, από άποψη αριθμού ενδιαφερομένων, Περιφερειακή Διεύθυνση Αττικής παρέμενε εκκρεμής η έκδοση οριστικών πινάκων μοριοδότησης, βάσει των οποίων θα γίνουν οι τοποθετήσεις, ενώ ακόμα και για την προκήρυξη 13Κ/2021 του Α.Σ.Ε.Π., όπου επίσης είχαν περιληφθεί θέσεις ειδικά για άτομα με αναπηρία, τα προσωρινά αποτελέσματά της δημοσιεύθηκαν το καλοκαίρι του

6. Βλ. <https://www.dypa.gov.gr/idikes-koinonikes-omades?tab=enimerwseis-skhetika-meto-n264398&tab2=pinakes-topothetiseon-ton-prokirykseon-2021-ghia-tin-plirosi-theseon-toy-arthroy-3-toy-n264398&tab3=>

2022. Η συνδυαστική εφαρμογή των § 2 και 3 του άρθρου 71 του ν. 5003/2022 μετέβαλε, συνεπώς, προς το επαχθέστερο και αιφνιδιαστικά, το νομικό καθεστώς για τη δυνατότητα συμμετοχής στην κινητικότητα των δόκιμων υπαλλήλων με ιδιαίτερα σοβαρά προβλήματα υγείας, τα οποία προϋπήρχαν ήδη και είχαν ληφθεί υπόψη για τον διορισμό τους, σε σχέση με αυτό που είχαν υπόψη τους κατά τον χρόνο υποβολής αίτησης συμμετοχής στην προκήρυξη.

Θεσμικά εμπόδια ισότιμης μεταχείρισης των ατόμων με αναπηρίες και των οικογενειών τους- μείωση ευνοϊκών μέτρων πρόωρης συνταξιοδότησης συγγενών ατόμων με αναπηρίες

Σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ. 1 ν. 3996/2011, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει από 19.08.2015, τις διατάξεις του άρθρου 2, υποπαρ. Ε3, περ. 2β του ν. 4336/2015 περί σταδιακής αύξησης ορίων ηλικίας πλήρους και μειωμένης συνταξιοδότησης, καθώς και με την υπ' αριθμ. Φ.11321/οικ.47523/1570/23.10.2015 Υπουργική Απόφαση, όπως αυτή ερμηνεύτηκε και εξειδικεύθηκε με τις εγκυκλίους Φ.80000/54411/1797/30.11.2015 και Φ. 10035/οικ.54871/1270/23.12.2015, ασφαλισμένοι που μέχρι την **18.08.2015** είναι σύζυγοι ατόμων με αναπηρία σε ποσοστό 80% και έχουν 25 έτη ασφάλισης (7.500 ημέρες εργασίας) δικαιούνται να λάβουν σύνταξη λόγω γήρατος, χωρίς ηλικιακό περιορισμό. Από **19.08.2015** και εφεξής προβλέπεται η συμπλήρωση προοδευτικά αυξανόμενου ορίου ηλικίας, εξαρτώμενου από την ημερομηνία συμπλήρωσης των 25 ετών ασφάλισης (7.500 ημερών εργασίας) και από τον χρόνο επέλευσης της, απαιτούμενης από τον νόμο, αναπηρίας του/της συζύγου (Γενικό Έγγραφο e-ΕΦΚΑ υπ' αριθμ. Σ40/95/480598/25.11.2021).

Όπως αποτυπώνεται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα δικαιώματα ατόμων με αναπηρία 2020 – 2023, στόχος 15, περί ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης και κοινωνικής προστασίας, μέσω του ενιαίου Κανονισμού Παροχών για την Κύρια Σύνταξη και για τα συνταξιοδοτικά επιδόματα που χορηγεί ο e-ΕΦΚΑ στα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, θα επιδιωχθεί η εναρμόνιση των διαδικασιών για τη χορήγηση των παροχών κύριας σύνταξης και των συνταξιοδοτικών επιδομάτων στα άτομα με αναπηρία, ανεξάρτητα από τον ενταχθέντα στον e-ΕΦΚΑ φορέα στον οποίο ασφαλίζονται, όπως έχει προβλεφθεί με τις διατάξεις του άρθρου 49 του νόμου 4670/2020.

Θα ήταν ανεδαφικό να υποστηριχθεί ότι τα άτομα με αναπηρία, υπό τις παρούσες συνθήκες, μπορούν να εξασφαλίσουν σε κάθε περίπτωση την υποστήριξη που χρειάζονται από άτομα εκτός του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, και ότι υπάρχει η δυνατότητα να εμπλακούν από τη φροντίδα τους οι φροντιστές που είναι μέλη του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος, συνθηθέστερα σύζυγοι, ώστε οι

τελευταίοι να έχουν τη δυνατότητα απρόσκοπτης επαγγελματικής δραστηριότητας. Η, παράλληλη με τα καθήκοντα του φροντιστή, επαγγελματική απασχόληση των μελών του οικογενειακού περιβάλλοντος του ατόμου με αναπηρία, είναι αναπόσπαστο εξουθενωτική. Γι' αυτό τον λόγο, ο νομοθέτης, αναγνωρίζοντας τις δυσχέρειες εργασιακής απασχόλησης των συζύγων των ατόμων με αναπηρία, αναγνώρισε στις διατάξεις του άρθρου 37 παρ. 1 ν. 3996/2011 τη δυνατότητα πλήρους συνταξιοδότησής τους λόγω γήρατος, χωρίς όριο ηλικίας.

Στη συνέχεια, ωστόσο, με τις ως άνω διατάξεις του ν. 4336/2015, επιβλήθηκε, στις περιπτώσεις αυτές, προοδευτικά αυξανόμενο ελάχιστο όριο ηλικίας για τη συνταξιοδότηση συζύγων ατόμων με αναπηρία, μέχρι την πρόβλεψη του 62ου έτους ηλικίας κατά το έτος 2022. Με τον τρόπο αυτό, περιορίστηκε το πεδίο εφαρμογής του ευνοϊκού μέτρου του άρθρου 37 παρ. 1 ν. 3996/2011, με την περιστολή του αριθμού των δικαιούχων, εμποδίζοντας, σε αρκετές περιπτώσεις, την πρόωπη συνταξιοδότηση συζύγων ατόμων με αναπηρία.

Οι νομοθετικές αυτές προβλέψεις στον ν. 4336/2015 υιοθετήθηκαν σε περίοδο εξαιρετικά δυσχερή για την οικονομική κατάσταση της Χώρας, με αποτέλεσμα να τεθούν περιορισμοί στις δημόσιες δαπάνες, και ιδίως στις δαπάνες μισθών και συντάξεων. Ειδικότερα, η συγκεκριμένη διάταξη εμφανίζεται ως συνέπεια της σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης, σε συνέχεια του ν. 4334/2015 σχετικά με επείγουσες ρυθμίσεις για τη διαπραγμάτευση και σύναψη συμφωνίας με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης (Ε.Μ.Σ.), λόγω εξαιρετικών συνθηκών για τη δυνατότητα τήρησης ειλημμένων υποχρεώσεων δανεισμού της Χώρας. Μεταξύ των προβλεπόμενων μέτρων, ήταν εμπροσθοβαρή μέτρα για τη βελτίωση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας του συνταξιοδοτικού συστήματος, ως μέρος ενός προγράμματος συνολικής αναμόρφωσης του συνταξιοδοτικού συστήματος, μεταξύ άλλων, με την εισαγωγή ημιαυτόματων περικοπών δαπανών, σε περίπτωση αποκλίσεων από τους στόχους του πρωτογενούς πλεονάσματος.

Ωστόσο, πλέον, η δημοσιονομική κατάσταση της Χώρας έχει διαφοροποιηθεί και επιτρέπει την επανεκτίμηση περιοριστικών μέτρων, ιδίως εκείνων που έχουν επιπτώσεις στην κοινωνική προστασία. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης, όπως διαμορφώνεται με τις συγκεκριμένες διατάξεις, και όπως οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται από τον e-ΕΦΚΑ, τίθεται ως οριζόντια πρόβλεψη για όλους τους ασφαλισμένους – συζύγους ατόμων με αναπηρία, ανεξάρτητα από τον χρόνο ασφάλισης που έχει διανυθεί, με αποτέλεσμα να βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση οι ασφαλισμένοι με περισσότερα έτη ασφάλισης (που έχουν συνεισφέρει και περισσότερο στο ασφαλιστικό σύστημα), ενώ η εφαρμογή των ως άνω διατάξεων οδηγεί τις ειδικές ευνοϊκές προϋποθέσεις συνταξιοδότησης που προβλέπονται για την ειδική κατηγορία των συζύγων ατόμων με αναπηρία να

προσεγγίζουν ουσιαστικά τα γενικά όρια ηλικίας συνταξιοδότησης λόγω γήρατος. Φαίνεται, επίσης, ότι ο σχεδιασμός του συγκεκριμένου ηλικιακού ορίου εμφανίζεται ιδιαίτερα επαχθής για τις περιπτώσεις με πολλά έτη ασφάλισης που η αναπηρία του συζύγου είναι σχετικά πρόσφατη. Ουσιαστικά, δηλαδή, αναγκάζει τους φροντιστές συζύγους να παραμένουν πολλά χρόνια στην εργασία, χωρίς να συνδυάζεται με ένα ορθολογικό πλαίσιο άλλων μέτρων που θα τους εξασφαλίζει ελάφρυνση των οικογενειακών βαρών. Με έναν απλό υπολογισμό, εάν ο ασφαλισμένος είχε το 2015 είκοσι πέντε (25) έτη ασφάλισης, το έτος 2027 που θα έχει συμπληρώσει το 62ο έτος της ηλικίας του, θα έχει ήδη 37 έτη ασφάλισης. Ουσιαστικά, η συνταξιοδότηση με τις ειδικές ευνοϊκές διατάξεις παρουσιάζει το όφελος μόλις τριών ετών ασφάλισης, σε σχέση με τις γενικές διατάξεις συνταξιοδότησης με τον ανώτατο προβλεπόμενο χρόνο ασφάλισης της 40ετίας. Εάν, δε, ο ασφαλισμένος είχε περισσότερα έτη ασφάλισης μέχρι την 18.08.2015, ουσιαστικά δεν προβλέπεται καμία ευνοϊκή πρόβλεψη για τη συνταξιοδότησή του ως σύζυγος ατόμου με αναπηρία, καθώς θα μπορεί να συνταξιοδοτηθεί ούτως ή άλλως με τις γενικές διατάξεις.

Με τη διαμόρφωση του προοδευτικού ορίου ηλικίας, όπως προβλέπεται στην εν λόγω διάταξη, υφίσταται, συνεπώς, μια εξισωτική αντιμετώπιση των συζύγων ατόμων με αναπηρία με τους ασφαλισμένους που συνταξιοδοτούνται κατά τις κοινές διατάξεις, κατά παράβαση της αρχής της ισότητας και της, οφειλόμενης από την πολιτεία, ειδικής προστασίας των ατόμων με αναπηρία.

Επιπλέον, ο οριζόντιος χαρακτήρας της εν λόγω νομοθετικής πρόβλεψης δεν προσαρμόζει το επίπεδο της προστασίας ανάλογα με τις πραγματικές ανάγκες των δικαιούχων. Δεν αξιολογείται η συνδρομή άλλων επιβαρυντικών περιστάσεων ή συνθηκών που επηρεάζουν την ομαλή λειτουργία της οικογένειας και την εξασφάλιση ικανοποιητικού επιπέδου υποστήριξης για το άτομο με αναπηρία που συμμετέχει σε αυτή, όπως το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος, το ύψος της εισοδηματικής ενίσχυσης της οικογένειας από άλλες πηγές (καταβολή επιδομάτων ή άλλων κοινωνικών παροχών, όπως Κ.Ε.Α., επιδότηση ενοικίου, κ.λπ.) ή η πλήρης απουσία αυτών, καθώς και η ύπαρξη ανήλικων/προστατευόμενων μελών στην οικογένεια. Δεν πραγματοποιείται, δηλαδή, ένας συνολικός σχεδιασμός της οικονομικής στήριξης της οικογένειας, στην οποία συμμετέχουν άτομα με αναπηρία, με παροχές σε χρήμα ή είδος, ώστε να εξασφαλίζεται και η πρόσβαση στο κοινωνικό πλαίσιο προστασίας με όρους ισοτιμίας.

Περαιτέρω, αξίζει να σημειωθεί ότι παραμένουν σε ισχύ οι συνταξιοδοτικές διατάξεις του Δημοσίου, σχετικά με τη θεμελίωση δικαιώματος γονέων τέκνου άνικανου για την άσκηση βιοποριστικού επαγγέλματος με τη συμπλήρωση 25ετίας και την καταβολή της σύνταξης με τη συμπλήρωση του 50ού έτους της ηλικίας (άρθρο 1 παρ. 6 περ. ββ ν. 4336/2015). Σχετικά έχουν δοθεί εγκύκλιες οδηγίες,

με το υπ' αριθμ. 124069/0092/10.11.2015 έγγραφο του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους.

Με τις διατάξεις του ν. 4387/2016 περί υπαγωγής στον Ενιαίο Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (Ε.Φ.Κ.Α.) των υπαλλήλων – λειτουργών του Δημοσίου, και ειδικότερα στο άρθρο 4 παρ. 1β προβλέπεται ότι: **«για τις προϋποθέσεις θεμελίωσης σύνταξης εξ ιδίου δικαιώματος, καθώς και για τα όρια ηλικίας καταβολής της σύνταξης των ανωτέρω προσώπων, εξακολουθούν να έχουν εφαρμογή οι οικείες διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ισχύουν κατά την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού».**

Από το πλαίσιο των ως άνω διατάξεων φαίνεται να απουσιάζει η προστασία για τις περιπτώσεις των συζύγων ατόμων με αναπηρία, δημοσίων υπαλλήλων, με αποτέλεσμα να είναι δυνατή η συνταξιοδότησή τους μόνο με βάση τις γενικές διατάξεις συνταξιοδότησης (Φ.Υ. 343963).

Δυσχέρειες κατά την παροχή διευκολύνσεων στη στράτευση

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει κατά το παρελθόν κληθεί να μεσολαβήσει σε περιπτώσεις όπου οι στρατολογικές αρχές ερμηνεύουν στενά τις διατάξεις που αποσκοπούν στη διευκόλυνση εκπλήρωσης των στρατιωτικών υποχρεώσεων στρατευσίμων, οι οποίοι προέρχονται από οικογενειακό περιβάλλον με μέλη μη ικανά για κάθε εργασία, λόγω πνευματικής ή σωματικής ανικανότητας. Σε μια, μάλιστα, εκ των περιπτώσεων, η Διοίκηση ενέμεινε στη συστατική ερμηνευτική της θέση, μέχρι και την έκδοση απόφασης από το Συμβούλιο της Επικρατείας, οπότε και συμμορφώθηκε με τη νομολογία, ενημερώνοντας σχετικά τα στρατολογικά γραφεία.

Η Αρχή κλήθηκε να εξετάσει, αυτή τη φορά, υπόθεση στρατευσίμου (Φ.Υ. 312707), τρίτου γιου οικογένειας, από την οποία έχουν αποβιώσει οι γονείς και ο πρώτος γιος, ενώ ο δεύτερος είναι ανίκανος για εργασία, λόγω ψυχικής πάθησης (ψυχωσική συνδρομή παρανοϊκού τύπου). Ο στρατεύσιμος ζήτησε να υπαχθεί σε ρύθμιση (άρθρο 13§1 του ν. 3421/2005), σύμφωνα με την οποία απαλλάσσεται από τη στράτευση **«ο μόνος ή ο μεγαλύτερος γιος γονέων που έχουν πεθάνει, ο οποίος έχει έναν τουλάχιστον άγαμο και ανήλικο ή άγαμο και ανίκανο για κάθε εργασία αδελφό ή αδελφή».** Το αίτημα του αναφερόμενου προς τη Στρατολογική Υπηρεσία απορρίφθηκε, όχι λόγω ελλειπών απόδειξης των οικείων προϋποθέσεων, αλλά με την αιτιολογία ότι δεν είναι ούτε ο μόνος ούτε ο μεγαλύτερος γιος, καθώς μεγαλύτερος είναι ο επιζών αδελφός του. Σύμφωνα με την άποψη της υπηρεσίας του Γ.Ε.Θ.Α., ο αναφερόμενος διατελούσε σε καθεστώς ανυποταξίας, η δε εξέταση του αιτήματός του για απαλλαγή από την υποχρέωση στράτευσης θα μπορούσε να γίνει μόνο μετά τη διακοπή της ανυποταξίας του και την πρόσκλησή

του για κατάταξη στις τάξεις των Ένοπλων Δυνάμεων. Ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή, ο αιτών δεν θα τύγχανε, σύμφωνα με την οικεία Διεύθυνση, απαλλαγής, καθώς δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του νόμου.

Ο αναφερόμενος επανήλθε προς τον Συνήγορο εξηγώντας ότι, εφόσον κατατασσόταν στις τάξεις των Ενόπλων Δυνάμεων, θα τελούσε σε συνθήκη απόλυτης αδυναμίας να εξασφαλίσει ανεκτό επίπεδο διαβίωσης για τον ψυχικά πάσχοντα αδελφό του, αφού ήδη οι δυο αδελφοί κατάφερναν με δυσκολία να συντηρούν τη μισθωμένη οικία όπου διέμεναν, σιτιζόμενοι από την κοινωνική υπηρεσία του Δήμου. Πέραν τούτων, ο μεγαλύτερος αδερφός του έχρηζε καθημερινής φροντίδας και οικογενειακού υποστηρικτικού πλαισίου, λόγω της συνδρομής της ψυχικής νόσου.

Απευθυνόμενος στο Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας και επικαλούμενος συναφή νομολογία, ο Συνήγορος του Πολίτη υποστήριξε πως, από τη συστηματική θέση και τον σκοπό της οικείας διάταξης, προκύπτει ότι απαλλάσσεται ο μόνος υπόχρεος, είτε είναι ο μεγαλύτερος επιζών είτε όχι. Ο νόμος αναγνωρίζει ως προστάτη όποιον στρατεύσιμο, μετά το θάνατο των γονέων του, βαρύνεται με τη φροντίδα αδελφού ή αδελφής που δεν διαθέτει ικανότητα για εργασία. Το κατά πόσον το προστατευόμενο μέλος είναι μικρότερο ή μεγαλύτερο από τον μόνο υπόχρεο δεν επηρεάζει την πραγματική ή νομική κατάσταση της οικογένειας, εφ' όσον, εν τέλει, ένας είναι ο υπόχρεος, οπότε μόνον αυτός θα μπορούσε να τύχει απαλλαγής.

Ο Συνήγορος τόνισε ακόμη ότι το πάγιο επιχείρημα των στρατολογικών υπηρεσιών, σύμφωνα με το οποίο οι διατάξεις περί απαλλαγής ή αναβολής, ως εξαιρετικές, πρέπει να ερμηνεύονται στενά, δεν φαίνεται εφαρμοστέο στην προκειμένη περίπτωση, καθώς η θέση και ο σκοπός της επίμαχης διάταξης δεν φαίνεται να καταλείπουν περιθώρια διαφορετικής ερμηνείας. Ως προς τον ισχυρισμό, δε, του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, ότι δεν προβλέπεται μεταφορά του δικαιώματος απαλλαγής από τη στράτευση από τον δικαιούχο του δικαιώματος στον αμέσως επόμενο αδερφό, ο Συνήγορος αντέταξε τη θέση ότι ζήτημα μεταφοράς του δικαιώματος από τον δεύτερο (μεγαλύτερο ζώντα) στον τρίτο αδελφό θα ετίθετο μόνο στην περίπτωση που ο μεγαλύτερος επιζών edικαιούτο απαλλαγής, βάσει του άρθρου 13§1 του ν. 3421/2005 και ζητούσε τη μεταφορά αυτού του δικαιώματος στον μικρότερο αδελφό του. Εν προκειμένω, δεν συνέτρεχε τέτοια περίπτωση, καθώς ο μεγαλύτερος επιζών είχε απαλλαγεί εξ άλλης αιτίας. Κατά τούτο, ήταν αδιάφορη η ηλικιακή του σειρά, όπως άλλωστε και το φύλο του, ενώ αρκούσε το γεγονός ότι ήταν άτομο άγαμο και ανίκανο προς εργασία. Ο Συνήγορος εξέφρασε, καταληκτικά, την άποψη ότι στενή ερμηνεία δεν σημαίνει ερμηνεία παρά τη λογική, ούτε ερμηνεία παρά την κοινωνική στοχοθεσία της διάταξης.

Το Γ.Ε.ΕΘ.Α. ενέμεινε στην αρχική θέση του, με το επιχείρημα ότι, στην ισχύουσα νομοθεσία και τις διατάξεις περί μειωμένης θητείας, προβλέπεται ρητά η με-

ταβίβαση του δικαιώματος εκπλήρωσης μειωμένης στρατεύσιμης στρατιωτικής υποχρέωσης από τον δικαιούχο του δικαιώματος στον αμέσως επόμενο ικανό για εργασία αδερφό, ενώ αντίθετα δεν υπάρχει αντίστοιχη πρόβλεψη στις διατάξεις περί απαλλαγής από την υποχρέωση στράτευσης του άρθρου 13 παρ. 1 του ν. 3421/2005. Ωστόσο, το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας αποδέχθηκε πως: **«η εποικοδομητική ανταλλαγή απόψεων προβλημάτισε για τη σκοπιμότητα αντίστοιχης πρόβλεψης, ώστε να αποτελέσει πρόταση για ανάληψη νομοθετικής πρωτοβουλίας»**. Ο Συνήγορος του Πολίτη κοινοποίησε τη σχετική αλληλογραφία στον Υπουργό Εθνικής Άμυνας και η οριστική λύση δόθηκε με τη θέσπιση του άρθρου 55 του ν. 5018/2023, σύμφωνα με το οποίο: «αν ο δικαιούχος είναι ανίκανος για κάθε εργασία, το δικαίωμα της απαλλαγής μεταβιβάζεται στον αμέσως επόμενο ικανό για εργασία αδελφό».

ΑΡΘΡΟ 7 – ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Δικαιώματα των παιδιών με αναπηρίες

Τα παιδιά με αναπηρίες απολαύουν της θεσμικής προστασίας όλων των νομικών εργαλείων για την προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά, ιδίως, της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Δ.Σ.Δ.Π.), καθώς και της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (Δ.Σ.Δ.Α.Α.). Οι δύο διεθνείς συμβάσεις αποτελούν εθνικό δίκαιο, αυξημένης τυπικής ισχύος σε συνέχεια της κύρωσής τους (αρ. 28 παρ.1 του Συντάγματος). Η Δ.Σ.Δ.Π. και η Δ.Σ.Δ.Α.Α. πρέπει να εφαρμόζονται παράλληλα, ώστε να επιτυγχάνεται ολιστικά η πραγμάτωση των δικαιωμάτων των παιδιών με αναπηρίες. Η Πολιτεία οφείλει να σέβεται τα κατοχυρωμένα δικαιώματα, αποφεύγοντας τη θεσμοθέτηση κανόνων, οι οποίοι δεν συνάδουν με τις επικυρωθείσες διεθνείς συμβάσεις, να τα προστατεύει από τρίτους ιδιώτες, φυσικά ή νομικά πρόσωπα, θέτοντας κατάλληλους κανόνες και να τα πραγματώνει, θεσμικά και ουσιαστικά, με κατάλληλη νομοθεσία, κανονιστικό πλαίσιο, πολιτικές και πρακτικές.

Η Αρχή δέχεται πλήθος αναφορών, ιδίως γονέων, σε σχέση με τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρίες σε κάθε πεδίο. Κατά το 2023 διερεύνησε, μεταξύ άλλων, ατομικές υποθέσεις (ενδεικτικά) που αφορούν σε διαδικασίες που σχετίζονται με τα ακόλουθα ζητήματα:

- μη έναρξη φοίτησης σε γενικά ή ειδικά σχολεία από την έναρξη του σχολικού έτους (π.χ. καθυστέρηση τοποθέτησης ειδικού βοηθητικού προσωπικού) (Φ.Υ. 342428)

- μη υλοποίηση προβλεπόμενων κατάλληλων ειδικών εκπαιδευτικών μέτρων στο γενικό σχολείο (π.χ. μη υλοποίηση παράλληλης στήριξης ή μη υλοποίηση με κατάλληλο προσωπικό)
- μη υλοποίηση εγκριθείσας κατ' οίκον διδασκαλίας (Φ.Υ. 333393 και 345584)
- μη λειτουργία ιδρυθέντων, στη βάση κανονιστικού πλαισίου, Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (Φ.Υ. 341222)
- προβλήματα στη φοίτηση μαθητών/μαθητριών σε Σ.Μ.Ε.Α.Ε. (Φ.Υ. 345584, 302055, 313818 και 326769)
- απαίτηση Υπουργείου Παιδείας για ετήσια ανανέωση ιατρικών γνωματεύσεων για χρόνιες μη αναστρέψιμες παθήσεις παιδιών για το σχολείο (Φ.Υ. 320040)
- ανάρμοστη συμπεριφορά από εκπαιδευτικό (Φ.Υ. 320040) ή από ιδιώτη – γείτονα που ενοχλούνται από συμπεριφορές παιδιών με αναπηρίες, ιδίως, με αυτισμό (Φ.Υ. 332388)
- απόδοση νόμιμου ποσοστού αναπηρίας από υγειονομικές επιτροπές των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας (Φ.Υ. 332717, 333711 και 331060), ιδίως σε σχέση με παιδιά σε αναδοχή (Φ.Υ. 333411).
- τη μη προέγκριση ειδικών θεραπειών – ειδικής αγωγής ανηλίκου από τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. χωρίς νόμιμη αιτία, και ζητήματα του κανονιστικού πλαισίου (Φ.Υ. 338281 και 312654), προβλήματα στη λειτουργία των ιδιωτικών κέντρων ειδικών θεραπειών (Φ.Υ. 330492, 334271 και 334390)
- προσωρινή διακοπή κάλυψης δαπανών ειδικών θεραπειών παιδιών σε αναδοχή, λόγω καθυστέρησης έγκρισης προϋπολογισμού του αρμοδίου, για την προστασία τους, δημοσίου φορέα (Φ.Υ. 347224)
- διάκριση παιδιού με αυτισμό, λόγω άρνησης του Δήμου να το συμπεριλάβει σε θερινό ημερήσιο ψυχαγωγικό πρόγραμμα, στη βάση της αναπηρίας του (Φ.Υ. 337550)
- ερώτημα γονέων για απαιτούμενη διαδικασία για τη θέση 17χρονου ανηλίκου, και εν δυνάμει ενηλίκου, με νοητική αναπηρία σε δικαστική συμπαράσταση (Φ.Υ. 343766)
- άρνηση αποδοχής βρέφους με αναπηρία σε δημοτικό βρεφονηπιακό σταθμό, με το πρόβλημα να αναδύεται και στη σχετική προκήρυξη της Ε.Τ.Α.Α. (Φ.Υ. 337964)
- κατάργηση και μεταφορά παιδοψυχιατρικής κλινικής από το γενικό νοσοκομείο «Τζάνειο» σε άλλο, με συνέπεια τη στέρση κοινοτικών, νοσοκομειακών και εξωνοσοκομειακών υπηρεσιών ψυχικής υγείας και περίθαλψης από ανήλικα, τα οποία γενικότερα διαβιούν στον Δήμο Πειραιά, και ειδικότερα παρουσιάζουν αναπηρία λόγω χρόνιας ψυχικής διαταραχής (Φ.Υ. 333011).

Η ανταπόκριση της Διοίκησης διαφοροποιείται ανά περίπτωση και δεν είναι πάντα θετική. Η Αρχή έχει εντοπίσει και πραγματοποιήσει παρεμβάσεις για συστημικά προβλήματα, τα οποία χρήζουν οργανωτικών αλλαγών ή/και τροποποίηση της νομοθεσίας και δεν έχουν επιλυθεί, όπως η σφαιρική πραγμάτωση του δικαιώματος στην εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρίες, η πρόληψη με υπηρεσίες υγείας, ψυχικής υγείας και κοινωνικής φροντίδας στην κοινότητα, η οδοντιατρική περίθαλψη για παιδιά με διαταραχές συμπεριφοράς, η αποϊδρυματοποίηση, κ.ά.

Επιπλέον των ανωτέρω, για το έτος 2023 η Αρχή ενέτεινε τις προσπάθειές της, αναδεικνύοντας τα εξής:

1. Τη μη υλοποίηση ή την υλοποίηση με υπέρμετρη καθυστέρηση, από την έναρξη του σχολικού έτους, της μεταφοράς παιδιών με αναπηρίες στο σχολείο (Φ.Υ. 313954/2022, 327018/2022, 314421/2022, 324320/2022, 326422/2022, 324817/2022, 324321/2022, 331055/2023, 343601/2023, 343599/2023, 343825/2023 και 345106/2023), η οποία υλοποιείται με διαδικασίες της αρμόδιας Περιφέρειας, αλλά και την αποπομπή – διακοπή μεταφοράς μαθητή με αυτισμό από ιδιώτη ιδιοκτήτη μεταφορικού μέσου, συμβεβλημένου με την Περιφέρεια (Φ.Υ. 336776). Έως τον Δεκέμβριο 2023 παρέμειναν αρκετά κενά, με αποτέλεσμα ομάδες μαθητικού πληθυσμού, ή και μεμονωμένοι/ες μαθητές/μαθήτριες, να βρίσκονται ή να κινδυνεύουν να τεθούν εκτός εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η Αρχή επεσήμανε προβλήματα σε σχέση με το νομικό πλαίσιο, τη διαδικασία ανάθεσης δρομολογίων, τα οποία κηρύσσονται επανειλημμένα άγονα, την έλλειψη ενδιαφέροντος των αναδόχων λόγω των απαιτήσεων της ελεύθερης αγοράς, τη μη επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση αθέτησης συμβατικών υποχρεώσεων, εκ μέρους των αναδόχων, την έλλειψη ιδίων μεταφορικών μέσων της Περιφέρειας, τους Δήμους και τις Σ.Μ.Ε.Α.Ε., τη μη διασφάλιση εκπαιδευμένων συνοδών και οδηγών για τους μαθητές/μαθήτριες με αναπηρία, κ.ά. Η Αρχή απνύθυνε συγκεκριμένες προτάσεις για οργανωτικές αλλαγές και ανάληψη νομοθετικής πρωτοβουλίας προς το Υπουργείο Εσωτερικών και το Υπουργείο Παιδείας, ωστόσο, παρά την ανταλλαγή εγγράφων, στην πράξη το πρόβλημα δεν έχει επιλυθεί οριστικά.
2. Τη θέση εμποδίων στη συμμετοχή παιδιών με αυτισμό σε εκδρομές του γενικού σχολείου (Φ.Υ. 343948, 343599, 343601 και 335074) αφενός, σε σχέση με τη συμμετοχή μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και παράλληλη στήριξη στη σχολική εκδρομή της Γ' λυκείου, και αφετέρου, σε σχέση με το συστημικό ζήτημα, το οποίο τέθηκε και από συλλόγους γονέων περισσότερων σχολείων. Στην πρώτη περίπτωση, η Αρχή επεσήμανε στο σχολείο του παιδιού την ειδική νομοθεσία για την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, το νομικό πλαίσιο για τις σχολικές εκδρομές, ως μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας, τα καθήκοντα των εκπαιδευτικών γενικότε-

ρα, και του εκπαιδευτικού παράλληλης στήριξης ειδικότερα, καθώς και τις προτάσεις του ΚΕ.Δ.Α.Σ.Υ. για τον συγκεκριμένο, προκειμένου να αρθούν τα εμπόδια, τονίζοντας ότι αυτή η πρακτική συνιστά διάκριση και αποκλεισμό του παιδιού μέσα στην εκπαίδευση. Το πρόβλημα εστιάστηκε στην αντίφαση του νομικού πλαισίου που καθορίζει τα καθήκοντα των εκπαιδευτικών παράλληλης στήριξης, για συνοδεία μαθητών/μαθητριών σε εκδρομές, με τις πρόσφατες αποφάσεις και πρακτικές τοποθέτησής τους σε περισσότερα σχολεία. Επιπλέον λόγος, ο οποίος επηρεάζει και τις περιπτώσεις συνοδείας από ειδικό βοηθητικό προσωπικό, είναι ότι η δαπάνη δεν αναλαμβάνεται από το υπουργείο Παιδείας. Σε συνέχεια εγγράφων της Αρχής, στην πρώτη περίπτωση το Υπουργείο Παιδείας παρενέβη προς το σχολείο (Φ.Υ. 335074), ωστόσο, δεν ανταποκρίθηκε θετικά ως προς το συστημικό ζήτημα που τέθηκε, ώστε να αποτραπεί στο μέλλον οποιοδήποτε παρόμοιο περιστατικό.

3. Την άρνηση εγγραφής ή συνέχισης φοίτησης μαθητών/μαθητριών με αναπηρίες σε ιδιωτικά σχολεία (Φ.Υ. 336259, 341714 και 337845) ακόμα και νηπίων σε ιδιωτικά νηπιαγωγεία (Φ.Υ. 344787), με διάφορους άμεσους ή έμμεσους τρόπους, τα οποία δεν γίνονται αποδεκτά εξ αρχής ή αποπέμπονται μεταγενέστερα (παιδιά με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή και με αδιάγνωστες μαθησιακές δυσκολίες). Η Αρχή επεσήμανε στο Υπουργείο Παιδείας την ανάγκη: α) αυστηρής εφαρμογής της ισχύουσας νομοθεσίας, η οποία προβλέπει τη φοίτηση μαθητριών/μαθητών με αναπηρίες σε ιδιωτικά σχολεία με τους ίδιους όρους, προϋποθέσεις και προσαρμογές που ισχύουν για τα δημόσια γενικά σχολεία, β) επανελέγχου και αναθεώρησης των εσωτερικών κανονισμών λειτουργίας των ιδιωτικών σχολείων, οι οποίοι, για να θεωρούνται σύλλημοι, απαγορεύεται να αντιτίθενται σε διάταξη νόμου ή σε διατάξεις υπερνομοθετικής ισχύος⁷, αποκλείοντας άμεσα ή έμμεσα μαθητές/μαθήτριες στη βάση της αναπηρίας τους, και γ) βελτίωσης της εποπτείας τους, και έκδοσης προβλεπόμενης υπουργικής απόφασης για τον καθορισμό των γενικών αρχών των εσωτερικών κανονισμών λειτουργίας (Φ.Υ. 336259/2023, 337845/2023 και 331613/2023). Το Υπουργείο ανταποκρίθηκε εγγράφως θετικά⁸, χωρίς ωστόσο το ζήτημα να έχει επιλυθεί στην πράξη ή συστημικά.
4. Τον αποκλεισμό, από το πρόγραμμα για προσωπικό βοηθό ΑμεΑ (Φ.Υ. 340467), εφήβων που τελούν σε αναπτυξιακό στάδιο με αυξημένες ανάγκες για αυτοφρο-

7. ν. 2101/1992 «Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού» (Δ.Σ.Δ.Π.). ν. 4074/2012 «Κύρωση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και Προαιρετικό Πρωτόκολλο» (Σ.Δ.Α.Α.).

8. Βλ. και <https://www.synigoros.gr/el/category/paidi/post/synopsh-diamesolabhs-shs-or-foithsh-paidiwn-me-anaphries-se-idiwtika-sxoleia>.

ντίδα, αυτοεξυπηρέτηση, ανεξαρτητοποίηση και κοινωνική συμπερίληψη μεταξύ των συνομηλίκων τους, καθώς και διαφοροποίηση από τους γονείς, ιδίως σε σχέση με ανάγκες, όπως η ένδυση, η προσωπική υγιεινή, κ.ά. Ειδικότερα, σε συνέχεια αναφοράς του **«πανελλαδικού συλλόγου SOS τροχαία εγκλήματα»**, η Αρχή επεσήμανε τη χρησιμότητα του θεσμού, ως εντασσόμενου στο πλαίσιο ενός συστήματος κοινωνικής υποστήριξης, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων με αναπηρίες και των οικογενειών τους, συνδεόμενου με το δικαίωμά τους για ανεξάρτητη διαβίωση και συμπερίληψή τους στην κοινωνία και για αποτροπή της περιθωριοποίησης και ιδρυματοποίησής τους, ιδίως, λόγω της πραγματικής έλλειψης δικτύου γενικών και εξειδικευμένων υπηρεσιών πρωτοβάθμιας υγείας, ψυχικής υγείας και κοινωνικής φροντίδας – υποστήριξης στην κοινότητα. Προτάθηκε να διευρυνθούν οι σχετικές διατάξεις και το αντίστοιχο πληροφοριακό σύστημα, προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα υποβολής αίτησης για προσωπικό βοηθό και για άτομα κάτω των 16 ετών, κατά περίπτωση, και για ad hoc κρίση από την αρμόδια διεπιστημονική επιτροπή, ιδίως κατά την καθολική εφαρμογή της υπηρεσίας σε όλη τη χώρα, σε συνέχεια της αξιολόγησης του προγράμματος, η οποία ωστόσο δεν έχει επιτευχθεί έως σήμερα.

5. Τον αποκλεισμό παιδιών με αναπηρία από τη χορήγηση Α.Μ.Κ.Α., ελλείψει άδειας νόμιμης διαμονής ή λόγω μη τακτοποίησης της αστικής τους κατάστασης, με συνέπεια την αδυναμία διασφάλισης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης ή εξοπλισμού ή τεχνολογικού βοηθήματος για την αναπηρία (π.χ. ακουστικό), και, κατ' επέκταση, τη δυσχέρεια φοίτησης στο σχολείο (Φ.Υ. 337517 και 344787). Για το θέμα έχουν αποσταλεί επανειλημμένα έγγραφα προς το Υπουργείο Υγείας και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, χωρίς ουσιαστική ανταπόκριση μέχρι σήμερα.

ΑΡΘΡΟ 9 – ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Προσβασιμότητα στο δομημένο περιβάλλον

Η προσβασιμότητα έχει ιδιαίτερη σημασία, τόσο κατά τις ρυθμίσεις της Σύμβασης, όσο και του κοινού εθνικού δικαίου και του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, για την ισότιμη απόλαυση των δικαιωμάτων των πολιτών με αναπηρία. Είναι σαφές ότι η προσαρμογή του δομημένου περιβάλλοντος σε συνθήκες προσβασιμότητας για τα άτομα με αναπηρία, παρουσιάζει συχνά δυσκολίες τεχνικού χαρακτήρα, αποτελεί όμως υποχρέωση των αρμοδίων αρχών να κάνουν ό,τι είναι δυνατό για τη διασφάλισή της. Στην Ετήσια Έκθεση της Αρχής

του έτους 2023 έχει επισημανθεί η παρελκυστική, από πλευράς νομοθέτησης, τακτική των διαδοχικών παρατάσεων του δευτέρου εδαφίου της παραγράφου 4 του άρθρου 26 του ν. 4067/2012, τόσο όσον αφορά:

- α) στην υποχρεωτικότητα των απαραίτητων διαμορφώσεων προσβασιμότητας, όσο και
- β) στην ενεργοποίηση των προβλεπόμενων κυρώσεων για στέγαση φορέων του άρθρου 14 του ν. 4270/2014 και λοιπών κτιρίων συνάθροισης κοινού σε μη προσβάσιμα κτίρια **(σ.σ. σε ό,τι αφορά στα υφιστάμενα, προ 09.04.2012, κτίρια, καθώς για τα νεότερα υφίσταται υποχρέωση εξασφάλισης οριζόντιας και κατακόρυφης, αυτόνομης και ασφαλούς πρόσβασης για κάθε χρήση εκτός από κατοικία).**

Ωστόσο, για πρώτη φορά, η προθεσμία της υποχρεωτικής συμμόρφωσης έλαβε νέα παράταση, μόλις ενός μηνός, μέχρι και την 30ή Απριλίου 2024 (Υ.Α. ΥΠΕΝ/ΔΕΣΕΔΠ 33888/542 (Β' ΦΕΚ2027/01.04.2024)). Χωρίς την πρόβλεψη νέας παράτασης, οι απαραίτητες διαμορφώσεις προσβασιμότητας θα καταστούν υποχρεωτικές και για τα προ 09.04.2012 κτίρια που φιλοξενούν φορείς του άρθρου 14 του ν. 4270/2014 και λοιπά κτίρια συνάθροισης κοινού.

Αντίστοιχη μη δυνατότητα επιβολής κυρώσεων υφίσταται, μέχρι σήμερα, και για τις περιπτώσεις μη προσβάσιμων υποδομών, όπου το Δημόσιο λειτουργεί ως ιδιώτης (fiscus), σε περιπτώσεις παραχώρησης κοινόχρηστων υπαίθριων χώρων σε ιδιώτες προς εκμετάλλευση (καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος σε παραθαλάσσιες περιοχές).

Ομοίως παρελκυστική, εντέλει, για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία αποτελεί **η μη πρόβλεψη της δυνατότητας επιβολής κυρώσεων** για τη μη τήρηση επισημάνσεων και γνωμοδοτήσεων επί μελετών προσβασιμότητας και ελέγχων αιτήσεων εξαίρεσης από την υποχρέωση διαμορφώσεων προσβασιμότητας των Περιφερειακών Επιτροπών Προσβασιμότητας του άρθρου 18 του ν. 4495/2017.

Η απουσία επιβολής κυρώσεων, σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, οδηγεί σε καταστρατήγηση στην πράξη των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, ειδικότερα των ατόμων με κινητική ή οπτική αναπηρία και καθιστά τις εθνικές νομοθετικές προβλέψεις για την προσβασιμότητα, και εν τέλει το δικαίωμα του άρθρου 9 της Σύμβασης, κενό γράμμα (Φ.Υ. 331833). Επιγραμματικά μόνο αναφέρεται η συνέχιση της απρόθυμης, και συχνότατα πλημμελούς, συμμόρφωσης της Διοίκησης στις επισημάνσεις της Αρχής, ενώ ο εμποδιζόμενος πολίτης αγωνίζεται για τον σεβασμό του θεσμοθετημένου δικαιώματός του στην προσβασιμότητα, επισημαίνοντας αστοχίες, αβελτηρίες και καθυστερήσεις της Διοίκησης.

Παρατηρείται, επίσης, ότι δεν έχει ακόμη εμπεδωθεί η υποχρέωση τα **νέα** έργα ανάπλασης για δημόσιους χώρους και υποδομές να υλοποιούνται επί τη βάση αρ-

χών καθολικού σχεδιασμού, με σκοπό την εξασφάλιση **αλυσίδας προσβασιμότητας** στις υποδομές.

Συγκεκριμένα, έχει παρατηρηθεί να γίνονται εργασίες αποκατάστασης, και με το πρόσχημα ότι δεν χαρακτηρίζονται εργασίες ανάπλασης, όπως ορίζεται στο άρθρο 1 παρ. 2 της υπ' αριθ. οικ. ΥΠΕΝ/ΔΜΕΑΑΠ/124964/1561 (Β' ΦΕΚ 6213/07.12.2022) απόφασης (άρθρο 1 παρ. 2), εξαιρούνται της υποχρέωσης τήρησης των προδιαγραφών προσβασιμότητας. Ενδεικτικά, αναφέρεται η περίπτωση εκτέλεσης εργασιών ανακατασκευής/ανάπλασης οδού σε Δήμο, και συγκεκριμένα αντικατάστασης υλικών του οδοστρώματος και του πεζοδρομίου λόγω φθοράς. Παρά τις επανειλημμένες οχλήσεις του αναφερόμενου πατέρα παιδιού – χρήστη αναπηρικού αμαξιδίου, τη διαμεσολάβηση της Αρχής και τις υποδείξεις της Περιφερειακής Επιτροπής Προσβασιμότητας Αττικής, η δημοτική υπηρεσία αρνείται ότι οι εργασίες αποκατάστασης θεωρούνται εργασίες ανάπλασης, οπότε δεν αξιοποιήθηκε η δυνατότητα, επί τη ευκαιρία των εργασιών αυτών, της δημιουργίας μίας (1) τουλάχιστον θέσης στάθμευσης, προσαρμοσμένης σε μήκος (ως εύλογη προσαρμογή για τη συγκεκριμένη διαμόρφωση, (Φ.Υ.338529). Ο Συνήγορος του Πολίτη υποστήριξε ότι, όπως και εάν χαρακτηριστεί η αντικατάσταση των υλικών του οδοστρώματος, δεν παύει κατ' ουσία να αποτελεί ένα νέο έργο που όφειλε να πληροί τις προβλεπόμενες ρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία. Ειδικότερα, όφειλε να ισχύει η ποσόστωση του 5% επί του συνόλου των προβλεπόμενων θέσεων στάθμευσης [άρθρο 25 της υπ' αριθ. οικ. ΥΠΕΝ/ΔΜΕΑΑΠ/124964/1561 (ΦΕΚ Β' 6213/07.12.2022) απόφασης], με την υποδειχθείσα, από την Περιφερειακή Επιτροπή Προσβασιμότητας, εύλογη προσαρμογή μιας μεγαλύτερου μήκους, από τις συνθήκες, θέσης στάθμευσης ΑμεΑ, εφόσον θα είναι παράλληλη προς το πεζοδρόμιο.

Συμπερασματικά, οι προδιαγραφές που θεσπίζονται για την απρόσκοπτη κυκλοφορία των ατόμων με αναπηρία στους κοινόχρηστους χώρους των οικισμών τυγχάνουν εφαρμογής σε κάθε μελέτη και έργο **νέου** κοινόχρηστου χώρου, σε κάθε μελέτη και έργο **ανακατασκευής και ανάπλασης** κοινόχρηστου χώρου, καθώς και στις μελέτες προσβασιμότητας για υπαίθριους κοινόχρηστους χώρους.

Άλλη περίπτωση αφορά σε δήμο που, ενώ αποδέχτηκε δωρεά πτυσσόμενου εργαλείου θαλάσσιας προσβασιμότητας (από το έτος 2022) και πρόταση μίσθωσης από την εταιρεία ακινήτων Δημοσίου, τόσο οργανωμένης, όσο και ελεύθερης ακτής, δεν είχε προβεί στην εγκατάστασή του, ενώ δεν είχε μεριμνήσει για την ύπαρξη υποδομών προσβασιμότητας στη θάλασσα, ούτε αντίστοιχη πρόβλεψη αλυσίδας προσβασιμότητας για τις λοιπές υποδομές (όπως χώρους και θέσεις στάθμευσης, τουαλέτες, αποδυτήρια) (Φ.Υ. 343154).

Η Αρχή έγινε, τέλος, αποδέκτης επισημάνσεων, από έτερο πατέρα παιδιού – χρήστη αμαξιδίου, για τη μη λειτουργικότητα των υλοποιημένων διαμορφώσε-

ων προσβασιμότητας πεζοδρομίων και διαβάσεων πεζών, που εκτελέστηκαν σε εφαρμογή των προδιαγραφών για τη διαμόρφωση και την ανακατασκευή των κοινόχρηστων χώρων, ακόμη και στις περιπτώσεις που αυτές τηρούν τις προβλέψεις της υπ' αριθ. οικ. ΥΠΕΝ/ΔΜΕΑΑΠ/124964/1561 (ΦΕΚ Β' 6213/07.12.2022) απόφασης. Ο Συνήγορος του Πολίτη δεν προβαίνει σε τεχνικές κρίσεις και αξιολογήσεις, ωστόσο διαβιβάζει στις αρμόδιες Αρχές τις εύλογες παρατηρήσεις και υποδείξεις των αναφερομένων που, εκ του καθημερινού βιώματός της δυσκολίας στη μετακίνησή τους, είναι σε θέση να αναδείξουν ζητήματα που ο νομοθέτης δεν έχει λάβει υπόψη του.

Για παράδειγμα, η δυνατότητα που δόθηκε από την προαναφερθείσα απόφαση για αμφίπλευρη ταπείνωση της ζώνης ελεύθερης όδευσης πεζών ή και ολόκληρου του πεζοδρομίου κατά μήκος της εισόδου σε χώρους στάθμευσης, οδηγεί σε μεταβολή του επιπέδου του πεζοδρομίου και καθιστά δύσκολη, έως επικίνδυνη, την κίνηση χρήστη αμαξιδίου σε αυτό.

Ένα άλλο θέμα που αναδείχθηκε είναι η τοποθέτηση πάνω σε πολλά πεζοδρόμια κάθε είδους αστικού εξοπλισμού (δένδρα, ζαρντινιέρες, στύλους της Δ.Ε.Δ.Δ.Η.Ε., Κ.Α.Φ.Α.Ο., κ.λπ.), αλλά και η κατάληψή τους από σταθμευμένα οχήματα, τραπεζοκαθίσματα, προθήκες προϊόντων εμπορικών καταστημάτων. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με τη συχνή στενότητα πλάτους των πεζοδρομίων, καθιστούν σχεδόν αναγκαστική την κίνηση του χρήστη αμαξιδίου στον δρόμο και όχι στο πεζοδρόμιο. Τονίζεται ότι, στις ανακατασκευές των πεζοδρομίων, απαιτείται λεπτομερής καθολικός σχεδιασμός και πρόβλεψη αλυσίδας προσβασιμότητας. Τέλος, θέματα προς επίλυση υφίστανται και στον σχεδιασμό των διαβάσεων πεζών, καθώς συχνά, ιδιαίτερα σε κεντρικές λεωφόρους (με διάζωμα), δεν προβλέπεται επαρκής χώρος για προσωρινή στάση του χρήστη αμαξιδίου.

Συνεπώς, προκειμένου οι νομοθετικές προβλέψεις να τυχάνουν ουσιαστικής εφαρμογής και να έχουν θετικό αντίκτυπο στην καθημερινότητα των εμποδιζόμενων ατόμων, **θα πρέπει να καταστεί αυτονόητα ενσωματωμένη η έννοια της προσβασιμότητας στον αστικό σχεδιασμό**, στο πλαίσιο ενός κώδικα δεοντολογίας που θα επιτάσσει τον έμπρακτο σεβασμό της αναπηρίας, δια της εξάντλησης των δυνατοτήτων του καθολικού σχεδιασμού και της πρόβλεψης αλυσίδας προσβασιμότητας ad hoc σε κάθε υποδομή, κτίριο συνάθροισης κοινού και κοινόχρηστο χώρο. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να γίνει χωρίς τη συστηματική καλλιέργεια παιδείας συμπερίληψης, με ιδιαίτερη έμφαση στις δράσεις προαγωγής για την αναπηρία.

Προσβασιμότητα στις ψηφιακές υπηρεσίες

Το 2022 προβλέφθηκε, με τις διατάξεις των άρθρων 105 και 106 του ν. 4961/2022, η δημιουργία Ψηφιακού Μητρώου Ατόμων με Αναπηρία και η έκδοση Ψηφιακής

Κάρτας Αναπηρίας για όλα τα άτομα με αναπηρία της χώρας. Κατά τη σταδιακή υλοποίηση των συγκεκριμένων διατάξεων εντός του 2023, ο Συνήγορος έγινε αποδέκτης αναφορών από άτομα με αναπηρία, οι οποίες σχετίζονταν κυρίως είτε με το θέμα της μη ένταξής τους στο Ψηφιακό Μητρώο και της επακόλουθης αποστέρησης του δικαιώματός τους να εκδώσουν Ψηφιακή Κάρτα Αναπηρίας, είτε με τη μη αποδοχή της Ψηφιακής Κάρτας Αναπηρίας που είχαν ήδη εκδώσει, όταν ήθελαν να αποδείξουν, για τη διεκδίκηση κάποιου δικαιώματός τους, το ποσοστό αναπηρίας τους.

Μη ένταξη όλων των Ατόμων με Αναπηρία της χώρας στο Ψηφιακό Μητρώο Ατόμων με Αναπηρία

Κατά το 2023 ο Συνήγορος του Πολίτη εξακολούθησε να ασχολείται με ένα ζήτημα που είχε ήδη αναδείξει από το 2022 (κυρίως σε σχέση με τη χορήγηση φοροαπαλλαγών λόγω αναπηρίας⁹, αλλά και την ατελή διέλευση των ατόμων με αναπηρία από τους αυτοκινητοδρόμους της χώρας¹⁰), ζήτημα το οποίο εν συνεχεία γενικεύθηκε ακριβώς λόγω της δημιουργίας του Ψηφιακού Μητρώου Ατόμων με Αναπηρία και της Ψηφιακής Κάρτας Αναπηρίας (εφεξής: Ψ.Κ.Α.).

Ειδικότερα, ενώ η, σχετική για το Ψηφιακό Μητρώο, νομοθεσία περιλαμβάνει ρητά, στις αρχές πιστοποίησης ατόμων με αναπηρία, τις στρατιωτικές υγειονομικές επιτροπές¹¹, εκ των πραγμάτων, όσοι αξιολογούνται από τις επιτροπές αυτές, αποκλείονται τόσο από την ένταξη στο Ψηφιακό Μητρώο, όσο και από τη χορήγηση της Ψ.Κ.Α.

Ο αποκλεισμός αυτός είναι εμφανής ήδη όταν εισέρχεται κανείς στην αντίστοιχη ιστοσελίδα στον κυβερνητικό ιστοχώρο gov.gr¹², όπου αναφέρεται ότι: **«Στο Ψηφιακό Μητρώο Ατόμων με Αναπηρία εντάσσονται όλα τα άτομα που διαθέτουν ενεργή πιστοποίηση αναπηρίας, η οποία έχει εκδοθεί από αρμόδια αρχή πιστοποίησης της αναπηρίας κατά υγειονομική κρίση στη χώρα. Η τροφοδότηση του Μητρώου διενεργείται αποκλειστικά με ηλεκτρονικό και διαλειτουργικό τρόπο με τα επιμέρους πληροφοριακά συστήματα των αρχών πιστοποίησης. Ως εκ τούτου, σε πρώτη φάση, εγγεγραμμένοι στο Μητρώο είναι μόνο τα άτομα που έχουν ενεργή πιστοποίηση από το Κέντρο Πιστοποίησης Αναπηρί-**

9. Βλ. Ειδική Έκθεση του Συνηγόρου για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, έτους 2022, παρ.1.2.3.

10. Βλ. ως άνω, παρ. 1.1.4.

11. Βλ. άρθρο 2 της Κ.Υ.Α. 16996/2023(ΦΕΚ Β' 932/23.02.2023).

12. <https://www.gov.gr/ipiresies/ugeia-kai-pronoia/atoma-me-anaperies-kai-khronies-patheseis/psephiako-metroo-atomon-me-anaperia>, τελευταία πρόσβαση 27.05.2024.

ας (ΚΕ.Π.Α.) του Ηλεκτρονικού Εθνικού Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (e-E-ΦΚΑ)».

Αρχικά, η Ανωτάτη Στρατιωτική Υγειονομική Επιτροπή (Α.Σ.Υ.Ε.¹³) αρνήθηκε να εμπλακεί στο ζήτημα για δύο λόγους:

- α) επικαλέστηκε κίνδυνο να διαρρεύσουν, λόγω της διαλειτουργικότητας, στοιχεία που αφορούν στη δομή των Ενόπλων Δυνάμεων και
- β) πρόβαλε τον ισχυρισμό ότι θεωρεί εφικτή την ψηφιοποίηση των γνωματεύσεων της από τις υπηρεσίες του Ε.Φ.Κ.Α.¹⁴.

Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, απαντώντας, διατύπωσε την άποψη ότι η τήρηση και η ψηφιοποίηση των διοικητικών εγγράφων, όπως για παράδειγμα των πιστοποιήσεων αναπηρίας, αποτελεί αποκλειστική ευθύνη της αρχής έκδοσης αυτών, η οποία οφείλει, προκειμένου να το επιτύχει αυτό, να υποβάλει αίτημα διασύνδεσης με το Κέντρο Διαλειτουργικότητας του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης¹⁵.

Αφού ο Συνήγορος έθεσε αυτές τις αντικρουόμενες απόψεις υπόψη των εμπλεκόμενων φορέων¹⁶, έλαβε απάντηση από τη Διεύθυνση Υγειονομικού του Γενικού Επιτελείου Στρατού (εφεξής: Γ.Ε.Σ.) ότι, στις 29.05.2023, πραγματοποιήθηκε συνάντηση των δυο φορέων με αντικείμενο την ηλεκτρονική ενημέρωση του πληροφοριακού συστήματος «Εθνικό Μητρώο Αναπηρίας», με στόχο την εξέταση της δυνατότητας βελτίωσης του υφιστάμενου τρόπου αξιολόγησης της αναπηρίας. Στην απάντηση σημειωνόταν, επίσης, ότι οι συναντήσεις αυτές επρόκειτο να συνεχιστούν, διότι το θέμα έχει χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερης σημασίας και υψηλού ενδιαφέροντος¹⁷.

Ο Συνήγορος επανήλθε με νέο έγγραφό του προς τους δύο φορείς¹⁸, επαναλαμβάνοντας ότι, όσο συνεχίζεται η καθυστέρηση, τόσο οι στρατιωτικές επιτροπές εξακολουθούν να πιστοποιούν άτομα με αναπηρία που αδυνατούν να εγγραφούν στο Ψηφιακό Μητρώο και να λάβουν την Ψ.Κ.Α. Συνεπώς, αφενός μεγαλώνει ο αριθμός των ατόμων που αντιμετωπίζουν την πολύ σοβαρή αυτή διάκριση, και,

13. Πρόκειται για τη βασικότερη και σημαντικότερη από τις στρατιωτικές υγειονομικές επιτροπές, η οποία πιστοποιεί, πλην των ενστόλων, και όλους του δημοσίου υπαλλήλους που έχουν αναπηρία.

14. Έγγραφο Α.Σ.Υ.Ε. με αρ. πρωτ. Φ.846/115/4088/Σ.221/01.02.2023.

15. Βλ. έγγραφο ΥΠ.Ε.Κ.Υ. με αρ. πρωτ. 24289/06.03.2023.

16. Έγγραφο Συνηγόρου με αρ. πρωτ. 307924/21310/03.05.2023.

17. Έγγραφο ΓΕΣ/ΔΥΓ με αρ. πρωτ. Φ.753/69/1218478/Σ.2435/12.06.2023.

18. Έγγραφο Συνηγόρου με αρ. πρωτ. 307924/33637/11.07.2023.

αφετέρου, η πολιτεία ακυρώνει στην πράξη την αρχική εξαγγελία της για ενσωμάτωση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στην Ψ.Κ.Α., ακριβώς επειδή η τελευταία δεν καλύπτει όλους τους δικαιούχους.

Η Διεύθυνση Υγειονομικού του Γ.Ε.Σ. απάντησε στις 25.07.2023 με έγγραφό της¹⁹, στο οποίο επανέλαβε ότι το ζήτημα είναι υψηλού ενδιαφέροντος για το Γ.Ε.Σ. και ότι συνεχίζονται οι συναντήσεις μεταξύ των φορέων για την επίλυση τόσο των θεσμικών, όσο και των τεχνικών θεμάτων και την επίτευξη της διαλειτουργικότητας.

Καμία άλλη εξέλιξη επί του θέματος δεν υπήρξε μέσα στο 2023 (Φ.Υ. 307924).

Μη αποδοχή της Ψηφιακής Κάρτας Αναπηρίας ως αποδεικτικού στοιχείου του ποσοστού αναπηρίας

Στον επίσημο κόμβο εξυπηρέτησης και πληροφόρησης των Ατόμων με Αναπηρία με τίτλο «Εθνική Πύλη Αναπηρίας», στο σημείο «Συχνές ερωτήσεις Κάρτας Αναπηρίας²⁰», αναφέρονται τα εξής:

«8. Ποιες παροχές έχω με την Κάρτα;

Η Κάρτα Αναπηρίας, με την επίδειξή της από τον δικαιούχο της και τον ψηφιακό έλεγχο εγκυρότητάς της, αποδεικνύει την ταυτότητα του κατόχου της, την ιδιότητά του ως ατόμου με αναπηρία και το κλιμάκιο ποσοστού αναπηρίας που του έχει αναγνωρισθεί.

Οι κάτοχοι Κάρτας Αναπηρίας μπορούν με την επίδειξή της:

- να εξυπηρετούνται κατά προτεραιότητα σε υπηρεσίες εξυπηρέτησης κοινού και να απολαμβάνουν κάθε απαιτούμενη διευκόλυνση
- **να τη χρησιμοποιούν ως δικαιολογητικό** αντί της πιστοποίησης αναπηρίας για τα αναγραφόμενα σε αυτήν δεδομένα».

Παρ' όλα αυτά, ο Συνήγορος διαπίστωσε από αναφορές πολιτών (Φ.Υ. 332017 και 330003) ότι οι δημόσιες υπηρεσίες συχνά δεν δέχονται την επίδειξη της Ψ.Κ.Α. και εξακολουθούν να ζητούν ως δικαιολογητικό τη Γνωστοποίηση Αποτελέσματος Πιστοποίησης Αναπηρίας των ΚΕ.Π.Α., ακόμη και στις περιπτώσεις που η άσκηση του δικαιώματος απαιτεί μόνο την απόδειξη του ποσοστού της αναπηρίας (όπως λ.χ. για την έκδοση του Δελτίου Μετακίνησης ΑμεΑ).

19. Με αρ. πρωτ. Φ.700/200/1222559/Σ.3015.

20. https://epan.gov.gr/faq_karta, τελευταία πρόσβαση 27.05.2024.

Ο Συνήγορος, με έγγραφά του προς τις αρμόδιες υπηρεσίες²¹, επεσήμανε την ανάγκη να διευκρινιστεί προς όλους τους φορείς, η δυνατότητα της χρήσης της Ψ.Κ.Α. έναντι της γνωστοποίησης του αποτελέσματος Αναπηρίας των ΚΕ.Π.Α. Σημείωσε, δε, ότι η λύση αυτή ανταποκρίνεται και στις υποχρεώσεις προστασίας των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων των Ατόμων με Αναπηρία.

Το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, αρμόδιο πλέον για τα θέματα αναπηρίας, υποσχέθηκε ότι, στην επόμενη Κ.Υ.Α. που θα εκδοθεί για το Δελτίο Μετακίνησης, θα υπάρξει σαφής αναφορά στη συγκεκριμένη δυνατότητα. Ωστόσο, καμία εξέλιξη επί του θέματος δεν υπήρξε εντός του 2023.

ΑΡΘΡΟ 12 – ΙΣΟΤΗΤΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

Έλλειψη μηχανισμών διασφάλισης της αυτόνομης άσκησης βούλησης των ατόμων με αναπηρίες

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει δεχτεί αναφορές φυσικών προσώπων που αφορούν στη διακοπή λειτουργίας των Ειδικών Επιτροπών (πρώην Επιτροπές Καθορισμού Ηλικίας), με αποφάσεις των οποίων διορίστηκαν στο παρελθόν προσωρινοί διαχειριστές παροχών π. ΙΚΑ – ΕΤΑΜ και π. ΟΓΑ για λογαριασμό συνταξιούχων, επιδοματούχων και ανηλίκων δικαιούχων, οι οποίοι πληρούν τις προϋποθέσεις των δικαστικών συμπαραστατούμενων/τελούντων υπό επιτροπεία, με βάση ειδικό νομοθετικό πλαίσιο. Λόγω της αναδιοργάνωσης του e-ΕΦΚΑ, καταγράφεται παύση της λειτουργίας των συγκεκριμένων Επιτροπών, με συνέπεια να διακόπτεται πλέον η είσπραξη των δικαιούμενων παροχών και να καθίσταται αναγκαία η επευσμένη προσφυγή στην εκουσία δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων για τον διορισμό δικαστικού συμπαραστάτη των Α.Κ. 1666 επ. ή ειδικού επιτρόπου των Α.Κ. 1589 επ., με αποτέλεσμα τη σοβαρή οικονομική τους επιβάρυνση (Φ.Υ. 331143).

Καθώς ο Συνήγορος του Πολίτη θεωρεί ότι το μέτρο της ανέξοδης προσφυγής στις δικαστικές διαδικασίες της επιτροπείας ανηλίκων και της δικαστικής συμπάραστασης, δυνάμει του άρθρου 23 του ν. 5023/2023 που προσέθεσε νέα παρ. 3Α στο άρθρο 1 «Δικαιούχοι νομικής βοήθειας» του ν. 3226/2004, δεν αρκεί για να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη είσπραξη των παροχών λόγω αναπηρίας, διατύ-

21. Βλ. έγγραφα Συνηγόρου με αρ. πρωτ. 332017/27245/06.06.2023 και 330003/62482/19.12.2023.

πωσε σχετικές επισημάνσεις προς τις αρμόδιες υπηρεσίες/ διευθύνσεις του e-ΕΦΚΑ και του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και ζήτησε: 1. την εφαρμογή του ισχύοντος πλαισίου, ήτοι τη συνέχιση της λειτουργίας των εν λόγω Επιτροπών, ενόψει της σπουδαιότητας και του σκοπού που εξυπηρετούν και των αναγκών τις οποίες θεραπεύουν επί σειρά πολλών συναπτών ετών, ή/και 2. την έκδοση οδηγιών για την αυτοδίκαιη ανανέωση των ήδη εκδοθεισών αποφάσεων διορισμού προσωρινών διαχειριστών, έως την ολοκλήρωση των διεργασιών επικαιροποίησης του σχετικού νομοθετικού πλαισίου.

Σε άλλη ενδεικτική περίπτωση, πολίτης μεγάλης ηλικίας εξουσιοδότησε την κόρη της να καταθέσει αίτηση σε τοπική διεύθυνση e-ΕΦΚΑ, προκειμένου να εξεταστεί από Υγειονομική Επιτροπή. Η αίτηση διαβιβάστηκε στο ΚΕ.Π.Α. και η αναφερόμενη ενημερώθηκε τηλεφωνικά από υπάλληλο του ΚΕ.Π.Α. ότι δεν μπορεί να καταχωρηθεί η αίτηση, διότι θα πρέπει να προσκομίσει έγγραφο δικαστικής συμπαράστασης της μητέρας της, παρότι ήταν ήδη εξουσιοδοτημένη να προχωρήσει στις κατάλληλες ενέργειες εκ μέρους της. Το ίδιο ζητήθηκε και εγγράφως, χωρίς αιτιολογία και αναφορά σε σχετικές νομοθετικές διατάξεις. Στη συνέχεια, ακολούθησε αλληλογραφία μεταξύ υπηρεσιών του e-ΕΦΚΑ, με κίνδυνο στέρσης παροχών λόγω αναπηρίας μέχρι την ολοκλήρωση της επικοινωνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων υπηρεσιών για το ζήτημα, καθιστώντας αναγκαία την παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη προς τη Διοίκηση του Οργανισμού για τη διευθέτηση της υπόθεσης (Φ.Υ. 334077).

Τέλος, αναφέρεται δυσκολία των τοπικών υπηρεσιών κοινωνικής μέριμνας να ανταποκριθούν στις ανάγκες ορισμού υπαλλήλων των υπηρεσιών ως δικαστικών συμπαραστατών ατόμων με αναπηρία, καθώς δεν αποσαφηνίζεται η αρμοδιότητα των υπηρεσιών που αναλαμβάνουν το έργο αυτό (Φ.Υ. 327910).

ΑΡΘΡΟ 19 – ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Από τις αναφορές των πολιτών, αλλά και από τις επαφές μας με τις αρμόδιες υπηρεσίες, προκύπτει ότι υφίσταται ικανός αριθμός ατόμων με αναπηρία (π.χ. εξαρτημένοι, ηλικιωμένοι, μακροχρόνια πάσχοντες, άτομα με μεταδιδόμενα νοσήματα ή άτομα που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις για τις Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης) για τα οποία, είτε δεν υφίσταται χώρος διαμονής σε κανένα υφιστάμενο πλαίσιο υποστηριζόμενης διαβίωσης και στέγασης, είτε πρέπει να αναμένουν επί μακρό χρονικό διάστημα, μέχρι να βρεθεί κατάλληλος χώρος. Επιπλέον, σε κάποιες δομές φροντίδας ή αστεγίας, διαπιστώθηκε ότι δεν είναι πάντα ευχερής η

πρόσβαση σε άτομα με αναπηρία ή η προσαρμογή της δομής στις ανάγκες του ατόμου με αναπηρία. Απαιτούνται, συνεπώς, δραστικές παρεμβάσεις, ώστε να εξασφαλιστεί η άρση οποιουδήποτε εμποδίου για τη διαμόρφωση προσβάσιμης στέγης, δίνοντας προτεραιότητα στον σεβασμό του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία στην αυτόνομη διαβίωση.

Ο Συνήγορος του Πολίτη αξιολογεί ως πρώτιστης σημασίας την καταγραφή του αριθμού των ατόμων με αναπηρία που χρειάζονται κατάλληλους χώρους με υπηρεσίες υποστήριξης διαβίωσης, ανά περιοχή και αναλόγως των ιδιαίτερων αναγκών τους. Άλλωστε, και το ίδιο το θεσμικό πλαίσιο διαφοροποιεί τις προβλέψεις, αναλόγως εάν πρόκειται για άτομα με ψυχική αναπηρία – για τα οποία φαίνεται ότι υπάρχουν κάποια στατιστικά δεδομένα – άτομα με κινητική αναπηρία, κ.λπ. Θα πρέπει, επίσης, να γίνει προσδιορισμός των ελλείψεων βάσει της καταγραφής, καθώς και να δημιουργηθεί ένα μητρώο χώρων υποστηριζόμενης διαβίωσης για άτομα με αναπηρία και αντίστοιχων φορέων, και να θεσπισθούν διαδικασίες υποβολής – καταγραφής και διαχείρισης σχετικών αιτημάτων (πρβλ. την Κ.Υ.Α. Δ13 οικ.92262/05.10.2022, ΦΕΚ Β' 5252/2022 για τα στεγαστικά αιτήματα).

Στέγαση και υποστήριξη ατόμων με αναπηρία με αυξημένη ευαλωτότητα

Ο Συνήγορος του Πολίτη καλείται συχνά να διαμεσολαβήσει σε υποθέσεις όπου η συνδρομή στο ίδιο πρόσωπο περισσότερων παραγόντων που το καθιστούν ευάλωτο, δημιουργεί ιδιαίτερες υποχρεώσεις και αυξημένες προκλήσεις για την πολιτεία. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση που αφορούσε στη μεγάλη χρονική καθυστέρηση και τις παλινωδίες των αρμοδίων φορέων, ως προς την εξεύρεση κατάλληλης δομής ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης για πρόσφυγα με διαγνωσμένη ψυχική πάθηση (Φ.Υ. 339121), παρά το γεγονός ότι τα αιτήματα στέγασης ασθενών με απόλυτη έλλειψη υποστηρικτικού οικογενειακού περιβάλλοντος πρέπει να διεκπεραιώνονται κατά προτεραιότητα. Διαγνωσθείς με ηθιπφρηνική σχιζοφρένεια και έχοντας ήδη νοσηλευθεί στα Ψυχιατρικά Νοσοκομεία Αττικής «Δαφνί» και «Δρομοκαΐτειο», ο αλλοδαπός εξακολουθούσε να φιλοξενείται στη δομή ανηλίκων, όπου είχε αρχικά τοποθετηθεί ως ασυνόδευτος ανήλικος, ακόμη και μετά την ενηλικίωσή του και χωρίς ρητή απόφαση παράτασης της διαμονής του από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες και τις συνεχείς επικοινωνίες της επιστημονικής ομάδας της δομής ανηλίκων, όπου διέμενε ο εξυπηρετούμενος, με την αρμόδια Υγειονομική Περιφέρεια (Υ.Πε.), καθώς και την Ειδική Γραμματεία Ασυνόδευτων Ανηλίκων, δεν μπορούσε να βρεθεί λύση για τον ωφελούμενο, ο οποίος παρακολουθούταν εξωτερικά από ψυχίατρο και λάμβανε θεραπευτική αγωγή. Το αίτημα παραπομπής του

στο πρόγραμμα «ΕΣΤΙΑ II», εξάλλου, απορρίφθηκε, καθώς κρίθηκε ότι, λόγω της συνδρομής της ψυχικής νόσου, ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός δεν μπορούσε να αντεπεξέλθει στην αυτόνομη διαβίωση που παρέχεται στα διαμερίσματα του προγράμματος.

Και οι επόμενες προσπάθειες στέγασης του ψυχικά πάσχοντος αλλοδαπού σε κατάλληλη δομή, με την οποία είχε προηγουμένως πραγματοποιήσει επικοινωνία η δομή ανηλίκων, «έπεσαν στο κενό», με την αιτιολογία ότι ο αιτών δεν είχε αποκτήσει το προσφυγικό καθεστώς. Η αναγνώρισή του ως δικαιούχου διεθνούς προστασίας επήλθε σε σύντομο διάστημα, χωρίς όμως και πάλι αυτό να οδηγήσει σε επίλυση του προβλήματος, αφού αυτή τη φορά η 2η Υγειονομική Περιφέρεια (Υ.Πε.) αποφάσισε να αναπέμψει το φάκελο στην 1η Υγειονομική Περιφέρεια, προκειμένου να αποφασίσει η τελευταία για τη στέγαση του αναγνωρισμένου πρόσφυγα σε κατάλληλη δομή. Η απόφαση τοποθέτησής του στη μοναδική δομή, η οποία δεχόταν αλλοδαπούς που δεν μιλούν την ελληνική γλώσσα, έμεινε και πάλι ανεκτέλεστη, καθώς, κατά τη χρονική εκείνη περίοδο, δεν υπήρχε κενή θέση για άρρενες στον εν λόγω ξενώνα. Ακολούθησε η απόφαση της Επιτροπής Διαχείρισης της Μετάβασης Ψυχικά Ασθενών σε Μονάδες Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης για τοποθέτηση του ψυχικά πάσχοντος σε άλλον ξενώνα, για να ακυρωθεί και πάλι στην πράξη, αφού ο ξενώνας ενημέρωσε τη δομή ανηλίκων – που εξακολουθούσε όλο αυτό το διάστημα να φιλοξενεί τον πρόσφυγα – για την αδυναμία του να τον δεχτεί, λόγω μη γνώσης της ελληνικής γλώσσας (παρά το γεγονός ότι μιλούσε την αγγλική γλώσσα).

Η δομή ανηλίκων, όσο διαρκούσαν οι ανωτέρω ενέργειες, επεσήμαινε διαρκώς προς τους συναρμόδιους φορείς, αφενός την επείγουσα ανάγκη μεταστέγασης του φιλοξενούμενου αλλοδαπού, για λόγους που αφορούσαν την κατάλληλη ψυχιατρική αντιμετώπιση του ίδιου, αλλά και την εύρυθμη λειτουργία της δομής όπου διέμεναν ανήλικοι, αφετέρου τις δυσμενείς συνέπειες από τη μη χρηματοδότηση της δομής για τον εξυπηρετούμενο, καθώς τυπικά ο ενηλικιωθείς αλλοδαπός δεν ανήκε πλέον στους ωφελούμενους της δομής. Κατά την τελευταία επικοινωνία της επιστημονικά υπεύθυνης της δομής με την αρμόδια Υ.Πε., η ανάγκη μεταστέγασης του ψυχικά πάσχοντος δεν ήταν πλέον μόνο ενδεδειγμένη, αλλά επιτακτική: η δομή ανηλίκων είχε ενημερωθεί ότι επίκειται τερματισμός της λειτουργίας του ξενώνα φιλοξενίας της, με αποτέλεσμα ο ψυχικά πάσχων πρόσφυγας να βρίσκεται εφεξής αντιμέτωπος με την αστεγία.

Ο Συνήγορος απευθύνθηκε στη 2η Υ.Πε., επισημαίνοντας την αναγκαιότητα να κατοχυρωθεί άμεσα η φιλοξενία του ενδιαφερομένου στον μοναδικό ξενώνα που διέθετε τη δυνατότητα φιλοξενίας αλλοδαπών που δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα. Η Αρχή ζήτησε να δρομολογηθούν οι απαραίτητες διαδικασίες, προκειμένου να συγκληθεί άμεσα η Επιτροπή Διαχείρισης της Μετάβασης Ψυχικά Ασθε-

νών σε Μονάδες Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης, ώστε να δοθεί οριστικά θέση στον ενδιαφερόμενο. Σε απάντηση, η Αρχή έλαβε έγγραφο του Υποδιοικητή της 2ης Υ.Πε., στο οποίο αναφέρονταν οι ενέργειες που είχαν λάβει χώρα και οι οποίες είχαν ως κατάληξη τη μετάβαση του ενδιαφερόμενου σε κενή θέση που προέκυψε στον ανωτέρω ξενώνα.

Εμπόδια στη χορήγηση παροχών συντάξεων σε τέκνα με αναπηρία

Ενδεικτική περίπτωση αποτελεί χορήγηση σύνταξης λόγω θανάτου σε τέκνο με αναπηρία ασφαλισμένου του Ταμείου Νομικών (Φ.Υ. 320831) και η διοικητική διαδικασία που ακολουθείται για την υλοποίησή της. Ειδικότερα, παρόλο που υφίσταται αναπηρία εφ' όρου ζωής, σύμφωνα με σχετική γνωμάτευση αρμόδιας υγειονομικής επιτροπής, η καταβολή της σύνταξης διακόπτεται κάθε δύο (2) χρόνια, προκειμένου να γίνει έλεγχος περιουσιακής κατάστασης, καθώς, σύμφωνα με την ερμηνεία σχετικών καταστατικών διατάξεων, η χορήγηση της σύνταξης γίνεται με την προϋπόθεση ανικανότητας για εργασία, αλλά και απορίας. Η ερμηνευτική αυτή εκδοχή, σε συνδυασμό με τη διοικητική διαδικασία, προϋποθέτουν ότι το άτομο με αναπηρία θα συνεπικουρείται απαραίτητως από άλλο άτομο ή από το οικογενειακό του περιβάλλον, προκειμένου να αντιμετωπίζονται οι ανάγκες του, κατά τα διαστήματα διακοπής στη χορήγηση της σύνταξης.

Είναι πιθανόν η εμπλοκή των πόρων διαβίωσης από άλλη πηγή να ανακλύπει λόγω της διαφορετικής μεταχείρισης των δύο φύλων στο προϋφιστάμενο νομικό πλαίσιο, που επέτρεπε τη χορήγηση σύνταξης σε άγαμες θυγατέρες, λόγω ακριβώς της αγαμίας και χωρίς να ενδιαφέρει η ύπαρξη ενδεχόμενης αναπηρίας. Αντιθέτως, για τα άρρενα τέκνα υφίστατο επιπλέον η προϋπόθεση της ανικανότητας προς εργασία. Υφίστατο, δηλαδή, η παραδοχή της συντήρησης των γυναικών από τον πατέρα ή τον σύζυγο στο προϋφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο. Βεβαίως, δικαιικές εξελίξεις συναρτούν τη χορήγηση σύνταξης σε άγαμες θυγατέρες με την ύπαρξη αναπηρίας, και τη συναγόμενη ανικανότητα προς εργασία, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τυχόν πόροι διαβίωσης από άλλες πηγές. Εν προκειμένω, εμφανίζεται, συνεπώς, η δυσμενής μεταχείριση άνδρα με αναπηρία, με τον επιπλέον έλεγχο περιουσιακής κατάστασης, ώστε να διαπιστωθεί η απορία, προκειμένου να συνεχιστεί η καταβολή της σύνταξης.

Στο πλαίσιο της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, δεν νοούνται και δεν δικαιολογούνται διακρίσεις μεταξύ των ομοίων, την ίδια ώρα που επιδιώκεται άρση των διακρίσεων εις βάρος των ατόμων με αναπηρία. Συνεπώς διευθετήσεις που διαφοροποιούν υποκατηγορία προσώπων με αναπηρία από άλλα σε παρεμφερή κατάσταση, όπως η απώλεια του άμεσα ασφαλισμένου

γονέα, και έχουν ως αποτέλεσμα να υποβάλλονται σε δυσχερέστερες και επιβαρυντικές διαδικασίες για την απόλαυση δικαιωμάτων, οφείλουν να επανεξεταστούν. Στο πλαίσιο του ενιαίου φορέα κοινωνικής ασφάλισης (e-ΕΦΚΑ) και εν αναμονή Ενιαίου Κανονισμού Παροχών, οφείλεται σταδιακή εναρμόνιση των διαδικασιών που προβλέπονται για την άσκηση δικαιωμάτων, με την αξιοποίηση επιτρεπτικών κανόνων δικαίου και την εξάντληση των ευχερειών στο οργανωτικό πεδίο.

Συνεπώς, κατά την εκτίμηση της Αρχής, δεν υφίσταται λόγος έκδοσης αλληπάλληλων, κατά διαφορετικές περιόδους και ανάλογα με την ηλικία του δικαιούχου, συνταξιοδοτικών πράξεων, εφόσον πιστοποιείται αναπηρία εφ' όρου ζωής, και δη όταν αυτή επιφέρει ανικανότητα εργασίας.

Ο θεσμός του Προσωπικού Βοηθού

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αναφορές που έλαβε ο Συνήγορος του Πολίτη σχετικά με την υλοποίηση του πιλοτικού προγράμματος «Προσωπικός Βοηθός». Το πρόγραμμα υλοποιείται στο πλαίσιο του εθνικού σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα, ανέκυψε η αδυναμία διόρθωσης εκ των υστέρων εσφαλμένων καταχωρήσεων των ωρών απασχόλησης στην ηλεκτρονική πλατφόρμα (Φ.Υ. 340528) και η έλλειψη αιτιολογημένης απόρριψης ή έστω ενημέρωσης των περιπτώσεων που δεν κατέστη δυνατή η κάλυψη των αναγκών με προσωπικό βοηθό, λόγω κάλυψης των διαθέσιμων θέσεων εν δυνάμει δικαιούχων κατά την πιλοτική λειτουργία του προγράμματος. Επίσης, τα συγκεκριμένα ηλικιακά όρια που τέθηκαν για τους δικαιούχους (65ο έτος ηλικίας), είχαν ως αποτέλεσμα μεγάλος αριθμός ηλικιωμένων με σοβαρή αναπηρία να μένει εκτός του πεδίου εφαρμογής του προγράμματος (Φ.Υ. 351642, 338908).

Ειδικότερα, για την πιλοτική εφαρμογή του εν λόγω προγράμματος, προβλέφθηκε ότι επιλέξιμοι ωφελούμενοι είναι άτομα ηλικίας 16 έως 65 ετών, με πιστοποιημένη κινητική, νοητική, αναπτυξιακή ή αισθητηριακή αναπηρία (άρθρο 36 παρ. 2 του ν. 4837/2021). Μετά την ολοκλήρωση της πιλοτικής φάσης του προγράμματος, θα ακολουθήσει η καθολική εφαρμογή της υπηρεσίας του Προσωπικού Βοηθού. Στο στάδιο της πιλοτικής λειτουργίας μετά τη συμπλήρωση του αριθμού αιτούντων που είχε προβλεφθεί ως ανώτατο όριο, δεν έγιναν συνεντεύξεις για την αξιολόγηση άλλων αιτούντων από τις αρμόδιες επιτροπές, ενώ η πραγματοποίηση των συνεντεύξεων δεν έγινε κατόπιν επιλογής των αιτούντων με συγκεκριμένα κριτήρια, αλλά τυχαία. Στην επισήμανση της Αρχής ότι με τον τρόπο αυτό η λειτουργία της πιλοτικής εφαρμογής χαρακτηρίζεται από ευρύτατη τυχαιότητα, δόθηκε η απάντηση ότι οι συνθήκες υλοποίησης του πιλοτικού σταδίου δεν επέτρεπαν διαφορετικό χειρισμό, ούτε την καθιέρωση σταδίου ενστάσεων/υποβολής αντιρρήσεων κατά

τυχόν απορριπτικών αποφάσεων. Μετά την ολοκλήρωση του πιλοτικού σταδίου και την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων, θα ήταν απολύτως εύλογο να ακολουθήσει νέος σχεδιασμός για την κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία.

Το κυριότερο, όμως, ζήτημα που απασχόλησε αρκετούς απασχολούμενους προσωπικού βοηθούς ήταν τα προβλήματα στη διεκπεραίωση της διοικητικής διαδικασίας που απαιτείται μεταξύ των, εμπλεκόμενων στην ασφάλισή τους, φορέων e-ΕΦΚΑ και Ο.Π.Ε.Κ.Α.

Μετά από μελέτη του υλικού αναφορών, διαπιστώθηκε ότι το ποσό των ασφαλιστικών εισφορών έχει παρακρατηθεί από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α. κατά την πληρωμή της αμοιβής (φερόμενης ως «αποζημίωσης» στο σχετικό θεσμικό πλαίσιο) των απασχολούμενων προσωπικών βοηθών. Όπως υποστηρίζουν οι αναφερόμενοι, στις πληροφορίες προς τους ενδιαφερόμενους να απασχοληθούν ως προσωπικοί βοηθοί, και προκειμένου να ολοκληρωθεί η διαδικασία κατάρτισης του ατομικού συμφωνητικού μεταξύ του προσωπικού βοηθού και του ωφελούμενου, υπάρχει η ενημέρωση ότι «εάν είστε ωρομίσθιος, ο Ο.Π.Ε.Κ.Α. σας καταβάλλει μικτά έξι ευρώ ανά ώρα, εάν είστε σε συνοίκηση, ο Ο.Π.Ε.Κ.Α. σας καταβάλλει μικτά 1.200 ευρώ ανά μήνα. Για την αποζημίωση αυτή ισχύουν οι διατάξεις περί εργοσήμου. Υπάρχει, δηλαδή, παρακράτηση ασφαλιστικών εισφορών (25%)».

Σύμφωνα με τη νομοθεσία (ν. 4837/2021, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 58 ν. 4940/2022, άρθρα 32 – 39), θεσπίζεται η υπηρεσία «προσωπικός βοηθός για άτομα με αναπηρία», η οποία εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο ενός συστήματος κοινωνικής υποστήριξης για τα άτομα με αναπηρία και έχει ως στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής αυτών και των οικογενειών τους, ενώ συνδέεται με το δικαίωμά τους στην ανεξάρτητη διαβίωση. Η αποζημίωση του Προσωπικού Βοηθού για την παροχή της σχετικής υπηρεσίας καταβάλλεται από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α. Η αποζημίωση αυτή, όταν ο αποδέκτης ή ο εκπρόσωπός του συμβάλλεται απευθείας με προσωπικό βοηθό, δεν κατάσχεται εις χείρας του Δημοσίου ή τρίτων, κατά παρέκκλιση κάθε γενικής ή ειδικής διάταξης και δεν συμψηφίζεται με βεβαιωμένα χρέη προς τη φορολογική διοίκηση και το Δημόσιο εν γένει, τους δήμους, τις περιφέρειες, τα νομικά πρόσωπα των Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού, τα ασφαλιστικά ταμεία ή τα πιστωτικά ιδρύματα.

Περαιτέρω, με το άρθρο 14 παρ. 3 της Κ.Υ.Α. 28458/23.03.2022 και την 2η τροποποιητική Κ.Υ.Α. 47373/10.05.2023 (ΦΕΚ Β' 3103/10.05.2023) προβλέφθηκε ότι

«η αποζημίωση του δικαιούχου προσωπικού βοηθού ανέρχεται σε έξι ευρώ μικτά ανά πραγματική ώρα προσωπικής βοήθειας». Σύμφωνα με την παρ. 10 του ίδιου άρθρου της εν λόγω υπουργικής απόφασης «ο Ο.Π.Ε.Κ.Α. καταβάλλει τα χρήματα απολογιστικά ανά μήνα σε τραπεζικό λογαριασμό πιστωτικού ιδρύματος που λειτουργεί στην Ελλάδα, του οποίου δικαιούχος ή συνδικαιού-

χος είναι: α) για την παροχή προσωπικής βοήθειας, ο δικαιούχος προσωπικός βοηθός (...) τα συνολικά ποσά της παροχής προσωπικής βοήθειας στους δικαιούχους προσωπικούς βοηθούς (...) μεταφέρονται με ηλεκτρονική πληρωμή (eps) μέσω του πληροφοριακού συστήματος erpe με χρέωση του λογαριασμού της ΣΑΤΑ και πίστωση του λογαριασμού Ταμειακής Διαχείρισης που τηρεί ο Ο.Π.Ε.Κ.Α. στην Τράπεζα της Ελλάδος για το έργο και μέσω Δ.Ι.Α.Σ. ή ΕΛ.ΤΑ. καταβάλλονται στους δικαιούχους». Σύμφωνα με την εν λόγω Κ.Υ.Α. (άρθρο 14 παρ. 11), μέσω του πληροφοριακού συστήματος υποστήριξης παράγονται αυτοματοποιημένες αναλυτικές καταστάσεις πληρωμής «α) δικαιούχων προσωπικών βοηθών, β) αποδεκτών και γ) εργοδοτών με όλα τα απαραίτητα στοιχεία, χρονικό διάστημα πληρωμής (ώρες, ημέρες, μεικτό ποσό, καθαρό ποσό, κρατήσεις), οι οποίες παράγονται ηλεκτρονικά με τα στοιχεία που προκύπτουν από α) τα στοιχεία του ιδιωτικού συμφωνητικού μεταξύ του αποδέκτη ή κατά περίπτωση του εκπροσώπου του και του δικαιούχου προσωπικού βοηθού ή κατά περίπτωση του εργοδότη, β) την εγκριτική απόφαση του αρμοδίου οργάνου του Ο.Π.Ε.Κ.Α. (...), γ) τα όρια που τίθενται με την εν λόγω απόφαση. Παράγονται, επίσης, συγκεντρωτικές καταστάσεις πληρωμής για όλα τα παραπάνω. Οι καταστάσεις αυτές υπογράφονται αρμοδίως και αποστέλλονται (...) στη Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών του Ο.Π.Ε.Κ.Α., η οποία, κατόπιν ελέγχου των ανωτέρω καταστάσεων, εκκαθαρίζει τη δαπάνη και εκδίδει τα αντίστοιχα χρηματικά εντάλματα».

Σύμφωνα με την παρ. 12 του ίδιου άρθρου «στις περιπτώσεις που ο αποδέκτης ή κατά περίπτωση ο εκπρόσωπός του, συνάπτει ιδιωτικό συμφωνητικό με τον δικαιούχο προσωπικό βοηθό, ο Ο.Π.Ε.Κ.Α. καταβάλλει τις αποζημιώσεις των παραγράφων αυτών, εφαρμοζομένων αναλογικώς των διατάξεων που ισχύουν για την ασφάλιση των απασχολούμενων προσωπικών βοηθών με τη διαδικασία του εργοσήμου (άρθρο 3 παρ. β του άρθρου 20 και άρθρο 21 του ν. 3863/2010). Για τους σκοπούς αναλογικής εφαρμογής και μόνο γι' αυτή, ως εργοδότης νοείται ο Ο.Π.Ε.Κ.Α. και ως ασφαλισμένος νοείται ο δικαιούχος προσωπικός βοηθός».

Ειδική αναφορά για την αρμοδιότητα του Ο.Π.Ε.Κ.Α. ως «εργοδότη» με τη διαδικασία αυτή, βρίσκεται στην πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος στην α' και στη β' φάση του πιλοτικού προγράμματος (αριθμ. πρωτ. οικ.7167/21.06.2022, Α.Δ.Α.: Ψ33Ν46ΜΤΛΚ-Κ21 και υπ' αριθμ. πρωτ. 11132/10.5.2023, Α.Δ.Α.: ΡΓΚ446ΜΤΛΚ-ΚΧΦ), σε εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 7 της υπ' αριθμ. 28458 Κ.Υ.Α. (ΦΕΚ 1427/Β/24.03.2022). Μεταξύ άλλων, αναφέρονται ρητά οι υποχρεώσεις του Ο.Π.Ε.Κ.Α. κατ' αναλογική εφαρμογή των άρθρων 20 και 21 ν. 3863/2010, για την ασφάλιση των απασχολούμενων προσωπικών βοηθών, καθώς και ότι ο Ο.Π.Ε.Κ.Α. καταβάλλει τα χρήματα απολογιστικά ανά μήνα σε τραπεζικό λογαρια-

σμό του οποίου δικαιούχος ή συνδικαιούχος είναι: ο δικαιούχος προσωπικός βοηθός.

Υπό αυτούς τους ανωτέρω όρους, σε απόλυτη συμφωνία με το σχετικό θεσμικό πλαίσιο, οι ενδιαφερόμενοι υπέβαλαν σχετικές αιτήσεις και, κατόπιν της προβλεπόμενης αξιολόγησης, εντάχθηκαν ως προσωπικοί βοηθοί στο πρόγραμμα και πλέον παρέχουν επί μακρόν τις απόλυτα αναγκαίες υπηρεσίες στους δικαιούχους, κατά κανόνα άτομα με σοβαρές αναπηρίες.

Θα πρέπει να σημειωθεί, τέλος, ότι στους όρους του ιδιωτικού συμφωνητικού παροχής προσωπικής βοήθειας που απεστάλη στον Συνήγορο από τους αναφερόμενους πολίτες, και το οποίο είναι τυποποιημένο για όλους τους απασχολούμενους προσωπικούς βοηθούς, ο προσωπικός βοηθός, κατά το διάστημα των ωρών παροχής των υπηρεσιών προσωπικής βοήθειας στον αποδέκτη, απαγορεύεται να παρέχει τις υπηρεσίες του σε άλλον αποδέκτη ή τρίτο και να έχει οποιαδήποτε άλλη παράλληλη απασχόληση, αμειβόμενη ή μη. Συνεπώς, για το διάστημα της απασχόλησης αυτής, μόνος εργοδότης, κατ' αναλογική εφαρμογή των ως άνω αναφερόμενων διατάξεων σχετικά με την ασφάλιση στον e-ΕΦΚΑ, είναι ο Ο.Π.Ε.Κ.Α.

Από το ως άνω θεσμικό πλαίσιο προκύπτει σαφώς η υποχρέωση ασφάλισης, καθώς και το είδος και η έκταση που αφορά το σύνολο των κλάδων ασφάλισης σύμβασης και ασθένειας των απασχολούμενων προσωπικών βοηθών. Επίσης, είναι σαφή το ύψος των εισφορών, η διαδικασία παρακράτησης και απόδοσής τους, καθώς και οι σχετικές υποχρεώσεις του Ο.Π.Ε.Κ.Α. ως εργοδότη, με τις συνέπειες που προβλέπονται σχετικά από την οικεία νομοθεσία του e-ΕΦΚΑ.

Προς αποκατάσταση της ασφάλισης των απασχολούμενων προσωπικών βοηθών, έγιναν προσπάθειες από τον e-ΕΦΚΑ, ο οποίος, στην υπ' αριθμ. 422243/21.03.2024 απάντησή του προς τον Συνήγορο του Πολίτη, υποστήριξε ότι **«διαπιστώθηκε ότι ο Ο.Π.Ε.Κ.Α. δεν εφάρμοσε πλήρως το ρυθμιστικό πλαίσιο για τη διαχείριση του εργοσήμου, αφού δεν προέβη σε έκδοση και εξαργύρωση αυτού μέσω των, αποκλειστικά αρμόδιων προς τούτο, τραπεζικών ιδρυμάτων»**, ενώ, προκειμένου να μην χαθούν ασφαλιστικά δικαιώματα, έγιναν ενέργειες για την ανανέωση της ασφαλιστικής ικανότητας και την καταχώρηση στους ασφαλιστικούς λογαριασμούς του χρόνου ασφάλισης που αντιστοιχεί στη συμμετοχή στο πρόγραμμα.

ΑΡΘΡΟ 20 – ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ

Χορήγηση αποκλειστικής θέσης στάθμευσης Ι.Χ. σε δημότη με αναπηρία

Πολίτης με αναπηρία διαμαρτυρήθηκε επειδή ο Δήμος, στον οποίο είναι δημότης, διατηρεί κατοικία και διαμένει πολλούς μήνες κάθε χρόνο, ανακάλεσε την απόφασή, με την οποία του είχε χορηγήσει αποκλειστική θέση στάθμευσης. Ο Δήμος, αιτιολογώντας την ανάκληση, είχε υποστηρίξει αφενός ότι η χωροθέτηση της θέσης εμπόδιζε την είσοδο σε γειτονικές ιδιοκτησίες, αφετέρου ότι ο ενδιαφερόμενος είναι μόνιμος κάτοικος άλλου δήμου και διατηρεί και εκεί αποκλειστική θέση, συνεπώς δεν νομιμοποιείται σε χρήση άλλου αποκλειστικού χώρου στάθμευσης.

Ο Συνήγορος επεσήμανε ότι η προϋπόθεση της μόνιμης κατοικίας δεν προκύπτει από το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, και ότι ο περιορισμός αυτός θα ήταν αντίθετος με τον σκοπό του άρθρου 20 της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, καθώς θα είχε ως αποτέλεσμα τη δυσχερή μετακίνηση όσων διαμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα σε τόπο διαφορετικό από αυτόν που έχουν δηλώσει ως μόνιμη κατοικία. Ζήτησε, δε, να βρεθεί νέο σημείο για στάθμευση, το οποίο δεν θα δημιουργούσε ζητήματα στα γειτονικά ακίνητα.

Μετά την παρέμβαση του Συνηγόρου, η Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών του Δήμου πράγματι εισηγήθηκε προς το Δημοτικό Συμβούλιο τη χωροθέτηση νέας αποκλειστικής θέσης στάθμευσης για το άτομο με αναπηρία. Ωστόσο, αυτή βρισκόταν μακριά από την κατοικία του ενδιαφερομένου, και, συνεπώς, δεν εξυπηρετούσε τις ανάγκες του, ούτε διευκόλυνε την ατομική του κινητικότητα.

Ο Συνήγορος παρενέβη εκ νέου, επισημαίνοντας ότι, στο πλαίσιο της εφαρμογής της Σύμβασης, ο Δήμος έπρεπε να εξαντλήσει τα περιθώρια ανεύρεσης άλλης, πιο εξυπηρετικής θέσης και μετέφερε την πρόταση του ενδιαφερομένου για συγκεκριμένη θέση κοντά στην οικία του.

Ακολούθησε αυτοψία του Δήμου στο σημείο, προκειμένου να διαπιστωθεί ότι πληρούνται οι τεχνικές προδιαγραφές για θέση στάθμευσης ΑμεΑ και στη συνέχεια, με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, εγκρίθηκε η παραχώρηση της αποκλειστικής θέσης στάθμευσης στο σημείο που ο ενδιαφερόμενος επιθυμούσε (Φ.Υ. 304429²²).

22. <https://www.synigoros.gr/el/category/synopseis-porismata/post/synopsh-diamesolabhshs-or-xorhghsh-apokleistikhsh-8eshsh-sta8meyshsh-se-dhmoth-me-anaphria>

ΑΡΘΡΟ 25 – ΥΓΕΙΑ

Αντιμετώπιση ασθενών με χρόνιες παθήσεις (καρκινοπαθών) κατά την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες υγείας και φάρμακα

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Φεβρουάριο του 2021 παρουσίασε το ευρωπαϊκό σχέδιο για την καταπολέμηση του καρκίνου, ως θεμελιώδη προτεραιότητα στον τομέα της υγείας και βασικό πυλώνα μιας ισχυρής Ευρωπαϊκής Ένωσης Υγείας. Μεταξύ άλλων, τονίσθηκε ως αναγκαιότητα για αυτό τον σχεδιασμό και το γεγονός ότι η πανδημία της COVID-19 επέφερε σοβαρές επιπτώσεις στην περίθαλψη των καρκινοπαθών, καθώς διαταράχθηκε η παροχή θεραπείας, καθυστέρησαν η διάγνωση και ο εμβολιασμός, και περιορίστηκε η πρόσβαση στην παροχή φαρμάκων. Το εν λόγω σχέδιο διαρθρώνεται γύρω από τέσσερις κύριους τομείς δράσεις: 1. πρόληψη, 2. έγκαιρη διάγνωση του καρκίνου μέσω της βελτίωσης της πρόσβασης και της ποιότητας της διάγνωσης, 3. διάγνωση και θεραπεία, μέσω της ανάληψης δράσεων για την καλύτερη ολοκληρωμένη και συνολική περίθαλψη των καρκινοπαθών, και 4. βελτίωση της ποιότητας ζωής των καρκινοπαθών. Η χώρα μας οφείλει να υιοθετήσει αυτό το σχέδιο και να λάβει αποφασιστικά μέτρα υλοποίησής του, με στόχο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, μια ασφαλέστερη, ανθεκτικότερη και καλύτερα προετοιμασμένη Ευρωπαϊκή Ένωση [βλ. COM(2021) 44 final, Brussels, 03.02.2021], (Φ.Υ. 293352 και 307773).

Ένας από τους κοινωνικούς σκοπούς, στον οποίο πρέπει να ανταποκρίνεται το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης μέσω του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. για να είναι αποδοτικό, είναι να μην εκθέτει τους χρήστες των υπηρεσιών υγείας σε μεγάλη οικονομική επιβάρυνση.

Σε αναφορά Συλλόγου Καρκινοπαθών τίθεται σειρά ζητημάτων που αντιμετωπίζουν οι ογκολογικοί ασθενείς, όπου, μεταξύ άλλων, αναφέρουν και το ζήτημα της συμμετοχής τους στη φαρμακευτική δαπάνη. Ειδικότερα, το αίτημα των καρκινοπαθών επικεντρώνεται στην αναγκαιότητα εξορθολογισμού της συμμετοχής 25% στην παροχή φαρμάκων. Συγκεκριμένα, ενώ τα φάρμακα, σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο, μπορεί για τους ασφαλισμένους να παρέχονται με συμμετοχή 25%, ή με 0% έως 10%, στους εν λόγω ασθενείς, που συνήθως πάσχουν από πολλές συνοδές παθήσεις, φαίνεται στην πραγματικότητα η συμμετοχή, με τον υπάρχοντα τρόπο υπολογισμού του κόστους, να εκτινάσσεται στο «35% - 55%», την ίδια στιγμή που τα εισοδήματά τους μειώνονται, και λόγω της γενικότερης ακρίβειας, αλλά και λόγω της ελάττωσης ή και αδυναμίας εργασίας τους, λόγω της νόσου²³.

23. Στην υπ' αριθμ. ΔΒ4Γ/Γ99/3/οικ.9978/15.04.2022 απάντηση της αρμόδιας υπηρεσίας του

Σύμφωνα με τα στοιχεία της αναφοράς, οι ανασφάλιστοι καρκινοπαθείς έχουν θεσμικά τη δυνατότητα πρόσβασης στο Ε.Σ.Υ. και μπορούν να εξετάζονται από τα Δημόσια νοσοκομεία, αλλά στην πραγματικότητα δεν μπορούν να ασκήσουν αυτό το δικαίωμα, λόγω λειτουργικών προβλημάτων των δημοσίων νοσοκομείων, τα οποία δεν μπορούν να ανταποκριθούν στους χρόνους που απαιτεί η εν λόγω διαδικασία. Συγκεκριμένα, αναφέρουν ότι το παραπεμπτικό για δωρεάν εξέταση, μαγνητική ή άλλη εξέταση στοχευμένης θεραπείας ισχύει για δύο (2) μήνες, ωστόσο τα ραντεβού που δίνουν τα νοσοκομεία, λόγω της μεγάλης λίστας αναμονής, συνήθως ξεπερνούν κατά πολύ το δίμηνο, με αποτέλεσμα την ακύρωση του παραπεμπτικού.

Από άλλες αναφορές πολιτών προκύπτουν: α) καθυστερήσεις για την προμήθεια σκευασμάτων χημειοθεραπείας, και ιδίως στην επαρχία, β) απόρριψη από τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. δαπανών εξετάσεων για πρόληψη του καρκίνου που έχουν συνταγογραφηθεί ως αναγκαίες από θεράποντες ιατρούς, ζητώντας από τους ασφαλισμένους να προσκομίσουν δικαιολογητικά που δεν μπορούν να έχουν (π.χ. εξετάσεις γονέων ή άλλων προγόνων που να αποδεικνύουν την κληρονομική διάθεση), γ) υπερκοστολόγηση δαπανών διαγνωστικών εξετάσεων πρόληψης (π.χ. μαστογραφία) από ιδιωτικούς φορείς, χωρίς να λαμβάνονται σχετικά μέτρα αποτελεσματικών ελέγχων και κυρώσεων, δ) απόρριψη αποζημίωσης αποκλειστικής νοσοκόμας σε καρκινοπαθή τελικού σταδίου, διότι ο Ενιαίος Κανονισμός Παροχών Υγείας (Ε.Κ.Π.Υ.) έχει ρητή πρόβλεψη μόνο για κινητική αναπηρία, ε) απόρριψη νέων θεραπειών που προκύπτουν από την εξέλιξη της τεχνολογίας (cyber knife) για λόγους διαδικασίας (π.χ. εκπρόθεσμη υποβολή αίτησης), χωρίς να εξετάζονται τα ιατρικά δεδομένα.

Πρόσβαση σε φαρμακευτική αγωγή χρόνιως πασχόντων

Ο Συνήγορος του Πολίτη δέχεται αναφορές πολιτών με χρόνιες παθήσεις που αντιμετωπίζουν προβλήματα κατά την πρόσβασή τους στη φαρμακευτική αγωγή που χρειάζονται. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι δυσκολίες οφείλονται σε καθυστερήσεις στην εισαγωγή των απαιτούμενων σκευασμάτων, την ευθύνη της οποίας έχει το Ι.Φ.Ε.Τ., και στην περίπτωση εξειδικευμένης φαρμακευτικής αγωγής, σε ελλείψεις στην αγορά. Σε συγκεκριμένη περίπτωση, η συνταγογράφηση είχε γίνει από τον Ιούνιο 2022, και κατά τον Νοέμβριο του ίδιου έτους αντιμετω-

Υπουργείου Υγείας αναφέρεται ότι, κατά το σχετικό κανονιστικό πλαίσιο, ορίζεται μηδενική (0%) συμμετοχή για τους πάσχοντες από νεοπλάσματα όλων των συστημάτων και λευχαιμιών αποκλειστικά και αυστηρά μόνο για τα φαρμακευτικά σκευάσματα που αφορούν τη θεραπεία και αντιμετώπιση της συγκεκριμένης πάθησης. Τα υπόλοιπα φάρμακα που χορηγούνται για τη συμπτωματική θεραπεία τους χορηγούνται με συμμετοχή 25%.

πίζονταν ακόμα προβλήματα για την προμήθεια του σκευάσματος (Φ.Υ. 327178, 328116 και 326690). Επιπλέον δυσκολίες ως προς την πρόσβαση στην απαραίτητη φαρμακευτική αγωγή αναφέρονται από πολίτες που κατοικούν εκτός μεγάλων αστικών κέντρων (Φ.Υ. 328250).

Οργανωτικές δυσλειτουργίες, ιδίως καθυστερήσεις, αναφέρονται και στη λειτουργία φαρμακείων του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. στην περιφέρεια για τη χορήγηση φαρμάκων υψηλού κόστους (Φ.Υ. 347417).

Πρόσβαση ατόμων με αναπηρία με αυξημένη ευαλωτότητα (πολίτες τρίτης χώρας) σε υπηρεσίες υγείας

Οι πολλαπλές ευαλωτότητες συνδυαστικά, όπως είναι εύλογο, δυσχεραίνουν σημαντικά, όχι μόνο τη δυνατότητα αυτόνομης διαβίωσης του ατόμου, αλλά και την ίδια την πρόσβαση στην απαιτούμενη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ψυχοκοινωνική αποκατάσταση. Ο Συνήγορος παρακολούθησε κατά το τρέχον έτος τις ακόλουθες, χαρακτηριστικές υποθέσεις, όπου ο τρόπος ανταπόκρισης των αρμόδιων φορέων της πολιτείας στη συνθετότητα των προβλημάτων (προέλευση από αλλοδαπή χώρα, σοβαρές ασθένειες ή/και αναπηρία, συνδρομή ψυχικής πάθησης, αδυναμία εκμάθησης ελληνικής γλώσσας, μετεφηβική ηλικία) ανέδειξε την κρισιμότητα ως προς την παροχή έγκαιρης και αποτελεσματικής προστασίας για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες με προέλευση από τρίτες χώρες.

Η πρώτη περίπτωση αφορούσε σε πολίτη τρίτης χώρας, διαμένοντα στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης (Κ.Υ.Τ.) Λέσβου, με ιδιαίτερα επιβαρυνμένη κατάσταση ψυχικής υγείας (Φ.Υ. 318608). Ο ωφελούμενος λάμβανε φαρμακευτική αγωγή και παρακολουθούνταν τακτικά από ψυχίατρο και ψυχολόγο οργανώσεων που δραστηριοποιούνταν στο Κ.Υ.Τ. Λέσβου, στις αντίστοιχες, δε, γνωματεύσεις είχε καταγραφεί ότι πρόκειται για πρόσωπο που πάσχει από ψυχωσικές διαταραχές, και κρινόταν ως άτομο μειωμένης λειτουργικότητας που χρήζει φροντίδας και στήριξης τρίτου, προκειμένου να αντεπεξέλθει στις ανάγκες της καθημερινότητάς του.

Παρά τα ανωτέρω, ο ψυχικά πάσχων δεν είχε αξιολογηθεί ως ευάλωτος από το αρμόδιο κλιμάκιο Ιατρικού Ελέγχου και Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης του Κ.Υ.Τ., και, κατ' επέκταση, δεν ήταν εφικτό να τύχει των κατάλληλων, για τη περίπτωση του, συνθηκών πρώτης υποδοχής και στέγασης ή να παραπεμφθεί σε κατάλληλη δομή φιλοξενίας για την παροχή εξειδικευμένης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και ψυχοκοινωνικής φροντίδας. Η απουσία, δε, πιστοποιημένης εκτίμησης ως προς την κατάσταση της υγείας του και, συνεπώς, την αναγνώριση της ευαλωτότητάς του από το αρμόδιο κλιμάκιο, αποτελούσε κρίσιμο στοιχείο, και ενόψει της υποβολής μεταγενέστερου αιτήματος χορήγησης ασύλου.

Στην προγραμματισθείσα επανεκτίμηση της ευαλωτότητας του αναφερόμενου από το αρμόδιο κλιμάκιο Ε.Ο.Δ.Υ. του Κ.Υ.Τ., κρίθηκε ότι **«η ψυχολογική εκτίμηση από το ψυχοκοινωνικό κλιμάκιο του Ε.Ο.Δ.Υ. κατέστη αδύνατη», ενώ ταυτόχρονα υποστηρίχθηκε ότι «από τα επισυναπτόμενα έγγραφα δεν προκύπτει ευαλωτότητα, καθώς η θεράπουσα ιατρός του ωφελούμενου δίνει κωδικό ICD10 F23 (οξείες και παροδικές ψυχωσικές διαταραχές), το οποίο δεν δίνει αναπηρία πάνω από 50%, σύμφωνα με τον Ενιαίο Πίνακα Προσδιορισμού Ποσοστού Αναπηρίας ΚΕ.Π.Α., Φ.Ε.Κ. 6282/29.12.2021». Τέλος, κατά την κρίση του κλιμακίου «σύμφωνα με το άρθρο 39 ν. 4636/2019, ως ευάλωτοι ορίζονται όσοι εμπίπτουν σε κατηγορίες του ΚΕ.Π.Α. με πάνω από 50%, οπότε και ο ωφελούμενος δεν κρίθηκε ευάλωτος».**

Η αρνητική αξιολόγηση ως προς την ευαλωτότητα του ψυχικά πάσχοντος επαναλήφθηκε και σε νέα επανεκτίμηση από το κλιμάκιο του Ε.Ο.Δ.Υ. του Κ.Υ.Τ. Λέσβου. Με βάση όμως το επικαιροποιημένο πιστοποιητικό ψυχικής υγείας του ασθενούς, που βασίστηκε στο γεγονός ότι τα συμπτώματα επέμεναν για μεγάλο χρονικό διάστημα, η διάγνωσή του είχε μεταβληθεί σε μη οργανική ψυχωσική διαταραχή (ICD-10 F28), η οποία περιλαμβάνεται ρητά στην υπ' αριθμ. 80100/101202/09.12.2021 Κ.ΥΑ (Β' 6282, Ενιαίος Πίνακας Προσδιορισμού Ποσοστού Αναπηρίας Ε.Π.Π.Α.).

Ο Συνήγορος του Πολίτη, σε έγγραφό του προς τον Διοικητή και το Κλιμάκιο του Ε.Ο.Δ.Υ. του Κ.Υ.Τ. Λέσβου, επεσήμανε ότι, σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, δεν υφίστατο οποιαδήποτε σύνδεση της ευαλωτότητας με κατηγορίες ΚΕ.Π.Α. ή με ποσοστό αναπηρίας άνω του 50%. Αντίθετα, τόσο στον νόμο 4636/2019, όσο και στον ισχύοντα πλέον ν. 4939/2022, απαριθμούνται αρκετές κατηγορίες προσώπων που θεωρούνται ευάλωτοι, μεταξύ των οποίων τα άτομα με αναπηρία, τα άτομα με σοβαρές ασθένειες και τα άτομα με ψυχική ή νοητική αναπηρία. Ο Συνήγορος τόνισε ακόμη ότι προκύπτει με σαφήνεια από τη νομοθεσία πως η απαρίθμηση των σχετικών κατηγοριών προσώπων που χρήζουν ειδικών συνθηκών υποδοχής είναι ενδεικτική, αφήνοντας περιθώριο στη Διοίκηση να κρίνει και άλλες περιπτώσεις προσώπων ως ευάλωτων. Η ενδεικτική απαρίθμηση είναι, άλλωστε, συμβατή και με τη διατύπωση του άρθρου 21 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ, υπό το φως της οποίας θα πρέπει να γίνεται η εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας²⁴. Στην περίπτωση, ωστόσο, του ωφελούμενου, δεν ήταν καν απαραίτητη η προσφυγή σε αυτή τη δυνατότητα που παρέχει η νομοθεσία στη Διοίκηση, καθώς ο ίδιος υπαγόταν ρητά στα ευάλωτα πρόσωπα βάσει των απαριθμούμενων κατηγοριών.

24. Στο άρθρο 21, εξάλλου, της ως άνω Οδηγίας περιλαμβάνεται ρητά στις παρατιθέμενες κατηγορίες ευαλωτότητας η κατηγορία προσώπων με πνευματικές (άλλως νοητικές και ψυχικές) διαταραχές («mental disorders»).

Τέλος, με βάση την πληροφόρηση που έλαβε ο Συνήγορος, κατά την οποία η διαδικασία εκτίμησης της ευαλωτότητας του αναφερόμενου πολίτη τρίτης χώρας διενεργήθηκε από ιατρό του κλιμακίου του Ε.Ο.Δ.Υ. με ειδικότητα ουρολόγου, η Αρχή ζήτησε να ενημερωθεί ως προς την τηρούμενη διαδικασία στο Κ.Υ.Τ. για την εκτίμηση της ευαλωτότητας στις περιπτώσεις προσώπων με ψυχικές διαταραχές, αν υπάρχει τυποποιημένη διαδικασία υπαγωγής των περιπτώσεων ψυχικής διαταραχής σε κατηγορία ευάλωτων του νόμου και ποιες κατηγορίες επαγγελματιών υγείας και με ποιες ειδικότητες, εμπλέκονται στην εκτίμηση της ευαλωτότητας.

Σε συνέχεια του εγγράφου του Συνηγόρου του Πολίτη, η Κεντρική Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης προέβη σε διευκρίνιση προς τις Περιφερειακές Υπηρεσίες της, επισημαίνοντας ότι, στις διατάξεις της νομοθεσίας για την υποδοχή και τον ορισμό ευάλωτων προσώπων, δεν υπάρχει σύνδεση της ευαλωτότητας με κατηγορίες ΚΕ.Π.Α.:

«(...) και, ως εκ τούτου, τα προβλεπόμενα στον Ενιαίο Πίνακα Προσδιορισμού Ποσοστού Αναπηρίας ΚΕ.Π.Α. (ΦΕΚΒ' 6282/29.12.2021) δεν είναι σε καμία περίπτωση δεσμευτικά όσον αφορά στην τελική εισήγηση ταυτοποίησης ευαλωτότητας».

Προς ενίσχυση των ανωτέρω, η ρητή σύνδεση ευαλωτότητας με ποσοστά ΚΕ.Π.Α., που υπήρχε στον, εσωτερικής διανομής, κατευθυντήριο πίνακα, καταργήθηκε.

Ο Συνήγορος επεσήμανε, ωστόσο, με νέο έγγραφό του προς την Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης και το Κλιμάκιο του Ε.Ο.Δ.Υ. Κ.Ε.Δ. Λέσβου, ότι είναι ιδιαίτερα κρίσιμο η διαδικασία αξιολόγησης της ευαλωτότητας σε περιπτώσεις προσώπων με ψυχικές διαταραχές να λαμβάνει χώρα κατά τρόπο συνεκτικό και από επαγγελματίες κατάλληλης ειδικότητας και εξειδικευμένης κατάρτισης. Συναφώς, επανέφερε το ερώτημα ποια είναι τα στάδια της διαδικασίας που ακολουθείται, δεδομένου ότι στην προκειμένη περίπτωση το Κλιμάκιο του Ε.Ο.Δ.Υ., αφού υιοθέτησε την πρόταση της Αρχής για νέα επανεκτίμηση της ευαλωτότητας, έκρινε αρχικά τον ψυχικά πάσχοντα ως ευάλωτο, με βάση την εκτίμηση και εισήγηση της ψυχολόγου του Κλιμακίου, ενώ εν συνεχεία πραγματοποίησε νέα συνεδρία, η οποία είχε αντίθετη κατάληξη, δηλαδή την κρίση περί μη ευαλωτότητας του πάσχοντος, με εισήγηση, αυτή τη φορά, του ιατρού του Κλιμακίου.

Η δεύτερη περίπτωση που χειρίστηκε ο Συνήγορος αφορούσε στη μεταφορά εξαιρετικά ευάλωτων προσώπων στο Κ.Υ.Τ. Λέσβου, τα οποία ισχυρίστηκαν ότι η δομή αυτή δεν αποτελούσε κατάλληλο περιβάλλον διαβίωσης, δεδομένης της κατάστασης της ψυχικής και σωματικής τους υγείας (Φ.Υ. 326822). Ο ένας εξ αυτών ήταν άτομο με σοβαρές ιατρικές παθήσεις, έχοντας διαγνωστεί με φυματίωση του αναπνευστικού και πολυνευροπάθεια. Αρχικά, κατά την εκτίμηση από το αρμόδιο κλιμάκιο του Ε.Ο.Δ.Υ., δεν του αναγνωρίστηκε καμία ευαλωτότητα. Λίγους μήνες

μετά, κι αφού είχε απωλέσει πλέον την αίσθηση των κάτω άκρων, με αποτέλεσμα την αδυναμία στάσης και βάδισης, ακολούθησαν επανειλημμένες νοσηλείες του στο Γενικό Νοσοκομείο Μυτιλήνης για την αντιμετώπιση υποξείας πολυνευροπάθειας. Ο Ε.Ο.Δ.Υ. κλήθηκε να επαναξιολογήσει την κατάσταση της υγείας του, οπότε και αναγνωρίστηκε ότι ανήκει στην κατηγορία των ευάλωτων ατόμων. Η μόνη επιλογή, ωστόσο, μετακίνησης που του προτάθηκε ήταν η μεταφορά και στέγαση σε δομή φιλοξενίας στην ενδοχώρα (Κ.Υ.Τ. Κορίνθου), δηλαδή σε μη κατάλληλο περιβάλλον διαμονής, με ανύπαρκτη πρόσβαση, εντός της δομής, σε απαραίτητες εξειδικευμένες υπηρεσίες υγείας και αποκατάστασης.

Ο δεύτερος ήταν επίσης εξαιρετικά ευάλωτο άτομο, ως θύμα ψυχολογικής βίας και πάσχων από σοβαρές ιατρικές ασθένειες (ηπατίτιδα Β και διαβήτη), καθώς και ψυχιατρικά προβλήματα, με ανάγκη πρόσβασης σε υπηρεσίες αποκατάστασης και θεραπείας. Έχρηζε καθημερινής φροντίδας, λόγω αδυναμίας αυτοεξυπηρέτησης, ενώ υπεβλήθη σε ακρωτηριασμό του αριστερού κάτω άκρου, λόγω τραύματος από σφαίρα. Σημειωτέον ότι και σε αυτήν την περίπτωση δεν αναγνωρίστηκε αρχικά καμία ευαλωτότητα. Έξι μήνες μετά, ο Ε.Ο.Δ.Υ. του Κ.Υ.Τ. Λέσβου εξέδωσε ιατρική βεβαίωση, σύμφωνα με την οποία ο ωφελούμενος χρήζει καθημερινής φροντίδας από τον αδερφό του, λόγω αδυναμίας αυτοεξυπηρέτησης, ενώ, μετά από αίτημα επανεκτίμησης, η Κάρτα Υγείας Αλλοδαπού τροποποιήθηκε²⁵ και αναγνωρίστηκαν τρεις κατηγορίες ευαλωτότητας (θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλης μορφής ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας/άτομα με αναπηρία/άτομα με σοβαρές ασθένειες).

Εν τέλει, οι δύο ευάλωτοι αλλοδαποί μετακινήθηκαν στην κλειστή δομή της ενδοχώρας (Ελεγχόμενη Δομή Προσωρινής Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο Κορίνθου). Ο Συνήγορος απευθύνθηκε στην Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης, ζητώντας να ενημερωθεί: α) αν οι συνθήκες διαμονής στη συγκεκριμένη δομή καλύπτουν τις ειδικές ανάγκες των αναφερομένων, λαμβάνοντας υπόψη την εξαιρετικά ευάλωτη κατάσταση της υγείας τους και τις δυσκολίες μετακίνησης, β) αν έχει εξασφαλιστεί η παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψής τους, γ) αν υπάρχει πρόβλεψη για πρόσβαση σε ειδική ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (π.χ. ηπατολογικό τμήμα) με τη μεταφορά του ασθενούς στο πλησιέστερο νοσοκομείο, δ) αν οι αναφερόμενοι παρακολουθούνται τακτικά από αρμόδιο ιατρικό και ψυχοκοινωνικό κλιμάκιο της δομής, και ε) αν υπάρχει πρόβλεψη μεταφοράς των αναφερομένων σε δομή πλησιέστερη σε νοσοκομείο της Αθήνας ή/και σε κέντρο αποκατάστασης.

25. Πλέον ανέγραφε ότι πρόκειται για θύμα ψυχολογικής βίας που πάσχει από σοβαρό καταθλιπτικό επεισόδιο χωρίς ψυχωσικά συμπτώματα, ηπατίτιδα Β, τραυματικό ακρωτηριασμό κάτω άκρου και γενικευμένη αγχώδη διαταραχή.

Ο Συνήγορος υπενθύμισε στο ως άνω έγγραφό του τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την Οδηγία 2013/33/ΕΕ περί διασφάλισης κατάλληλων και επαρκών συνθηκών υποδοχής σε αιτούντες διεθνούς προστασίας, σύμφωνα με τις οποίες «η υποδοχή προσώπων με ειδικές ανάγκες υποδοχής θα πρέπει να αποτελεί πρωταρχικό μέλημα των εθνικών αρχών, ώστε να διασφαλίζεται ότι η υποδοχή τους έχει σχεδιασθεί ειδικά με σκοπό την κάλυψη των ειδικών αναγκών υποδοχής» (αιτιολογική σκέψη 14 της Οδηγίας). Εξάλλου, ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο, παρέχοντας κατευθυντήριες οδηγίες²⁶ προς τα κράτη – μέλη σχετικά με την εφαρμογή της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ, έχει υποδείξει ότι θα πρέπει να διασφαλίζεται αποτελεσματικά η γεωγραφική πρόσβαση στις σχετικές υπηρεσίες (για παράδειγμα τα άτομα που έχουν κινητικά προβλήματα να μη χρειάζεται να διανύσουν αποστάσεις με τα πόδια) και να λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές ανάγκες όταν (επανα)παρέχεται στέγαση, με χορήγηση της δυνατότητας μεταφοράς σε άλλο χώρο, ως αποτέλεσμα της αναγνώρισης των ειδικών αναγκών.

Η Αρχή υπογράμμισε ότι, στον βαθμό που πρόκειται για άτομα με μακροχρόνιες σωματικές, νοητικές, πνευματικές ή αισθητηριακές βλάβες, τυγχάνουν εφαρμογής οι προβλέψεις της Σύμβασης των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία, καθώς και οι γενικές υποχρεώσεις που προκύπτουν από τις Κατευθυντήριες διατάξεις υλοποίησής της, σύμφωνα με τον ν. 4488/2017. Ο Συνήγορος επεσήμανε ακόμη ότι, προκειμένου να εκδοθούν οι σχετικές κανονιστικές πράξεις για τη ρύθμιση των ζητημάτων που αφορούν τις συνθήκες υποδοχής των ΑμΕΑ και τις απαιτούμενες εύλογες προσαρμογές στους χώρους στέγασης, το άρθρο 60 παρ. 5 του ν. 4939/2022 όρισε ότι: **«Σε δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις μπορούν κατ' εξαίρεση να θεσπίζονται, με απόφαση του Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου, ειδικότεροι όροι, όσον αφορά τις υλικές συνθήκες υποδοχής, διαφορετικές από τις προβλεπόμενες στο παρόν άρθρο, για εύλογη χρονική περίοδο, η οποία είναι όσο το δυνατόν συντομότερη, όταν: α) απαιτείται εκτίμηση των ειδικών αναγκών του αιτούντος άσυλο, σύμφωνα με το άρθρο 62 του παρόντος Κώδικα (...)»** (Γενική αρχή για τα ευάλωτα πρόσωπα και αξιολόγηση των ειδικών αναγκών υποδοχής των ευάλωτων προσώπων).

Με απαντητικό έγγραφο της αρμόδιας Διεύθυνσης της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης, βεβαιώθηκε ότι επιλέχθηκε η δομή της Κορίνθου λόγω εγγύτητας

26. EASO Guidance on reception conditions: operational standards and indicators στο https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/EASO_Guidance_on_reception_conditions_-_operational_standards_and_indicators%5B3%5D.pdf («Οδηγίες για τις συνθήκες υποδοχής: επιχειρησιακά πρότυπα και δείκτες»).

στην πόλη της Κορίνθου, όπου και λειτουργεί Κέντρο Υγείας και Γενικό Νοσοκομείο, της καλής συγκοινωνιακής σύνδεσης με την Αθήνα, αλλά και της παρουσίας, εντός της δομής, ιατρικού κλιμακίου του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού²⁷. Ο Συνήγορος επανήλθε με νέο έγγραφό του, επισημαίνοντας ότι, εκ των στοιχείων που είχαν περιέλθει σε γνώση της Αρχής (έγγραφο της Ιατρικής Υπηρεσίας του Γ.Ν. Κορίνθου) προέκυπτε ότι δεν ήταν δυνατή η παροχή επαρκούς και εξειδικευμένης ιατρικής περίθαλψης και αποκατάστασης σε άτομα που πάσχουν από ηπατίτιδα Β, λόγω έλλειψης αντίστοιχου τμήματος στον Οργανισμό του νοσοκομείου, ότι δεν υπήρχε δυνατότητα για πιστοποίηση και παροχή υπηρεσιών αποκατάστασης σε άτομα με αναπηρία και θύματα σωματικής και ψυχολογικής βίας, ενώ δεν παρέχονταν και υπηρεσίες διερμηνείας.

ΑΡΘΡΟ 27 – ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Διακρίσεις λόγω αναπηρίας στην εργασία – προϋποθέσεις και εξαιρέσεις

Σύμφωνα με το άρθρο 27 της Σύμβασης, τα κράτη – μέλη υποχρεούνται να απαγορεύουν τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας, σε όλα τα θέματα που σχετίζονται με όλες τις μορφές απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων και των όρων πρόσληψης, μίσθωσης και απασχόλησης, συνέχισης της απασχόλησης, εξέλιξης της σταδιοδρομίας και ασφαλών και υγιών συνθηκών εργασίας. Οφείλουν, επίσης, να προστατεύουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, σε ίση βάση με τους άλλους, για δίκαιες και ευνοϊκές συνθήκες εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των ίσων ευκαιριών και της ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας, των ασφαλών και υγιών συνθηκών εργασίας (συμπεριλαμβανομένης και της προστασίας από παρενοχλήσεις) και της αποκατάστασης των παραπόνων.

Η αρχή της Ίσης Μεταχείρισης στην εργασία και την απασχόληση σχετίζεται επίσης με την ενσωμάτωση στην εθνική νομοθεσία της Οδηγίας 2000/78 ΕΚ με το Μέρος Α' του ν. 4443/2016 για την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και την απαγόρευση των διακρίσεων. Ως εκ τούτου, η υποχρέωση σεβασμού της αρχής της ίσης μεταχείρισης δεσμεύει όλα τα όργανα της Διοίκησης (βλ. ενδεικτικά απόφαση Δ.Ε.Ε. στην υπόθεση C-341/08, Domnica Petersen σκέψη 80). Ειδικότερα,

27. Ωστόσο, εντός της Δομής Κορίνθου δεν λειτουργεί Κλιμάκιο Ιατρικού Ελέγχου και Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης του Ε.Ο.Δ.Υ.

σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 4443/2016 (άρθρο 1), σκοπός των διατάξεων του Μέρους Α' είναι η προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και η καταπολέμηση των διακρίσεων, μεταξύ άλλων και λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης, ενώ, σύμφωνα με το άρθρο 2 του ίδιου νόμου, απαγορεύεται κάθε μορφή διάκρισης για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.

Σύμφωνα με τη νομοθεσία, ως «άμεση διάκριση» νοείται η περίπτωση όπου ένα πρόσωπο υφίσταται, για λόγους αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης, μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν της οποίας τυγχάνει, έτυχε ή θα ετύχχανε άλλο πρόσωπο, σε ανάλογη κατάσταση. Ως «έμμεση διάκριση» νοείται η περίπτωση όπου, μία εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική μπορεί να θέσει πρόσωπα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης, ηλικίας, οικογενειακής ή κοινωνικής κατάστασης, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου, σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα.

Έμμεση διάκριση δεν υφίσταται, εάν η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά από έναν θεμιτό σκοπό και τα μέσα επίτευξής του είναι πρόσφορα και αναγκαία, εάν τα μέτρα που λαμβάνονται είναι αναγκαία για την τήρηση της δημόσιας ασφάλειας, τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης, την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας, των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων ή, όταν αφορά σε άτομα με αναπηρία ή χρόνια πάθηση, και μέτρα που λαμβάνονται υπέρ αυτών, σύμφωνα με την παρ. 6 του άρθρου 21 του Συντάγματος και το άρθρο 5 του ν. 4443/2016.

Η ίδια νομοθεσία προβλέπει και την περίπτωση που η διαφορετική μεταχείριση θεωρείται δικαιολογημένη. Προβλέπεται ειδικότερα, ως εν δυνάμει δικαιολογημένα, διαφορετική μεταχείριση λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης, αυτή που βασίζεται σε χαρακτηριστικό σχετικό με την αναπηρία, το οποίο, λόγω της φύσης ή του πλαισίου των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων, αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, και εφόσον ο οικείος σκοπός είναι θεμιτός και η προϋπόθεση ανάλογη²⁸. Η συνδρομή των προϋποθέσεων αυτών εξετάζεται κάθε φορά κατά περίπτωση, υπάρχουν όμως επαγγέλματα τα οποία έχουν κριθεί από τη νομολογία του Δ.Ε.Ε. ότι περιλαμβάνουν καθήκοντα για τα οποία απαιτούνται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως η καλή φυσική κατάσταση, από την άσκηση των οποίων μπορούν να αποκλεισθούν άτομα που εμφανίζουν κάποια χρόνια πάθηση ή αναπηρία.

28. Βλ. Οδηγία 2000/78/ΕΚ, άρθρο 4 παρ. 1 και ν. 4443/2016, άρθρο 4 παρ. 1.

Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις που τέθηκαν υπ' όψιν της Αρχής (Φ.Υ. 322117 και 335774) και αφορούν σε αστυνομικό προσωπικό, το οποίο αντιμετώπισε προβλήματα υγείας που υπάγονται στην έννοια της αναπηρίας, σύμφωνα με τα οριζόμενα στη Σύμβαση και τη νομοθεσία για τις διακρίσεις. Στη νομοθεσία για τα στελέχη της ελληνικής αστυνομίας, τίθεται ανώτατο όριο χορήγησης αναρρωτικής άδειας, μετά το πέρας της οποίας τα στελέχη αποστρατεύονται, εφόσον δεν κρίνονται ικανά για την παραμονή τους στην ενεργό υπηρεσία ή ακόμη και την υπηρεσία γραφείου.

Στην πρώτη περίπτωση, αστυνομικός που τραυματίσθηκε εν ώρα υπηρεσίας, λόγω εσφαλμένης αρχικής διάγνωσης, παρουσίασε μακροχρόνια δυσκολία βάδισης και εκτεταμένο άλγος, με αποτέλεσμα την υποβολή του σε σειρά θεραπειών και επεμβάσεων, χωρίς το επιθυμητό αποτέλεσμα. Λόγω της κατάστασής του, λάμβανε μακροχρόνιες αναρρωτικές άδειες, αρχικώς κρινόμενος ικανός για την ενεργό, και στη συνέχεια για την υπηρεσία γραφείου. Τελικώς, υποβλήθηκε σε νέα χειρουργική επέμβαση, η οποία ήταν επιτυχής για την αποκατάσταση του προβλήματός του. Η υγειονομική επιτροπή που τον εξέτασε, όμως, έκρινε ότι, καθώς απαιτείτο επιπλέον χρόνος (τουλάχιστον 40 ημερών) για τη μετεγχειρητική αποκατάσταση και είχε συμπληρωθεί ο ανώτατος χρόνος χορήγησης αναρρωτικής άδειας, έπρεπε να αποστρατευθεί.

Ο Συνήγορος επεσήμανε ότι ο περιορισμός χορήγησης μακράς αναρρωτικής άδειας αφορά στο σύνολο του αστυνομικού προσωπικού. Συνεπώς, υπό την έννοια αυτή, πρόκειται για ουδέτερο, αντικειμενικό κριτήριο, το οποίο όμως μπορεί να θέσει ουσιαστικά σε δυσμενέστερη θέση όσους έχουν κάποια αναπηρία ή χρόνια πάθηση, καθώς οι τελευταίοι διατρέχουν καταρχήν υψηλότερο κίνδυνο να εξαντλήσουν τον χρόνο μακράς αναρρωτικής άδειας, σε σύγκριση με τους εργαζομένους που δεν έχουν κάποια πάθηση, εφόσον διατρέχουν πρόσθετο κίνδυνο να απουσιάζουν λόγω ασθένειας, σχετιζόμενης με την πάθησή τους. Όπως έχει κρίνει το Δ.Ε.Ε.²⁹, σε υπόθεση σχετική με απόλυση βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, μεταξύ των οποίων συγκαταλεγόταν το υψηλό ποσοστό απουσιών κατά τη διάρκεια ενός έτους, το τελευταίο είναι ικανό να περιαγάγει σε μειονεκτική θέση τους εργαζομένους με ειδικές ανάγκες, όταν η απουσία από την εργασία οφείλεται στις ειδικές ανάγκες, και, κατά τον τρόπο αυτό, να οδηγήσει σε διαφορετική μεταχείριση, στηριζόμενη εμμέσως στην ύπαρξη ειδικών αναγκών. Σύμφωνα με τον νόμο, δεν συντρέχει περίπτωση έμμεσης διάκρισης όταν η συγκεκριμένη διάταξη ή πρακτική μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικά από ένα θεμιτό σκοπό, για τον οποίο χρησιμοποιούνται εύλογα και αναγκαία μέτρα, για κάποιον από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 2 της Οδηγίας και στο άρθρο 2 παρ. β' εδ. β' του ν.

29. DW v. Nobel Plastiques Iberica SA στην υπόθεση C-397/18, σκέψη 59.

4443/2016. Ο Συνήγορος επισήμανε ότι, εάν θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, θεμιτός σκοπός που επιδιώκει το ανώτατο όριο μακράς αναρρωτικής άδειας, είναι η διατήρηση της καλής φυσικής κατάστασης στο πλαίσιο της υπηρεσιακής ετοιμότητας για την άσκηση των αστυνομικών καθηκόντων που είναι συναφή με την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας (βλ. ΔΕΕ C-229/2008, Wolf, C-416/2013, Vital Perez, C-258/2015, Sorondo), δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί εύλογη και αναγκαία η εφαρμογή του στην εν λόγω περίπτωση, καθώς ο ενδιαφερόμενος ασκούσε καθήκοντα γραφείου. Περαιτέρω, η μη χορήγηση επιπλέον αναρρωτικής άδειας οδήγησε στην αποστρατεία του, χωρίς την εναλλακτική δυνατότητα θέσης του αστυνομικού σε διαθεσιμότητα, λόγω του χαμηλού ποσοστού αναπηρίας, αλλά ούτε και συνταξιοδότησής του, αφού απείχε πολύ από τη συμπλήρωση συνταξιοδοτικών προϋποθέσεων. Συνεπώς, ήταν τόσο δυσμενείς οι συνέπειες που υπέστη από την εφαρμογή του ανωτάτου ορίου, ώστε να μην μπορεί το ως άνω κριτήριο να θεωρηθεί σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας.

Στη δεύτερη περίπτωση, αστυνομικός εμφάνισε ψυχική διαταραχή, με αποτέλεσμα να του χορηγούνται μακροχρόνιες αναρρωτικές άδειες, έως του σημείου εξάντλησης του ανωτάτου ορίου αυτών. Κατά την εξέτασή του από την αρμόδια υγειονομική επιτροπή μετά το πέρας της τελευταίας άδειας, και παρότι από τα στοιχεία του ιατρικού του φακέλου προέκυπτε εμφανής βελτίωση, η επιτροπή έκρινε ότι δεν ήταν κατάλληλος ούτε για υπηρεσία γραφείου και έπρεπε να αποστρατευθεί, λόγω υπέρβασης του ανωτάτου ορίου αναρρωτικών αδειών. Ειδικότερα, στο σκεπτικό της, η επιτροπή ανέφερε ότι παρουσιάζει συναισθηματική διαταραχή με ψυχωσικούς συντελεστές υπό αγωγή και παρακολούθηση και με τουλάχιστον μέτρια επηρεασμένη λειτουργικότητα, παρά τη λαμβανόμενη αγωγή, καθώς επίσης και ότι η πάθησή του, λόγω της κλινικής της μορφής, επηρεάζει απολύτως και σε μεγάλο βαθμό τόσο την εκτέλεση της ενεργού (μάχιμου) υπηρεσίας, όσο και της υπηρεσίας γραφείου και επηρεάζεται από αυτή. Περαιτέρω, η επιτροπή εκτίμησε ότι, κατά την εκτέλεση του αστυνομικού έργου θα πρέπει να διασφαλίζονται τόσο η υγεία του ιδίου όσο και η ασφαλής αποδοτική λειτουργία της υπηρεσίας, καθώς και ότι η υπηρεσία γραφείου της ελληνικής αστυνομίας, λόγω των ιδιοτεροτήτων που πηγάζουν από την αποστολή της, διαφοροποιείται από τις υπηρεσίες γραφείου άλλων εργασιακών χώρων του δημοσίου τομέα.

Ο Συνήγορος δέχτηκε ότι πράγματι η ενεργός υπηρεσία στην Ελληνική Αστυνομία προϋποθέτει χαρακτηριστικά σχετικά με τον λόγο διάκρισης της αναπηρίας και, επομένως, η διαφορετική μεταχείριση, βάσει των χαρακτηριστικών αυτών, μπορεί να είναι συμβατή με το σημείο 17 του Προοιμίου της Οδηγίας και το άρθρο 4 του ν. 4443/2016. Το ίδιο όμως δεν μπορεί να θεωρείται αυτονόητο ότι ισχύει, σε σχέση με τα καθήκοντα της υπηρεσίας γραφείου. Ενόψει, μάλιστα, των δυσμενών συνεπειών που συνεπάγεται η κρίση περί ανικανότητας για υπηρεσία γραφείου, η

απόφαση για την αποστράτευση του αστυνομικού θα πρέπει να είναι ειδικά αιτιολογημένη (πρβλ. ΣτΕ 2781/2006, 2603/2004) και να περιλαμβάνει:

1. εκτίμηση για τον βαθμό και τον τρόπο που η πάθηση του εξεταζόμενου δύναται να επηρεάσει την άσκηση των καθηκόντων της υπηρεσίας γραφείου, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση αυτών, όπως περιγράφονται στις σχετικές νομοθετικές διατάξεις, ώστε να προκύπτει η τήρηση των ενωσιακών και εθνικών ρυθμίσεων για την απαγόρευση των διακρίσεων, και
2. εξάντληση των υποχρεώσεων της Ελληνικής Αστυνομίας για λήψη μέτρων ευλόγων προσαρμογών, με βάση το άρθρο 5 του ν. 4443/2016 και 61 παρ. 1 περ. γ' του ν. 4488/2017 προκειμένου ο αστυνομικός να μπορεί να εργαστεί σε υπηρεσία γραφείου.

Σε αντίθετη περίπτωση, η αποστράτευση για τον λόγο ότι συμπληρώθηκε το ανώτατο επιτρεπόμενο όριο μακρών αναρρωτικών αδειών, είναι ικανή να στοιχειοθετήσει έμμεση διάκριση, υπό την έννοια του άρθρου 2 παρ. 2 περ. β' του ν. 4443/2016, και επομένως θα πρέπει η αποστράτευση αυτή να μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικά από έναν θεμιτό σκοπό και να αποτελεί πρόσφορο και αναγκαίο μέτρο για την επίτευξή του ή να είναι αναγκαία για την τήρηση της δημόσιας ασφάλειας, κ.λπ. Και σε αυτήν την περίπτωση, επισημάνθηκε ότι, η μη χορήγηση επιπλέον αναρρωτικής άδειας οδηγούσε στην αποστρατεία, χωρίς να υπάρχει εναλλακτική δυνατότητα θέσης του αστυνομικού σε διαθεσιμότητα, αλλά ούτε και συνταξιοδότησης του, αφού απείχε πολύ από τη συμπλήρωση συνταξιοδοτικών προϋποθέσεων, με αποτέλεσμα να παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας.

Παρά την αναλυτική επιχειρηματολογία του Συνηγόρου για την παραβίαση της αρχής της Ίσης Μεταχείρισης, οι προτάσεις της Αρχής δεν έγιναν δεκτές σε καμία από τις δύο περιπτώσεις.

Εύλογες προσαρμογές στην εργασία – Περιεχόμενο, υποχρεώσεις του εργοδότη και γενικές αρχές για την αποτελεσματική εφαρμογή τους

Η χορήγηση ευλόγων προσαρμογών αποτελεί βασική προϋπόθεση για την, επί ίσοις όροις, συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στον εργασιακό βίο, και ως τέτοια προβλέπεται ρητά από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Σύμβασης, «εύλογη προσαρμογή» συνιστούν οι απαραίτητες και κατάλληλες τροποποιήσεις και ρυθμίσεις, οι οποίες δεν επιβάλλουν ένα δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος, όπου απαιτείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστούν, για τα άτομα με αναπηρίες, η απόλαυση ή η άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

και θεμελιωδών ελευθεριών. Ειδικά για τον τομέα της εργασίας, το άρθρο 27 της Σύμβασης προβλέπει την υποχρέωση των κρατών – μελών να διασφαλίζουν ότι παρέχεται εύλογη προσαρμογή στα άτομα με αναπηρίες στον εργασιακό χώρο. Οι Κατευθυντήριες – Οργανωτικές διατάξεις υλοποίησης της Σύμβασης που τέθηκαν με το Μέρος Δ' του ν. 4488/2017, ορίζουν στο άρθρο 61 παρ. 1, μεταξύ άλλων, ότι: **«Κάθε φυσικό πρόσωπο ή νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου υποχρεούται να διασφαλίζει την ισότιμη άσκηση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ στο πεδίο των αρμοδιοτήτων ή δραστηριοτήτων του, λαμβάνοντας κάθε πρόσφορο μέτρο και απέχοντας από οποιαδήποτε ενέργεια ή πρακτική που ενδέχεται να θίγει την άσκηση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ. Ιδίως υποχρεούται: [...] γ) να παρέχει, όπου απαιτείται σε συγκεκριμένη περίπτωση, εύλογες προσαρμογές υπό τη μορφή εξατομικευμένων και κατάλληλων τροποποιήσεων, ρυθμίσεων και ενδεδειγμένων μέτρων, χωρίς την επιβολή δυσανάλογου ή αδικαιολόγητου βάρους [...]»**.

Αντίστοιχη υποχρέωση για τους εργοδότες προβλέπει και η Οδηγία 2000/78/ΕΚ, στο άρθρο 5 και το αντίστοιχο άρθρο του ν. 4443/2016, με τον οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη: **«Για την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης στον τομέα της εργασίας και της απασχόλησης έναντι ατόμων με αναπηρία ή χρόνια πάθηση, ο εργοδότης υποχρεώνεται στη λήψη όλων των ενδεδειγμένων κατά περίπτωση μέτρων, προκειμένου τα άτομα αυτά να έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε θέση εργασίας, να ασκούν αυτή και να εξελίσσονται, καθώς και δυνατότητα συμμετοχής στην επαγγελματική κατάρτιση, εφόσον τα μέτρα αυτά δεν συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη [...]»**.

Σχετικά με την ερμηνεία και εφαρμογή της παραπάνω διάταξης, στο Προοίμιο της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ αναφέρονται τα εξής:

«(16) Η θέσπιση μέτρων για την αντιμετώπιση των αναγκών των ατόμων με ειδικές ανάγκες στον εργασιακό χώρο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω ειδικών αναγκών.

(17) Η παρούσα οδηγία δεν απαιτεί την πρόσληψη, προαγωγή ή διατήρηση στη θέση απασχόλησης ή την παροχή εκπαίδευσης σε άτομο που δεν είναι κατάλληλο, ικανό και πρόθυμο να εκτελεί τα βασικά καθήκοντα της εν λόγω θέσης απασχόλησης, ή να παρακολουθήσει έναν δεδομένο κύκλο εκπαίδευσης, με την επιφύλαξη της υποχρέωσης να προβλέπονται εύλογες προσαρμογές για τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες.

(20) Πρέπει να προβλέπονται κατάλληλα μέτρα, δηλαδή μέτρα αποτελεσματικά και πρακτικά για τη διαμόρφωση της θέσης εργασίας ανάλογα με τις

ειδικές ανάγκες, παραδείγματος χάριν με τη διαμόρφωση του χώρου ή με προσαρμογή του εξοπλισμού, του ρυθμού εργασίας, της κατανομής καθηκόντων ή της παροχής μέσων κατάρτισης ή πλαισίωσης.

(21) Για να διαπιστώνεται αν τα εν λόγω μέτρα συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση, πρέπει να λαμβάνεται ιδίως υπόψη το οικονομικό και άλλο κόστος που επιφέρουν, το μέγεθος και οι οικονομικοί πόροι του οργανισμού ή της επιχείρησης και η διαθεσιμότητα δημοσίων πόρων ή οιασδήποτε άλλης ενίσχυσης».

Οι παραπάνω επισημάνσεις, σε συνδυασμό και με τις παρατηρήσεις της Επιτροπής της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, θέτουν το πλαίσιο για την ορθή εφαρμογή του μέτρου των εύλογων προσαρμογών, βασικά σημεία του οποίου είναι τα εξής:

- Τα μέτρα ευλόγων προσαρμογών που απαριθμούνται στην αιτιολογική σκέψη 20 της Οδηγίας και που οφείλει να λάβει ο εργοδότης για εργαζόμενους/ες με αναπηρία ή χρόνια πάθηση είναι ενδεικτικά, κρίνονται δηλαδή κατά περίπτωση, ανάλογα με τον τρόπο που συγκεκριμένη αναπηρία ή χρόνια πάθηση επηρεάζει την παροχή συγκεκριμένης εργασίας και το εκτιμώμενο κόστος, σε σχέση με τους διαθέσιμους πόρους³⁰.
- Η υποχρέωση για λήψη μέτρων εύλογων προσαρμογών δεν είναι απόλυτη, αλλά υπόκειται στον περιορισμό να μη συνεπάγεται δυσανάλογο κόστος. Λόγω όμως της φύσης της εύλογης προσαρμογής ως εξατομικευμένης παρέμβασης, και όπως συστήνεται από την Επιτροπή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία³¹, η διερεύνηση από τον εργοδότη των πιθανών εναλλακτικών διευθετήσεων θα πρέπει να γίνεται σε κλίμα συνεργασίας με τον/την άμεσα ενδιαφερόμενο/η, επομένως η εκπλήρωση της υποχρέωσης του εργοδότη για λήψη μέτρων εύλογων προσαρμογών προϋποθέτει κατ' ελάχιστο ότι πραγματοποιήθηκε η διερεύνηση αυτή.
- Σκοπός του μέτρου της εύλογης προσαρμογής είναι η απόλαυση και η άσκηση όλων των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία σε ίση βάση με τους άλλους³², επομένως είναι ασύμβατη με το σκοπό του μέτρου η επιλογή από

30. Βλ. ενδεικτικά την απόφαση της 11ης Απριλίου 2013 **HK Danmark** του Δ.Ε.Ε., στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C335/11 και C337/11, σκέψεις 56 και 58.

31. Βλ. σε § 24 του Γενικού Σχολίου της Επιτροπής της Σύμβασης για την Ισότητα και τη Μη-Διάκριση, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα:
https://digitallibrary.un.org/record/1626976/files/CRPD_C_GC_6-EN.pdf

32. Βλ. σχετικό ορισμό στο άρθρο 2 του ν. 4074/2012.

τον ασκούνται το διευθυντικό δικαίωμα μιας διευθέτησης ικανής να προκαλέσει τρώση των δικαιωμάτων του εργαζόμενου με αναπηρία ως μισθωτού. Δικαίωμα του μισθωτού αποτελεί και η αξίωση για πραγματική απασχόληση από τον εργοδότη του, που περιλαμβάνει και την απαίτησή του να αξιοποιείται στην εργασία του, σύμφωνα με τα προσόντα και τις ικανότητές του, ώστε να διασφαλίζεται ο σεβασμός στην προσωπικότητά του. Και τούτο γιατί, με την εργασία πλέον δεν συνδέεται μόνον η αξίωση για τη λήψη του αντίστοιχου μισθού, αλλά και άλλα άξια προστασίας δικαιώματα και συμφέροντα του εργαζόμενου, αφού μέσω αυτής αναπτύσσει την προσωπικότητά του, αξιοποιεί τις σωματικές, πνευματικές και ψυχικές του δυνάμεις και κατοχυρώνει την επαγγελματική και κοινωνική του θέση³³. Έτσι, η πραγματική απασχόληση του εργαζόμενου αποτελεί υποχρέωση του εργοδότη, η δε άρνηση αποδοχής της εργασίας του μισθωτού και η μεταβολή του σε αργόμισθο συνιστά, σύμφωνα με τον Άρειο Πάγο, προσβολή της προσωπικότητάς του και επιφέρει γενικότερη ηθική μείωση και ταπείνωσή του³⁴.

- Λόγω της πρόβλεψης του άρθρου 9 παρ. 1 του ν. 4443/2016 σχετικά με την αντιστροφή του βάρους απόδειξης³⁵, όταν ο εργοδότης δεν αποδείξει ότι η χορήγηση εύλογων προσαρμογών συνιστά δυσανάλογο κόστος για τον ίδιο, η μη χορήγησή τους συνιστά διάκριση λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης και ισοδυναμεί με παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας που επιφέρει κυρώσεις³⁶.
- Στην έννοια του κόστους που αξιολογείται ως δυσανάλογο δεν περιλαμβάνεται μόνο το αμιγώς οικονομικό αλλά και το διοικητικό κόστος που συναρτάται με τη διαχείριση του εργατικού δυναμικού και την αποτελεσματική λειτουργία του φορέα ή της επιχείρησης του εργοδότη.

Με βάση όλα τα παραπάνω, η Αρχή εξέτασε περιπτώσεις εργαζόμενων στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα, με αντικείμενο τη μη χορήγηση εύλογων προσαρμογών. Σε κάποιες από αυτές, ο εργοδότης είχε επιλέξει να μην αξιοποιεί τον εργαζόμενο καθόλου (Φ.Υ. 321400), ή να τον αποκλείει από εργασίες που δεν

33. Καρακατσάνη/Γαρδίκια, *Ατομικό Εργατικό Δίκαιο*, 1995.

34. Βλ. Α.Π. 1076/1985, Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου 1986, σελ. 475, Α.Π. 2078/1986, Νομικό Βήμα 1987, σελ. 1236.

35. Άρθρο 9 του ν. 4443/2016: «όταν ένα πρόσωπο που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω νόμου προβάλλει ότι δεν τηρήθηκε η αρχή της ίσης μεταχείρισης και αποδεικνύει ενώπιον δικαστηρίου ή αρμόδιας αρχής πραγματικά γεγονότα από τα οποία μπορεί να συναχθεί άμεση ή έμμεση διάκριση, το αντίδικο μέρος ή η διοικητική αρχή φέρει το βάρος να αποδείξει στο δικαστήριο ότι δεν συνέτρεξαν περιστάσεις που συνιστούν παραβίαση της αρχής αυτής».

36. Άρθρα 2 παρ. 2 περ. θ', 5 και 11 παρ. 2 του ν. 4443/2016, σε συνδυασμό με το άρθρο 24 του ν. 3996/2011.

περιλαμβάνονταν στο αίτημα εύλογων προσαρμογών (Φ.Υ. 337728), με αποτέλεσμα τη διαπίστωση της παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης εις βάρος του εργαζόμενου, λόγω της αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης. Σε άλλες, ωστόσο, υπήρξε χορήγηση εύλογων προσαρμογών στο πλαίσιο που προαναφέρθηκε, π.χ. με προσαρμογή του ωραρίου και αποφυγή ορισμένων εργασιών, σύμφωνα με τις συστάσεις του ιατρού εργασίας και επαρκής τεκμηρίωση του δυσανάλογου κόστους ικανοποίησης περαιτέρω αιτημάτων, με αντικείμενο π.χ. την αλλαγή θέσης εργασίας (Φ.Υ. 335749).

Αντικίνητρα για εργασιακή απασχόληση ατόμων με αναπηρίες

Το θεσμικό πλαίσιο κοινωνικής προστασίας λόγω αναπηρίας, όπως διαγράφεται με σκοπό τη χορήγηση παροχών σε χρήμα είτε από το ασφαλιστικό σύστημα (e-ΕΦΚΑ) είτε από το προνοιακό σύστημα (Ο.Π.Ε.Κ.Α.) δεν συνδέεται με συγκροτημένο τρόπο με την ένταξη στην εργασία, καθώς δεν διασυνδέεται με προγράμματα ενίσχυσης της απασχόλησης που λειτουργούν στο πλαίσιο του αρμοδίου φορέα για την ενίσχυση της απασχόλησης (Δ.Υ.Π.Α.). Αποτέλεσμα αυτού είναι να οδηγεί στον αποκλεισμό από την επιδίωξη εργασιακής ένταξης των ατόμων με αναπηρίες.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ασυμβατότητας των παροχών αναπηρίας σε χρήμα με τη διευκόλυνση της ένταξης των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας, είναι το θεσμικό πλαίσιο για τη χορήγηση από τον e-ΕΦΚΑ σύνταξης λόγω θανάτου σε τέκνα ασφαλισμένων με αναπηρία. Η χορήγηση των εν λόγω παροχών προϋποθέτει την ανικανότητα για εργασία, η οποία θα πρέπει να έχει επέλθει προ του 24ου έτους ηλικίας.

Προκειμένου, συνεπώς, να τύχουν τη συνέχιση στη χορήγηση της ασφαλιστικής αυτής παροχής αποκλείεται η οποιαδήποτε εργασιακή απασχόλησή τους, καθώς προϋπόθεση παραμένει η ανικανότητα προς βιοποριστική απασχόληση (ΣτΕ 2698/2015).

Άλλη περίπτωση απουσίας της συνεκτικής υιοθέτησης μέτρων ενίσχυσης της απασχόλησης ατόμων με αναπηρίες, διαγράφεται από τις γενικές προϋποθέσεις χορήγησης της προνοιακής οικονομικής ενίσχυσης λόγω βαριάς αναπηρίας από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α. Η εν λόγω ενίσχυση χορηγείται σε ανασφάλιστα ή έμμεσα ασφαλισμένα άτομα (όχι δηλαδή σε εργαζόμενους). Η εν λόγω οικονομική ενίσχυση είναι η συννηθέστερη και αφορά πολλές κατηγορίες αναπήρων πολύ συχνά αναπήρων με ψυχική πάθηση. Επιτρεπτές είναι συγκεκριμένες μόνο μορφές εργασίας, όπως είναι η εργασία για ψυχοκοινωνικούς λόγους στο πλαίσιο που διαγράφεται από τις διατάξεις του ν. 4488/2017 και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, ενώ αφορά μόνο άτομα με ψυχική νόσο ή άτομα που η ψυχική νόσος συντρέχει κατά τουλάχιστον 50% στο συ-

νολικό ποσοστό αναπηρίας. Η διατήρηση της προνοιακής υποστήριξης των ψυχικά νοσούντων, ακόμα και κατά την εκτέλεση ασφαλιστέας εργασίας, έχει προβλεφθεί από το νομοθέτη, επειδή η εργασία για ψυχοκοινωνικούς σκοπούς δεν ταυτίζεται με τη βιοποριστική διασφάλιση, κατά τρόπο οριστικό, σταθερό και μόνιμο, καθώς, υποκειμενικοί παράγοντες που συντρέχουν στο πρόσωπο των απασχολούμενων (όπως οι διακυμάνσεις της ψυχοσυναισθηματικής διάθεσης, η συνήθης έλλειψη επαγγελματικών δεξιοτήτων που συχνά συνεπάγεται την κατηγοριοποίησή τους ως εργαζομένων χαμηλής παραγωγικότητας), αλλά και η αντιμετώπιση αντικειμενικών προβλημάτων (όπως η έλλειψη προστατευμένης εργασίας, η καχυποψία των εργοδοτών και οι στερεοτυπικές/στρεβλωτικές αντιλήψεις που επιτείνουν τον κοινωνικό στιγματισμό), δημιουργούν περιορισμένες ευκαιρίες απορρόφησης των ατόμων με αναπηρίες στην αγορά εργασίας και διατήρησης σταθερού εργασιακού καθεστώτος με αξιοπρεπείς εργασιακούς όρους, καθιστώντας την απασχόληση της συγκεκριμένης ευπαθούς ομάδας ιδιαίτερα επισφαλή (Φ.Υ. 302218).

Ειδικότερα, μπορούν να εργαστούν μόνο όσοι έχουν αναπηρία, οφειλόμενη σε ψυχική πάθηση ή νοτική υστέρηση ή συμπαθολογία ψυχικής πάθησης και νοτικής υστέρησης, με ποσοστό 50% και άνω στις ανωτέρω παθήσεις, και με συνολικό ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω, εφόσον η ανάληψη μισθωτής απασχόλησης ή η αυτοαπασχόληση ενδείκνυται για λόγους ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και κοινωνικής επανένταξης. Η κρίση αυτή πιστοποιείται με γνωμάτευση μονάδας ψυχικής υγείας, η οποία θα ισχύει για τρία (3) έτη (ν. 2716/1999). Στην ίδια λογική, θεσμοθετήθηκαν οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (στο εξής ΚοιΣΠΕ) του άρ. 12 του ν. 2716/1999, ως εξωτερικές δομές που αποβλέπουν στην κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα και συμβάλλουν στη θεραπεία τους και στην, κατά το δυνατόν, οικονομική τους αυτάρκεια (παρ. 1), και επιχειρούν, μέσω του προστατευμένου εργασιακού περιβάλλοντος, να δώσουν απάντηση στο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα, τα οποία, στην πλειονότητά τους, καθίστανται εν όλω ή εν μέρει ανίκανα να εξασφαλίσουν και να διατηρήσουν μια θέση απασχόλησης στην ελεύθερη αγορά εργασίας. Αν τα απασχολούμενα μέλη της κατηγορίας αυτής έχουν σύνταξη γήρατος ή αναπηρίας ή επίδομα πρόνοιας ή επιδόματα επανένταξης ή οποιασδήποτε μορφής νοσήλιο ή παροχή, δεν χάνουν αυτές τις παροχές, αλλά συνεχίζουν να τις εισπράττουν ταυτόχρονα και αθροιστικά με την αμοιβή τους από τον συνεταιρισμό. Το ίδιο ισχύει και για όσους συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης, ενίσχυσης της απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης ή/και εργάζονται σε Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις του ν. 4019/2011 (Κοιν.Σ.Επ.) και λαμβάνουν επίδομα πρόνοιας ή επιδόματα επανένταξης ή οποιασδήποτε μορφής νοσήλιο ή παροχές, τις οποίες συνεχίζουν να εισπράττουν ταυτόχρονα και αθροιστικά με

την αποζημίωση από τη συμμετοχή τους στα προγράμματα αυτά ή/και την αμοιβή τους από την απασχόληση στην Κοιν.Σ.Επ. (άρθρο 13 ν. 4331/2015).

Εν κατακλείδι, η αφαίρεση της οικονομικής υποστήριξης από τα άτομα με αναπηρία ευθύς μόλις επιχειρήσουν την έξοδό τους στην αγορά εργασίας, αποτελεί αντικίνητρο που προάγει τον ιδρυματισμό και την εσωστρέφεια, ενώ είναι σαφές ότι, παρόλο που η ανικανότητα για εργασία δεν προβλέπεται ως ειδική προϋπόθεση για τη χορήγηση του επιδόματος βαριάς αναπηρίας, προκειμένου να λάβουν την ελάχιστη κοινωνική προστασία με τη μορφή παροχής σε χρήμα και μάλιστα περιορισμένου ύψους, τα άτομα με αναπηρίες θα πρέπει να εγκαταλείψουν την επιδίωξη ελεύθερης και ισότιμης διεκδίκησης και συμμετοχής στην αγορά εργασίας και στο επάγγελμα της επιλογής τους, ως δημιουργικά μέλη του κοινωνικού συνόλου, και θα πρέπει να αρκεστούν σε εργασία υπό εποπτεία, σε ειδικό καθεστώς και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

Έλλειψη μεθοδολογίας και επιστημονικής εκτίμησης της ανικανότητας για εργασία

Αρμόδιο για να προσδιορίσει την ανικανότητα για εργασία είναι το ΚΕ.Π.Α. ή άλλες υγειονομικές επιτροπές που διατηρήθηκαν σε ισχύ και αφορούν στη χορήγηση συντάξεων σε ασφαλισμένους του δημοσίου τομέα και τα μέλη των οικογενειών τους, όπως η Α.Σ.Υ.Ε. Οι επιτροπές αυτές απαρτίζονται από ιατρούς, και η εκτίμηση ακολουθεί μια ασαφή μεθοδολογία που βασίζεται στην ιατρική κρίση. Η μεθοδολογία για την εκτίμηση του βαθμού ικανότητας για εργασία, καθώς δεν τυχάνει κανονιστικής ρύθμισης, δεν είναι γνωστή στους πολίτες, και με δεδομένο ότι στον Ενιαίο Πίνακα Προσδιορισμού Αναπηρίας ακολουθούνται κατά βάση ιατρικά κριτήρια.

ΑΡΘΡΟ 28 – ΑΝΕΚΤΟ ΒΙΟΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Διοικητικά προβλήματα – Εθνική Πύλη Αναπηρίας

Το κράτος έχει την υποχρέωση να παρέχει στα άτομα με αναπηρία τη δυνατότητα μιας «απόλυτης παραγωγικής και κοινωνικής ένταξης³⁷», ενώ στο Σύνταγμα κα-

37. Πρακτικά των συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής, συνεδρίαση της ΣΤ' της 24ης Ιανουαρίου 2001, σελ. 115 και πρακτικά των συνεδριάσεων της Ολομέλει-

τοχυρώνεται ειδικό κοινωνικό δικαίωμα για τα άτομα με αναπηρίες, τα οποία γίνονται αντικείμενο ειδικής μέριμνας από το κράτος. Το επικρατούν κοινωνικό μοντέλο, εμπνεόμενο από τη Σύμβαση, εκλαμβάνει την αναπηρία ως το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ατομικής βλάβης και κοινωνικού περιβάλλοντος. Κεντρικός στόχος στην προστασία των ατόμων με αναπηρία είναι η ενίσχυση της συμμετοχής τους στο κοινωνικό σύνολο και η διευκόλυνση της προσβασιμότητάς τους, ώστε, μαζί με την επάρκεια ιατρικών υπηρεσιών, να επιτυγχάνεται η διαβίωσή τους με ισότιμους όρους και με αξιοπρέπεια.

Σημειώνεται ότι η επιδοματική πολιτική βρίσκεται εντός του πλαισίου του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, όπως αποτυπώνεται στη Διοργανική Διακήρυξη για τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων³⁸, είναι, δε, χαρακτηριστική η αναγνώριση των θετικών υποχρεώσεων των κρατών στα άτομα με αναπηρία στην απόφαση του Ε.Δ.Δ.Α. επί της υποθέσεως *Jivan κατά Ρουμανίας* της 08.02.2022 (αρ. προσφ. 62250/19).

Παρόλο που η νομιμότητα είναι σεβαστή και δεσμευτική για τα διοικητικά όργανα και τον Συνήγορο του Πολίτη, το οικείο θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο πρέπει να είναι δυναμικό και όχι στατικό, να τυγχάνει δηλαδή της απαραίτητης διαμόρφωσης και ερμηνείας για την κάλυψη των πραγματικών αναγκών που κάθε φορά ανακύπτουν. Οι διοικητικές διαδικασίες που υλοποιούνται, θα πρέπει να εξυπηρετούν τον υπέρτερο στόχο, που είναι η διευκόλυνση της πρόσβασης των πραγματικών δικαιούχων στα προβλεπόμενα μέτρα κοινωνικής προστασίας, και όχι ο αποκλεισμός της οικονομικής ενίσχυσής τους, λόγω της υιοθέτησης πολύπλοκης διοικητικής διαδικασίας. Τα διοικητικά εμπόδια που οδηγούν σε απώλεια σημαντικών οικονομικών ενισχύσεων της αναπηρίας, προκαλούνται από την έλλειψη έγκαιρης και ορθής ενημέρωσης σχετικά με την ισχύουσα κάθε φορά διαδικασία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η θέσπιση ειδικών προθεσμιών για την υποβολή αιτήσεως για τη χορήγηση των οικείων παροχών από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α., και κυρίως η παράταση αυτών κατά τρόπο που δεν καθίσταται σαφής η διαδικασία που θα πρέπει να ακολουθείται από τους πολίτες, και ιδίως όταν η διαδικασία αυτή μεταβάλλεται, χωρίς μάλιστα η μεταβολή αυτή να συνοδεύεται από επαρκή ενημέρωση. Στις περιπτώσεις αυτές, θα ήταν εύλογο να υπάρχει ενημέρωση, είτε απευθείας από τις αρμόδιες υπηρεσίες είτε μέσω των Μ.Μ.Ε. (π.χ. δημοσιεύσεις στον τύπο, τηλεοπτικά σποτ) και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

ας της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής, συνεδρίαση της ΣΤ' της 24ης Ιανουαρίου 2001, σελ. 115.

38. 2017/C 428/09, κεφάλαιο III, Κοινωνική Προστασία και Ένταξη, σημείο 17 περί ένταξης ατόμων με αναπηρία, όπου προβλέπεται ότι: «τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα σε εισοδηματική στήριξη που διασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση (...).».

Φαίνεται, από τις αναφορές των πολιτών, ότι η υλοποίηση της ηλεκτρονικής διαδικασίας χορήγησης παροχών αναπηρίας μέσω της ανάπτυξης της εφαρμογής της πλατφόρμας της **Εθνικής Πύλης Αναπηρίας**, δεν εξασφάλισε ταυτόχρονα επαρκείς μηχανισμούς ενημέρωσης των πολιτών για τις ενέργειες που πρέπει να γίνονται, προκειμένου να παραταθεί η χορήγηση παροχών αναπηρίας, ενώ δημιούργησε την εσφαλμένη πεποίθηση ότι αρκεί μόνο η αίτηση για την εξέταση από υγειονομική επιτροπή ΚΕ.Π.Α. για τη χορήγηση της επιδότησης. Ειδικότερα:

- (α) Πολίτης κατέθεσε αίτημα για τη διαπίστωση του ποσοστού αναπηρίας στις 27.07.2022 μέσω της ηλεκτρονικής πύλης του e-ΕΦΚΑ, και η γνωμάτευση της επιτροπής εκδόθηκε στις 29.09.2023. Μετά ακολούθησε άμεσα η κατάθεση αιτήματος για τη χορήγηση σύνταξης λόγω αναπηρίας στον e-ΕΦΚΑ, με την απορριπτική απόφαση να εκδίδεται στις 22.01.2024. Ωστόσο, η απόφαση κατέστη δυνατό να παραληφθεί από τον πολίτη στις 26.02.2024, διότι κατά την ημερομηνία αυτή ορίστηκε σχετικό ραντεβού στην υπηρεσία. Την επομένη, 27.02.2024, κατατέθηκε αίτημα για προνοιακή παροχή λόγω αναπηρίας, με αποτέλεσμα για όλο αυτό το χρονικό διάστημα από 27.07.2022 έως 27.02.2024 να μην έχει καταβληθεί οικονομική ενίσχυση λόγω αναπηρίας (Φ.Υ. 352094).
- (β) Αναφερόμενος προσπάθησε κατ' επανάληψη να οριστικοποιήσει την προσωρινά αποθηκευμένη αίτησή του, χωρίς αυτό να καταστεί δυνατό, καθώς στην ηλεκτρονική πλατφόρμα εμφανιζόταν ότι είναι πολίτης τρίτης χώρας και ότι έχει λήξει η άδεια παραμονής του, ενώ, σύμφωνα με τα στοιχεία απογραφής του e-ΕΦΚΑ, αλλά και όπως προέκυπτε από τα στοιχεία αστυνομικής του ταυτότητας, ήταν Έλληνας πολίτης. Το πρόβλημα αποδόθηκε σε συστημικό σφάλμα, ενώ τίθεται σε αμφιβολία η δυνατότητα να λάβει αναδρομικά το ποσό των παροχών λόγω αναπηρίας που δικαιούται (Φ.Υ. 340343).
- (γ) Προβλήματα παρουσιάστηκαν με την έναρξη εφαρμογής της νέας ψηφιακής διαδικασίας υγειονομικής κρίσης της αναπηρίας (άρ. 103 παρ. 10 ν. 4961/2022). Πολίτες που δεν έλαβαν την απαιτούμενη πληροφόρηση και είχαν αιτήματα, για τα οποία η απόφαση του αρμοδίου φορέα εκδόθηκε μετά την έναρξη ισχύος της νέας διαδικασίας, δεν κατέστη δυνατό να μην απωλέσουν αναδρομικά ποσά οικονομικής ενίσχυσης, καθώς η έναρξη υλοποίησης των νέων διατάξεων ορίστηκε σε, μεταγενέστερο της δημοσίευσης στο Φ.Ε.Κ., χρονικό διάστημα, ήτοι από την τυπική έναρξη λειτουργίας της Πύλης Αναπηρίας και την υιοθέτηση του Κανονισμού Λειτουργίας ΚΕ.Π.Α. (16.09.2022) (Φ.Υ. 337365).
- (δ) Σύγχυση φαίνεται να έχει προκληθεί τόσο στους πολίτες όσο και στις υπηρεσίες αναφορικά με τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται στις περιπτώσεις των **παράτασεων** των αναπηρικών παροχών μετά τη λήξη του διαστήματος

αναπηρίας, όπως έχει τεθεί στη γνωμάτευση ΚΕ.Π.Α. Στις περιπτώσεις αυτές φαίνεται ελλιπής η ενημέρωση των πολιτών, ενώ αναφέρεται ανεπαρκής, ή ακόμη και εσφαλμένη, ενημέρωση από την τηλεφωνική γραμμή ενημέρωσης Ο.Π.Ε.Κ.Α. – e-ΕΦΚΑ (1555) αναφορικά με την αναγκαιότητα κατάθεσης δύο χωριστών αιτήσεων, αφενός για την εξέταση από υγειονομική επιτροπή ΚΕ.Π.Α., αφετέρου στον φορέα χορήγησης της παροχής Ο.Π.Ε.Κ.Α. ή e-ΕΦΚΑ. Στις περιπτώσεις που έχουν τεθεί υπόψη του Συνηγόρου του Πολίτη, υπήρξε απώλεια ποσών επιδότησης λόγω αναπηρίας από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α., αλλά και καταλογισμός ποσών επιδότησης που είχαν εισπραχθεί (ενδεικτικά Φ.Υ. 3482060, 350111, 348338 και 349186).

Η σχετική ενημέρωση δίδεται στις ιστοσελίδες των οργανισμών Ο.Π.Ε.Κ.Α. και e-ΕΦΚΑ κατά τρόπο, όμως, μη άμεσα προσβάσιμο, καθώς η εν λόγω ενημέρωση βρίσκεται μόλις στη στήλη των συχνών ερωτήσεων (π.χ. <https://opeka.gr/atoma-me-anapiria/anapirika-epidomata/sychnes-erotiseis/>) η, δε, αναφορά στη διαδικασία γίνεται με τρόπο που δημιουργεί σύγχυση στους πολίτες, καθώς αναφέρονται ταυτόχρονα δύο χρονικά διαστήματα, εξάμηνο για τις περιπτώσεις παράτασης και τετράμηνο μετά την έκδοση της γνωμάτευσης ΚΕ.Π.Α.

Προς επίρρωση του περιεχομένου των αναφορών για τη λειτουργία της τηλεφωνικής γραμμής, ιδίως αναφορικά με τις προνοιακές παροχές, εμφανίζεται και το μήνυμα στην ιστοσελίδα του Ο.Π.Ε.Κ.Α. στη στήλη <https://opeka.gr/atoma-me-anapiria/anapirika-epidomata/ilektronikes-ypiresies/> «άμεση ενημέρωση σχετικά με τη νέα διαδικασία υποβολής αίτησης για τις προνοιακές αναπηρικές παροχές που χορηγεί ο ΟΠΕΚΑ μέχρι την πλήρη αναμόρφωση του περιεχομένου της ιστοσελίδας του Οργανισμού, μπορείτε να λάβετε από τα Κέντρα Κοινότητας και τις Περιφερειακές Διευθύνσεις ανάλογα με τον τόπο κατοικίας σας».

- (ε) Σε πολλές αναφορές πολιτών ανακύπτει ο ιδιαίτερος επαχθής καταλογισμός μεγάλων χρηματικών ποσών που αντιστοιχούν σε παροχές αναπηρίας που καταβλήθηκαν για έξι μήνες, χρονικό διάστημα υποχρεωτικής εκ του νόμου παράτασης κατά τη διάρκεια αναμονής για την ολοκλήρωση απαιτούμενων διοικητικών ενεργειών, όπως η αναμονή για την εξέτασή τους από υγειονομική επιτροπή ΚΕ.Π.Α. ή η διενέργεια αλληλογραφίας μεταξύ ΟΠΕΚΑ και e-ΕΦΚΑ. Επισημαίνεται ότι η κατάσταση απώλειας της προνοιακής προστασίας δεν προέκυψε, διότι δεν υφίσταται το απαιτούμενο ποσοστό αναπηρίας, αλλά διότι δεν έγινε εμπρόθεσμα η κατάθεση σχετικής αίτησης.

Η μείωση ή διακοπή της εισοδηματικής ενίσχυσης μέσω της υιοθέτησης ειδικής διαδικασίας πρόσθετων αιτήσεων για τις παρατάσεις στη χορήγηση των επιδομάτων λόγω της λήξης του χρονικού διαστήματος πιστοποίησης της αναπηρίας που αποτυπώνεται στη γνωμάτευση ΚΕ.Π.Α., και μάλιστα ο καταλογισμός στη συνέ-

χεια κατά Κ.Ε.Δ.Ε. ποσών επιδότησης που δόθηκαν κατά το διάστημα εξάμηνης παράτασης λόγω της αναμονής για εξέταση από αρμόδια υγειονομική επιτροπή, ανατρέπει αιφνίδια την οικονομική κατάσταση των ατόμων με αναπηρίες, κατά παράβαση της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Επιπλέον, ως διοικητικό μέτρο, είναι υπέρμετρα επαχθές για τους καλόπιστους πολίτες που χωρίς δόλο εισέπραξαν τα ποσά οικονομικής ενίσχυσης που αποδόθηκαν από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α. και που πληρούν τις ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη χορήγησή τους, με μόνη τη δικαιολογία ότι δεν έχει κατατεθεί δεύτερη, για την παράταση του επιδόματος, αίτηση. Ο καταλογισμός των ποσών των επιδομάτων, εις βάρος ευάλωτων και καλόπιστων πολιτών, αντίκειται ευθέως στη συνταγματική επιταγή ειδικής προστασίας των ατόμων με αναπηρία, ενώ προσβάλλει, χωρίς προφανή αιτιολογία, τον υπέρτερο στόχο δημοσίου συμφέροντος, που είναι η ομαλή λειτουργία του κοινωνικού συνόλου, με την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία, και η επίτευξη της κοινωνικής συνοχής που εξυπηρετείται από την υιοθέτηση του ειδικού πλαισίου ευνοϊκών κοινωνικών μέτρων για την προστασία της αναπηρίας.

Ο Συνήγορος του Πολίτη πρότεινε, για την αντιμετώπιση των περιπτώσεων αυτών: 1) την κατάργηση της υποχρέωσης κατάθεσης αίτησης για την παράταση χορήγησης αναπηρικού επιδόματος και τη χορήγησή του με μόνη την έκδοση της γνωμάτευσης ΚΕ.Π.Α., 2) την επέκταση της χρονικής διάρκειας του άρθρου 49 ν. 4997/2022³⁹ για τη μη αναζήτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών προνοιακής επιδότησης στις περιπτώσεις που πολίτες, λόγω παρανόησης ως προς τις διαδικαστικές προϋποθέσεις για την καταβολή της επιδότησης, παρέλειψαν να καταθέσουν αίτηση για την παράταση της επιδότησης, ενώ πληρούν τις ουσιαστικές προϋποθέσεις, όπως το ποσοστό αναπηρίας ή η διαπίστωση συγκεκριμένης πάθησης, σύμφωνα με τη γνωμάτευση ΚΕ.Π.Α. και 3) τη βελτίωση των δομών πληροφόρησης των πολιτών, κυρίως της τηλεφωνικής τους ενημέρωσης.

Χορήγηση οφειλόμενων παροχών σε κληρονόμους

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει λάβει κατ' επανάληψη αναφορές πολιτών, στις οποίες ανακύπτει το ζήτημα της απώλειας ποσών επιδομάτων αναπηρίας, λόγω της

39. Με τον ν. 4997/2022 (άρθρο 49 παρ. 1 «προνοιακές αναπηρικές παροχές σε χρήμα της περ. ε) της παρ. 1 του άρθρου 4 του ν. 4520/2018 (Α' 30), οι οποίες καταβλήθηκαν αχρεωστήτως μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος, δεν καταλογίζονται στους λήπτες και δεν αναζητούνται, αν έχουν ήδη καταλογισθεί από τον Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ο.Π.Ε.Κ.Α.) και δεν έχουν εισπραχθεί μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος...»). Η ως άνω διάταξη αφορά τη μη αναζήτηση των παροχών λόγω αναπηρίας που είχαν καταβληθεί αχρεωστήτως, χωρίς δόλο των δικαιούχων, έχει όμως περιορισμένη χρονική διάρκεια καθώς, αφορούσε δηλαδή μόνο τις αχρεώστητες παροχές που είχαν καταβληθεί πριν από την έναρξη ισχύος της.

μεγάλης καθυστέρησης στην ολοκλήρωση της απαιτούμενης διοικητικής διαδικασίας. Στο σύνολο των αναφορών, η γνωμάτευση της υγειονομικής επιτροπής ΚΕ.Π.Α. εκδόθηκε μετά τον θάνατο του ενδιαφερόμενου, ενώ, με βάση την εκτίμηση των στοιχείων του φακέλου, συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση του παραπληγικού επιδόματος ή/και του επιδόματος απολύτου αναπηρίας (ενδεικτικά Φ.Υ. 346820 και 343979).

Σύμφωνα με το γενικό έγγραφο e-ΕΦΚΑ υπ' αριθμ. πρωτ. Σ30/6/249278/18.05.2023, με τη νέα διαδικασία πιστοποίησης αναπηρίας μέσω της Εθνικής Πύλης Αναπηρίας, εκδίδεται μια ενιαία ιατρική γνωμάτευση (Γ.Α.Π.Α.) που ο πολίτης μπορεί να χρησιμοποιήσει σε οποιοδήποτε φορέα και για οποιαδήποτε παροχή επιθυμεί να λάβει, **χωρίς να χρειάζεται παραπεμπτικό από τον φορέα που χορηγεί την παροχή**. Στις περιπτώσεις που ο δικαιούχος, άτομο με αναπηρία, δεν έχει υποβάλει αίτηση στον φορέα για την παροχή σύνταξης ή επιδόματος, και ο θάνατος επήλθε στο **στάδιο αναμονής** της γνωμάτευσης της υγειονομικής επιτροπής είτε μετά την έκδοση αυτής και εντός του διαστήματος των τεσσάρων μηνών ή και μετά την άπρακτη παρέλευση αυτού, τυχόν αξιώσεις των κληρονόμων θεωρούνται **άνευ αντικειμένου «λόγω μη αναγνωρισμένου με διοικητική πράξη (απόφαση) δικαιώματος»**.

Πρέπει να επισημανθεί ότι, καθώς το ΚΕ.Π.Α. λειτουργεί στο πλαίσιο του e-ΕΦΚΑ και με διοικητικές υπηρεσίες που εντάσσονται στον εν λόγω φορέα, οι πολίτες συχνά θεωρούν (εσφαλμένα) ότι απαιτείται μία και μόνο αίτηση, προκειμένου να τύχουν της χορήγησης παροχών αναπηρίας σε χρήμα. Η ηλεκτρονική διαδικασία τους διευκολύνει μεν, καθώς δεν είναι αναγκαία η αυτοπρόσωπη παρουσία τους για την κατάθεση της αίτησης, δεν εξασφαλίζεται ωστόσο η ορθή πληροφόρησή τους, ότι δηλαδή στις περιπτώσεις ατόμων με αναπηρία σε ιδιαίτερος βεβαρυμμένη κατάσταση υγείας θα πρέπει οι δύο αιτήσεις να κατατεθούν ταυτόχρονα. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι η διάρκεια ολοκλήρωσης διαδικασίας έκδοσης γνωμάτευσης υγειονομικής επιτροπής ΚΕ.Π.Α. είναι συνήθως πολύμηνη, με αρκετά μεγάλες καθυστερήσεις, στις περιπτώσεις των ατόμων με αναπηρία σε βεβαρυμμένη κατάσταση υγείας και αδυναμία μετακίνησης, που είναι αναγκαία η κατ' οίκον εξέτασή τους από την επιτροπή.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει εκφράσει την άποψη ότι, η εισαγωγή της ηλεκτρονικής διαδικασίας χορήγησης παροχών αναπηρίας μέσω της ανάπτυξης της εφαρμογής της πλατφόρμας της Εθνικής Πύλης Αναπηρίας, αλλά και το θεσμικό πλαίσιο όπως διαμορφώθηκε με τις διατάξεις του άρθρου 103 παρ. 10 ν. 4961/2022, βάσει του οποίου προηγείται η αίτηση για εξέταση από υγειονομική επιτροπή ΚΕ.Π.Α. και έπεται η αίτηση στον φορέα χορήγησης της κοινωνικής παροχής λόγω αναπηρίας, π.χ. e-ΕΦΚΑ, αφήνει ρυθμιστικό κενό, στην περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος αποβιώσει κατά τη διάρκεια της διαδικασίας εξέτασης και

έκδοσης γνωμάτευσης από την υγειονομική επιτροπή ΚΕ.Π.Α. ή μετά την έκδοση αυτής και εντός του προβλεπόμενου χρονικού διαστήματος για την κατάθεση αίτησης στον φορέα χορήγησης παροχής. Η ρύθμιση του ζητήματος, με βάση τις γενικές διατάξεις περί έναρξης του δικαιώματος συνταξιοδότησης λόγω αναπηρίας από κοινή νόσο από αιτήσεως και επέλευσης του κληρονόμου στο δικαίωμα του κληρονομούμενου μόνο εφόσον υφίσταται σε εκκρεμότητα αίτηση του ιδίου του θανόντος, δεν οδηγεί στην κάλυψη των πραγματικών αναγκών των δικαιούχων και των οικογενειών τους, και άρα είναι ανεπαρκής. Σύμφωνα με το υπ' αριθμ. πρωτ. 713539/05.12.2023 έγγραφο του e-ΕΦΚΑ, κατά την άποψη της υπηρεσίας, δεν υπάρχει ρυθμιστικό κενό κατά την εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας, εφόσον οι ασφαλισμένοι δεν εμποδίζονται να υποβάλουν την υποχρεωτική αίτηση στον e-ΕΦΚΑ για τη χορήγηση της παροχής, ακόμα και πριν από την αίτηση στην Εθνική Πύλη Αναπηρίας για την πιστοποίηση της κατάστασης της υγείας τους. Σε κάθε περίπτωση, εάν δεν έχει υποβληθεί ξεχωριστή αίτηση στον e-ΕΦΚΑ για τη χορήγηση της συνταξιοδοτικής παροχής, όπως εν προκειμένω του εξωϊδρυματικού επιδόματος, τα ασφαλιστικά όργανα δεν νομιμοποιούνται να προβούν οίκοθεν στην αναγνώριση τέτοιου δικαιώματος. Επομένως, ελλείψει αίτησης και σχετικής διοικητικής πράξης, οι αξιώσεις των κληρονόμων για τη χορήγηση της παροχής δεν προβάλλονται νομίμως, επειδή δεν ασκήθηκε εν ζωή δικαίωμα και δεν αναγνωρίστηκε, με συνέπεια η παροχή να μην συμπεριλαμβάνεται στην περιουσία του κληρονομούμενου.

Αποκλεισμός κρατουμένων με αναπηρία από τη χορήγηση προνοιακού επιδόματος

Το ζήτημα της ένταξης των κρατουμένων των σωφρονιστικών καταστημάτων στο πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης βαριάς αναπηρίας είχε απασχολήσει κατά το παρελθόν τον Συνήγορο, καθώς είχε διαπιστωθεί επανειλημμένα η απόρριψη χορήγησης του προνοιακού επιδόματος σε κρατούμενους με αναπηρία που πληρούσαν τις νόμιμες προϋποθέσεις.

Σε σχετικό πόρισμά της⁴⁰, η Αρχή είχε εστιάσει στην απουσία κρατικής μέριμνας για την ειδική μεταχείριση των κρατουμένων που παρουσιάζουν αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης, οι οποίοι καταλείπονταν στην παρακολούθησή τους από το ιατρείο του σωφρονιστικού καταστήματος και την εθελοντική παροχή βοήθειας από συγκρατούμενους τους. Οι αρμόδιοι φορείς προέβαλαν ως αιτιολογία για τον αποκλεισμό των κρατουμένων από τη χορήγηση του αναπηρικού επιδόματος, το

40. Πόρισμα του ΣτΠ με τίτλο «Χορήγηση Επιδόματος Βαριάς Αναπηρίας σε Δικαιούχους που εκτίουν στερητική της ελευθερίας ποινή» που εκπονήθηκε τον Δεκέμβριο του 2011.

γεγονός ότι τα έξοδα διαβίωσης των συγκεκριμένων ατόμων αναλαμβάνονται από το Δημόσιο. Ο Συνήγορος αντέταξε την πάγια θέση ότι τα σωφρονιστικά καταστήματα αποτελούν τόπους έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινών, και σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν δημόσια νοσηλευτικά ή προνοιακά ιδρύματα που αποσκοπούν στην περίθαλψη των κρατουμένων ως εσωτερικών ασθενών ή τροφίμων με ειδικές ανάγκες. Μπορεί, συνεπώς, η παραμονή σε νοσηλευτικό ή προνοιακό ίδρυμα να ορίζεται ως αρνητική προϋπόθεση για τη χορήγηση του επιδόματος βαριάς αναπηρίας, δεδομένου ότι το νοσηλευτικό ή προνοιακό ίδρυμα είναι εκείνο που παρέχει συνολική φροντίδα, ανταποκρινόμενη και στις ειδικές ανάγκες της βαριάς αναπηρίας, τα σωφρονιστικά καταστήματα, ωστόσο, καλύπτουν μόνο τις βασικές ανάγκες διαβίωσης και περίθαλψης των κρατουμένων και δεν διαθέτουν τις απαραίτητες υποδομές για να καλύψουν τις εξατομικευμένες ανάγκες που προκύπτουν από την αναπηρία. Κατά τούτο, δεν αναιρείται η κοινωνική αποστολή του επιδόματος αναπηρίας με τον εγκλεισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Πράγματι, με την έκδοση σχετικής εγκυκλίου οδηγίας⁴¹ του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, διασαφηνίστηκε ότι, εφόσον πληρούνται οι λοιπές εκ του νόμου προϋποθέσεις, χορηγούνται προνοιακά επιδόματα ΑμεΑ και σε άτομα που εκτίουν στερητική της ελευθερίας ποινή.

Ο Συνήγορος κλήθηκε εκ νέου να διαμεσολαβήσει σε περίπτωση κρατουμένου με αναπηρία που δεν λάμβανε το αντίστοιχο προνοιακό επίδομα (Φ.Υ. 335363). Στην περίπτωση αυτή, ο κρατούμενος, ο οποίος βρισκόταν νοσηλευόμενος στο Ειδικό Κέντρο Υγείας Κρατουμένων Κορυδαλλού (Ε.Κ.Υ.Κ.Κ.) και διέθετε πιστοποίηση αναπηρίας από ΚΕ.Π.Α. (ποσοστό 73%), είχε αιτηθεί τη χορήγηση του προνοιακού επιδόματος από τον Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ο.Π.Ε.Κ.Α.), χωρίς αποτέλεσμα. Ο Συνήγορος επανέλαβε στην αλληλογραφία του με τους συναρμόδιους φορείς τη θέση ότι το Ειδικό Κέντρο Υγείας Κρατουμένων Κορυδαλλού, όπως περιγράφεται και στις Εκθέσεις της CPT⁴², δεν συνιστά δομή υγείας η οποία παρέχει την κατάλληλη υγειονομική περίθαλψη στον ευάλωτο πληθυσμό των ασθενών κρατουμένων και, συνεπώς, ο αιτούμενος δεν πρέπει να αποκλειστεί από τους δικαιούχους του προνοιακού επιδόματος.

Διαπιστώθηκε, κατόπιν πληροφόρησης του Συνηγόρου από το Ειδικό Κέντρο Υγείας Κρατουμένων Κορυδαλλού (Ε.Κ.Υ.Κ.Κ.), ότι στον Ο.Π.Ε.Κ.Α. είχε υποβληθεί η ταυτότητα Ευρωπαίου πολίτη που διέθετε ο κρατούμενος (υπήκοος Βουλγαρίας), ο προνοιακός οργανισμός ωστόσο είχε θέσει σε αναστολή το αίτημά του,

41. Δ12α/Φ./Γ.Π.14542/308/24.09.2018.

42. Παρ. 61 CPT/Inf (2020) 15.

κρίνοντας απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της διαδικασίας την προσκόμιση της **«Βεβαίωσης Εγγραφής για Πολίτες της Ένωσης»**. Την ίδια στιγμή, η Διεύθυνση Αλλοδαπών και Μετανάστευσης Νοτίου Τομέα, Πειραιώς και Νήσων ενημέρωσε το Ε.Κ.Υ.Κ.Κ. ότι η χορήγηση της ως άνω βεβαίωσης **«(...) προϋποθέτει ότι σε βάρος των Πολιτών της Ένωσης, οι οποίοι διαμένουν στην ελληνική επικράτεια ως οικονομικά ανενεργά άτομα, δεν έχουν επιβληθεί περιορισμοί στην ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής τους για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας»**. Ο κρατούμενος, εν αναμονή της έγγραφης ανταπόκρισης του αρμοδίου τμήματος της Διεύθυνσης Αλλοδαπών Αττικής (Γραφείο Ευρωπαϊκής Ένωσης), εν τέλει αποφυλακίστηκε χωρίς να έχει λάβει το οικείο επίδομα.

Υπενθυμίζεται, σε κάθε περίπτωση, ότι, κατά τις πρόνοιες της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, και, ειδικότερα, τα οριζόμενα στα άρθρα 14 παρ. 2 και 19 περ. β', τα Συμβαλλόμενα Κράτη διασφαλίζουν ότι: **«(...) εάν τα άτομα με αναπηρίες στερούνται την ελευθερία τους μέσω οποιασδήποτε διαδικασίας, δικαιούνται, σε ίση βάση με τους άλλους, εγγυήσεις σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αντιμετωπίζονται σύμφωνα με τους στόχους και τις αρχές της παρούσας Σύμβασης, συμπεριλαμβανομένης και της παροχής εύλογης προσαρμογής»**, καθώς και ότι **«(...) τα άτομα με αναπηρίες έχουν πρόσβαση σε σειρά υπηρεσιών στο σπίτι, σε καταστήματα και άλλες υπηρεσίες υποστήριξης στην κοινότητα, συμπεριλαμβανομένης και της προσωπικής βοήθειας που είναι απαραίτητη για την υποστήριξη της διαβίωσης και της ένταξης στην κοινωνία και την αποτροπή της απομόνωσης ή του διαχωρισμού από την κοινωνία»**.

Διαγραφή προστίμων που είχαν επιβληθεί σε ψυχικά ασθενή

Η ευαισθησία και η απαιτούμενη ειδική γνώση συχνά αναδεικνύονται κρίσιμοι παράγοντες για την αποκατάσταση της νομιμότητας, ακόμη και όταν η νόμιμη διαδικασία προσβολής και οι οικείες προθεσμίες έχουν παρέλθει. Ενδεικτική είναι η περίπτωση μητέρας – φροντίστριάς ψυχικά ασθενούς, η οποία ζήτησε την παρέμβαση του Συνήγορου όταν διαπίστωσε, με πολύ μεγάλη καθυστέρηση, ότι, κατά την περίοδο εφαρμογής των μέτρων περιορισμού της κυκλοφορίας στο πλαίσιο αντιμετώπισης της πανδημίας του COVID-19, είχαν εκδοθεί, σε βάρος του γιου της, Πράξεις Βεβαίωσης Παράβασης και επιβολής προστίμων. Συγκεκριμένα, η ενδιαφερόμενη έλαβε γνώση των προστίμων από την αρμόδια Δ.Ο.Υ., καθώς αυτά είχαν πλέον βεβαιωθεί. Ο Συνήγορος ενημερώθηκε από τη Δ.Ο.Υ. ότι οι Πράξεις Βεβαίωσης Παράβασης είχαν εκδοθεί από τη Διεύθυνση Άμεσης Δράσης και από

Τμήμα Τροχαίας της Αττικής. Εν συνεχεία, απευθύνθηκε και στις δυο υπηρεσίες, τόσο με τη γενική διαμεσολαβητική αρμοδιότητά του, όσο και με την ειδική του αρμοδιότητα ως το Πλαίσιο για την Προαγωγή της Εφαρμογής της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, ζητώντας την επανεξέταση της επιβολής των προστίμων λόγω του ιατρικού ιστορικού του παραβάτη, υπό το πρίσμα και των διατάξεων της Σύμβασης. Ειδικότερα, ο Συνήγορος επεσήμανε ότι, σε περιπτώσεις ψυχικών νόσων, ο ασθενής αδυνατεί να αντιληφθεί τόσο την όποια απαγόρευση του επιβάλλεται και με την οποία πρέπει, βάσει νόμου, να συμμορφωθεί, όσο και την ίδια τη διαδικασία επιβολής του προστίμου. Το, δε, ιατρικό ιστορικό του συγκεκριμένου παραβάτη αποδεικνυε, πέραν κάθε αμφιβολίας, τη φυσική αδυναμία συμμόρφωσής του με τα, κατά το επίμαχο διάστημα, ισχύοντα έκτακτα μέτρα, αλλά και την αδυναμία των οικείων του να αποτρέψουν την όποια, αντίθετη με αυτά, συμπεριφορά του. Μετά από την παρέμβαση του Συνηγόρου, τόσο η Διεύθυνση Άμεσης Δράσης, όσο και το αρμόδιο Τμήμα Τροχαίας, χορήγησαν στη φροντίστρια το δικαίωμα υποβολής ετεροχρονισμένης ένστασης κατά των Πράξεων Βεβαίωσης Παράβασης. Στη συνέχεια, μετά από την εξέταση των ενστάσεων και του ιατρικού ιστορικού που τέθηκε υπόψη τους, οι υπηρεσίες προέβησαν στην αποδοχή των ενστάσεων και στη διαγραφή των σχετικών προστίμων. Ο Συνήγορος θα ήθελε να επισημάνει ότι οι υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας, σε αρκετές αντίστοιχες περιπτώσεις, έχουν ευαισθητοποιηθεί και ανταποκριθεί θετικά στις παρεμβάσεις της Αρχής, ανακαλώντας πράξεις επιβολής προστίμου για παράβαση των μέτρων περιορισμού κυκλοφορίας λόγω της πανδημίας, οι οποίες είχαν επιβληθεί σε άτομα με αναπηρία, ιδίως δε σε άτομα με ψυχιατρικές παθήσεις (Φ.Υ. 340130⁴³).

43. <https://www.synigoros.gr/el/category/synopseis-porismata/post/synopsh-diamesolabshs-or-diagrafh-prostimwn-poy-epiblh8hkan-se-psyxika-as8enh-gia-parabiash-twn-metrwn-kata-toy-covid-19>

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Α.Α.Δ.Ε.	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
Α.Δ.Α.	Αριθμός Διαδικτυακής Ανάρτησης
Α.Κ.	Αστικός Κώδικας
Α.Με.Α.	Άτομα με Αναπηρία
Α.Μ.Κ.Α.	Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης
Αν.	Αναπληρώτρια
Α.Π.Θ.	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Άρ.	Άρθρο
Α.Σ.Ε.Π.	Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού
Α.Σ.Υ.Ε.	Ανωτάτη Στρατιωτική Υγειονομική Επιτροπή
Γ.Α.Π.Α.	Γνωστοποίηση Αποτελέσματος Πιστοποίησης Αναπηρίας
Γ.Ε.ΕΘ.Α.	Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας
Γ.Ε.Σ.	Γενικό Επιτελείο Στρατού
Γ.Ν.	Γενικό Νοσοκομείο
Δ.Ε.Ε.	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΙΑ.Σ.	Διατραπεζικό Σύστημα
Δ.Ε.Δ.Δ.Η.Ε.	Διαχειριστής Ελληνικού Δικτύου διανομής ηλεκτρικής Ενέργειας
Δ.Ο.Υ.	Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία

Δ.Σ.Δ.Α.	Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία
Δ.Σ.Δ.Π.	Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού
Δ.ΥΠ.Α.	Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης
εδ.	εδάφιο
Ε.Δ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ε.Κ.Π.Υ.	Ενιαίος Κανονισμός Παροχών Υγείας
Ε.Κ.Υ.Κ.Κ.	Ειδικό Κέντρο Υγείας Κρατουμένων Κορυδαλλού
ΕΛ.ΤΑ.	Ελληνικά Ταχυδρομεία
Ε.Μ.Σ.	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Στήριξης
Ε.Ο.Δ.Υ.	Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας
Ε.Ο.Π.Υ.Υ.	Εθνικός Οργανισμός Παροχής Υπηρεσιών Υγείας
επ.	Επόμενα
Ε.Π.Π.Π.Α.	Ενιαίος Πίνακας Προσδιορισμού Ποσοστού Αναπηρίας
Ε.Σ.Κ.	Ενιαίο Σύστημα Κινητικότητας
Ε.Τ.Α.Α.	Ελληνική Εταιρία Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης
Ι.Φ.Ε.Τ.	Ινστιτούτο Φαρμακευτικής Έρευνας και Τεχνολογίας
Ι.Χ.	(όχημα) ιδιωτικής χρήσης
κ.ά.	Και άλλα
Κ.Α.Φ.Α.Ο.	Καλωδιοκατανεμής
Κ.Ε.Α.	Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης
Κ.Ε.Δ.	Κλειστή Ελεγχόμενη Δομή
ΚΕ.Δ.Α.Σ.Υ.	Κέντρο Διεπιστημονικής Αξιολόγησης, Συμβουλευτικής και Υποστήριξης
Κ.Ε.Δ.Ε.	Κώδικας Εισπράξεως Δημοσίων Εσόδων
ΚΕ.Π.Α.	Κέντρο Πιστοποίησης Αναπηρίας
ΚΕ.Σ.Υ.	Κεντρικό Συμβούλιο Υγείας

Κ.λπ.	Και λοιπά
Κοιν.Σ.Επ.	Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις
ΚοιΣΠΕ	Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης
Κ.Υ.Α.	Κοινή Υπουργική Απόφαση
Κ.Υ.Τ.	Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης
λ.χ.	Λόγου χάριν
Μ.Μ.Ε.	Μέσα μαζικής ενημέρωσης
Μ.Τ.Σ.	Μετοχικό Ταμείο Στρατού
Ν.	νόμος
Ο.Α.Ε.Δ.	Οργανισμός Ανθρώπινου Εργατικού Δυναμικού
Ο.Γ.Α.	Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Π.Ε.Κ.Α.	Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων & Κοινωνικής Αλληλεγγύης
Ο.Τ.Α.	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Π.	πρώην
Παρ.	παράγραφος
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
Περ.	Περίπτωση
π.χ.	Παραδείγματος χάριν
Σ.	Σύνταγμα
Σ.Δ.Α.Α.	Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και Προαιρετικό Πρωτόκολλο
ΣΑΤΑ	Συλλογική Απόφαση Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Σελ.	σελίδα
Σ.Μ.Ε.Α.Ε.	Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
τ.	Τέως

Τ.Σ.Ε.Α.Π.Γ.Σ.Ο.	Ταμείο Σύνταξης και Επικουρικής Ασφάλισης Προσωπικού Γεωργικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων
Υ.Α.	Υπουργική Απόφαση
Υ.ΠΕ.	Υγειονομική Περιφέρεια
ΥΠ.Ε.Κ.Υ.	Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων
υποπαρ.	υποπαράγραφος
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης
Φ.Υ.	Φάκελος Υπόθεσης
Ψ.Κ.Α.	Ψηφιακή Κάρτα Αναπηρίας
ε-ΕΦΚΑ	Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης

ISSN: 2732-8368

Χαλκοκονδύλη 17, 104 32 Αθήνα • Τηλ.: 213 1306 600
e-mail: press@synigoros.gr • www.synigoros.gr